

รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

โดย

เบญจมาศ ไม้เกตุ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวิทยาการเรียนรู้และนวัตกรรมการศึกษา

คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2567

MUSIC CREATIVITY FOR PRIMARY STUDENTS: DEVELOPING
AWARENESS OF MON ETHNIC IN SANGKHLABURI DISTRICT

BY

BENJAMART MAIKET

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF EDUCATION
IN LEARNING SCIENCES AND EDUCATIONAL INNOVATION
FACULTY OF LEARNING SCIENCES AND EDUCATION
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2024

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์

วิทยานิพนธ์

ของ

เบญจมาศ ไม้เกตุ

เรื่อง

รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

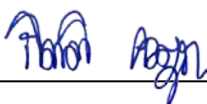
ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

เมื่อ วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2567

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสิพันธุ์ แข็งขัน)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติ คงตุก)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไอยเรศ บุญฤทธิ์)

คณบดี

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดิสร จันทรสุข)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน สำหรับนักเรียนประถมศึกษาเพื่อสร้างความตระหนัก เกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี
ชื่อผู้เขียน	เบญจมาศ ไม่เกตุ
ชื่อปริญญา	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	วิทยาการเรียนรู้และนวัตกรรมการศึกษา วิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติ คงตุก
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไอยเรศ บุญฤทธิ์
ปีการศึกษา	2567

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และ 2) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ฯ โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์รายบุคคล แบบกึ่งโครงสร้างทั้งก่อน-หลังการทำการกิจกรรม จากนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และบุคคลผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ปกครอง คุณครู หรือผู้บริหารสถานศึกษา และเก็บข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมร่วมด้วย

จากการวิจัยจึงนำไปสู่รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ 4 ขั้นตอน คือ 1) การสำรวจ 2) การสกัด 3) การสร้างสรรค์ และ 4) การแสดง ผ่านประสบการณ์การเรียนรู้เรื่องราวในชุมชนทั้งมิติด้านประวัติศาสตร์ ดนตรี วัฒนธรรม และถ่ายทอดมุมมองความตระหนักในอัตลักษณ์ของเยาวชนผ่านการแสดงผลงานทางด้านดนตรี โดยใช้การประเมินฐานสมรรถนะทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ (K) ทักษะ (S) และ ทักษะ (A) ผลการวิจัยพบว่า (K) นักเรียนมีองค์ความรู้ในประวัติศาสตร์ชุมชน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย (S) นักเรียนมีทักษะในการปฏิบัติเครื่องดนตรี และทักษะการแสดงที่เพิ่มมากขึ้น และ (A) นักเรียนสะท้อนมุมมองความรักและห่วงใยในวัฒนธรรมของตนที่เพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นแล้วยังช่วยให้ช่องว่างระหว่างวัยและช่วงเวลาที่ยากลำบากของชุมชนผ่านการบอกเล่าประสบการณ์อันทรงคุณค่า และการสานต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญสู่เยาวชนในรุ่นถัดไป

คำสำคัญ: อัตลักษณ์, ดนตรีสร้างสรรค์, ชาติพันธุ์มอญ, สังขละบุรี

Thesis Title	MUSIC CREATIVITY FOR PRIMARY STUDENTS: DEVELOPING AWARENESS OF MON ETHNIC IN SANGKHLABURI DISTRICT
Author	Benjamart Maiket
Degree	Master of Education
Major Field/Faculty/University	Learning Sciences and Educational Innovation Learning Sciences and Education Thammasat University
Thesis Advisor	Assistant Professor Kitti Kongtuk, Ph.D.
Thesis Co-Advisor	Assistant Professor Iyared Boonyarit, Ph.D.
Academic Year	2024

ABSTRACT

This study aims to achieve two main objectives: (1) to design an extracurricular creative music process intended to enhance self-identity awareness among upper elementary students of the Mon ethnic group, and (2) to evaluate the effectiveness of this creative music process at Wat Wang Wiwekaram School, Sangkhlaburi District, Kanchanaburi Province. The research employs a qualitative methodology, gathering data through semi-structured interviews with students and key stakeholders—such as parents, teachers, and school administrators—before and after the activities. Additionally, observations of student behavior were carried out to complement the data.

The research established a four-phase creative music process: (1) Survey, (2) Synthesis, (3) Spark, and (4) Showcase, integrating community history and culture. Utilizing a competency-based assessment framework encompassing Knowledge (K), Skills (S), and Attitudes (A), the research found that (K) students acquired extensive knowledge of community history and local wisdom, (S) improved their skills in musical performance and presentation, and (A) demonstrated an enhanced appreciation and commitment to their cultural heritage. The process also bridged generational gaps and strengthened Mon ethnic identity within the community.

Keywords: identity, music creativity, Mon ethnic, Sangkhlaburi

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วม และสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วงได้เป็นอย่างดีขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ คุณย่า คุณชีวิต และครอบครัวที่รักยิ่งของข้าพเจ้า ผู้เป็นกำลังใจ และสนับสนุนข้าพเจ้ามาโดยตลอด เป็นแรงผลักดันที่สำคัญในทุกย่างก้าวของการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสิพันธุ์ แข็งขัน ประธานกรรมการสอบผู้ให้คำแนะนำ และชี้แนะแนวทางด้วยความเมตตา กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กิตติ คงตุก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไอยเรศ บุญฤทธิ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ทุ่มเทเวลา และความรู้ในการให้คำปรึกษาอย่างเต็มที่ คอยสนับสนุนข้าพเจ้าด้วยความเอาใจใส่ ทั้งยังมอบแรงบันดาลใจในการทำงาน และความเชื่อมั่นในศักยภาพของข้าพเจ้า ขอขอบคุณอาจารย์และเจ้าหน้าที่คณะทุกท่านที่ทุ่มเทในการทำงานอย่างสุดความสามารถ

ขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ศุภพร สุวรรณภักดี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อโณทัย นิติพน ที่จุดประกายให้ข้าพเจ้าได้เดินในเส้นทางดนตรีที่รัก อบรมสั่งสอนให้ และถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ด้านดนตรี พร้อมทั้งสอนให้ข้าพเจ้าเห็นคุณค่าของการทำงานที่นี้ถึงผู้คน ขอขอบพระคุณ อาจารย์อานันท์ นาคคง ผู้เมตตาแนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ เปิดประสบการณ์อย่างสร้างสรรค์ และสร้างแรงบันดาลใจ

ขอบพระคุณครูอรรณญา น้องนาย พิบูล พิภอทรัพย์ ผู้อำนวยการ คณะครู โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม ขอขอบคุณนักเรียนที่น่ารัก และชาวบ้าน อ.สังขละบุรี ที่ร่วมสร้างสรรค์งานวิจัยนี้ให้เกิดขึ้นได้ด้วยความร่วมมือที่แสนอบอุ่นและประทับใจ ขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานที่คอยให้กำลังใจ และสนับสนุนข้าพเจ้า และขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นทุกคนที่เข้ามาเป็นเรื่องราวที่ดี และเป็นกำลังใจให้แก่นั่นเสมอมา

สุดท้ายนี้ขอบคุณตัวเองที่อดทนและไม่ยอมแพ้ แม้ในช่วงที่ยากลำบากที่สุด ขอขอบคุณที่ยังรักในสิ่งที่ทำ และตั้งใจจนสามารถทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาถึงจุดสำเร็จได้ วิทยานิพนธ์เล่มนี้ข้าพเจ้าจัดทำขึ้นด้วยความตั้งใจยิ่ง และหวังว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศของเราได้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขอน้อมรับผิดไว้แต่เพียงผู้เดียว

เบญจมาศ ไม้เกตุ

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญ	(4)
สารบัญตาราง	(9)
สารบัญภาพ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
1.6 ขอบเขตการวิจัย	4
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 กลุ่มชาติพันธุ์	8
2.1.1 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์	8

	(5)
2.1.2 แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์	10
2.2 ทฤษฎี รูปแบบ หรือแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	12
2.2.1 ประโยชน์ของคนตรี	14
2.2.1.1 ประโยชน์ของคนตรีในการพัฒนาศักยภาพในระดับบุคคล	14
2.2.1.2 ประโยชน์ของคนตรีในทางการแพทย์	16
2.2.1.3 ประโยชน์ของคนตรีในด้านการศึกษา	16
2.2.1.4 ประโยชน์ในการพัฒนาสังคม	17
2.2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้	18
2.2.3 แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	20
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	24
2.3.1 กลุ่มชาติพันธุ์อยู่ในพื้นที่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี	24
2.3.2 กรณีศึกษาในประเทศ และต่างประเทศ ที่สร้างความตระหนักรู้ในตนเองผ่านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	33
2.3.2.1 กรณีศึกษาในประเทศ	33
2.3.2.2 กรณีศึกษาในต่างประเทศ	36
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	39
3.1 รูปแบบการวิจัย	39
3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	39
3.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (documentary research)	39
3.2.2 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	40
3.2.3 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน	41
3.2.4 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (field data)	41
3.2.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)	42
3.2.4.2 การสังเกต (observation)	42

3.3 เครื่องมือวิจัย	43
3.3.1 การหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย	44
3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	44
3.5 การพิจารณาจริยธรรมการวิจัยมนุษย์	45

บทที่ 4 แนวคิดการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

4.1 แนวคิดการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน	48
4.1.1 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์	48
4.1.1.1 กระบวนการริเริ่ม	48
4.1.1.2 รูปแบบการถ่ายทอดดนตรี	49
4.1.1.3 ความไวทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity)	50
4.1.1.4 เสียงที่ถูกสร้าง	51
4.1.2 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน	52
4.1.2.1 วิถีและรากเหง้า	52
4.1.2.2 มอญที่หายไป	55
4.1.2.3 บรรพบุรุษสู่ชุมชน	59
4.1.2.4 ดนตรีและทางเชื่อม	62
4.2 การถ่ายทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญสู่กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	64
4.2.1 องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ	64
4.2.1.1 ชุมชน	65
4.2.1.2 โรงเรียน	66
4.2.1.3 เยาวชน	67
4.3 รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน	68
4.3.1 การสำรวจ	69

	(7)
4.3.1.1 การสำรวจตนเองครั้งที่ 1	69
4.3.1.2 การสำรวจชุมชน	69
4.3.1.3 การสำรวจตนเองครั้งที่ 2	70
4.3.2 การสกัด	70
4.3.2.1 มิติด้านประวัติศาสตร์	70
4.3.2.2 มิติด้านดนตรี	71
4.3.2.3 มิติด้านวัฒนธรรม	71
4.3.3 การสร้างสรรค์	72
4.3.4 การแสดง	73
บทที่ 5 กิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ	74
5.1 รูปแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์	74
5.1.1 กิจกรรมช่วงต้น	76
5.1.2 กิจกรรมช่วงกลาง	83
5.1.3 กิจกรรมช่วงปลาย	91
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	101
6.1 สรุปผลการวิจัย	101
6.1.1 ข้อมูลความรู้พื้นฐานด้านดนตรี	101
6.1.2 การพัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจด้านเนื้อหา	102
6.1.2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และชุมชน	102
6.1.2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรี และความเชื่อมโยงกับชุมชน	103
6.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับความตระหนักในอัตลักษณ์ของตน	103
6.1.3.1 การเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ของตนผ่านการทำกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์	103

	(8)
6.1.4 การออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์	104
6.1.4.1 รูปแบบของกิจกรรม	104
6.1.4.2 การพัฒนาทักษะในด้านอื่น ๆ	105
6.2 อภิปรายผล	105
6.2.1 คำถามวิจัยข้อที่ 1	105
6.2.2 คำถามวิจัยข้อที่ 2	106
6.2.3 การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	107
6.2.3.1 จุดแข็ง (strengths)	107
6.2.3.2 จุดอ่อน (weaknesses)	107
6.2.4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม	108
6.3 ข้อเสนอแนะ	108
รายการอ้างอิง	110
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก	117
แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์	118
แบบสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน	119
แบบสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม	121
แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา	123
ภาคผนวก ข รูปภาพประกอบการทำกิจกรรมทำความรู้จัก	125

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 การดำเนินกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน	45
5.1 การประเมินกิจกรรมช่วงต้นตามกระบวนการประเมินฐานสมรรถนะ	76

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	4
2.1 แผนที่อำเภอสังขละบุรี	26
4.1 รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน	68
5.1 Kolb's Experiential Learning Cycle	75
5.2 กิจกรรมทำความรู้จัก	77
5.3 กิจกรรมคิดถึงจังหวัด	79
5.4 กิจกรรมชวนคิดถึงอัตลักษณ์มอญ อ.สังขละบุรี	80
5.5 ภาพวาดแผนที่ชุมชนของนักเรียน	82
5.6 นักเรียนอธิบายนำเสนอแผนที่ของชุมชน	83
5.7 ลงพื้นที่สำรวจชุมชนของนักเรียนกลุ่มที่ 1	85
5.8 ลงพื้นที่สำรวจชุมชนของนักเรียนกลุ่มที่ 2	86
5.9 ลงพื้นที่สำรวจชุมชนของนักเรียนกลุ่มที่ 3	88
5.10 รูปถ่ายนักเรียนอาสาสมัคร และปราชญ์ด้านดนตรีมอญ	89
5.11 กิจกรรมเรียนรู้ดนตรีมอญ และการรำมอญ ณ ศูนย์วัฒนธรรมมอญ	90
5.12 การซ้อมการแสดงของนักเรียนกลุ่มที่ 1	92
5.13 การซ้อมละครของนักเรียนกลุ่มที่ 2	93
5.14 การซ้อมการแสดงร้องเพลง	97
5.15 การแสดงรำโดยครูดาว (ครูภูมิปัญญาด้านการรำ)	99
5.16 การแสดงรำมอญ โดยนักเรียนกลุ่มที่ 1	99
5.17 การแสดงชุมชนชาวมอญ โดยนักเรียนกลุ่มที่ 2	100
5.18 การแสดงขับร้องเพลงสังขละมีดียินดีต้อนรับ	100

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

ประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก การเปลี่ยนแปลงของสังคม เทคโนโลยีที่รวดเร็วอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน และโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การปกครองที่พยายามสร้างความเป็นชาติ ด้วยการนิยามความเป็นไทยตามแนวคิดชาตินิยม ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ (identity) และวัฒนธรรมกระแสหลักที่ถูกประกอบสร้างขึ้น ทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนั้นถูกลดทอนคุณค่า ถูกมองเป็นอื่น และไม่ได้รับการยอมรับ ผสมกับความเปลี่ยนแปลงในโลกโลกาภิวัตน์ที่ทำให้ความสะดวกสบายทางเทคโนโลยี และการเข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตเป็นไปได้อย่างง่ายดาย สิ่งเหล่านี้จึงเข้าไปมีบทบาทในชีวิตของผู้คนปัจจุบันมากขึ้น ทำให้ผู้คนมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น และมีการแสดงออกทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนที่น้อยลง ส่งผลให้วัฒนธรรม อัตลักษณ์ท้องถิ่น และภูมิปัญญานั้นเสี่ยงที่จะสูญหายตามไปด้วย (SCHL/CHNG MKRS, 2022)

ปัจจุบันแม้จะไม่ได้มีการชีวิตค่าความสูญเสียอัตลักษณ์ในแต่ละพื้นที่อย่างแน่ชัด แต่สิ่งหนึ่งที่สามารถสังเกตเห็นได้คือการเลือนหายไปของสิ่งต่าง ๆ เพียงระยะเวลาไม่กี่ปี เช่น การละเล่น บทเพลงพื้นบ้าน บทเพลงกล่อมเด็ก อาหาร ศิลปะการแสดง ภูมิปัญญาทางด้านอาชีพ ประเพณี หรือ พิธีกรรม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าที่หล่อเลี้ยงและเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของมนุษย์ มาอย่างยาวนาน การสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนรุ่นหลังในการเห็นคุณค่าอัตลักษณ์ในท้องถิ่นของตนนั้น จะเป็นสิ่งที่ช่วยรักษาให้วัฒนธรรม วิถีชีวิต และประเพณีที่ดีงามยังคงอยู่ และสามารถส่งต่อไปให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และเกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน

การตระหนักและรักษาอัตลักษณ์ของตนนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ ด้วยมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับผู้อื่น หรือการอยู่ร่วมกันในสังคม หากเกิดการสูญเสียอัตลักษณ์ของตน (loss of identity) ไปแล้วนั้น จะส่งผลต่อสภาวะความไม่มั่นคงทางจิตใจ ทำให้เกิดความสับสนในการวางตัวในสังคมและการดำเนินชีวิต การสูญเสียตัวตนที่แท้จริงนั้นคือการสูญเสียจุดอ้างอิงในชีวิต (สุพร เกิดสว่าง, 2563) อาทิ วิกฤตการณ์ในชีวิต ความสูญเสียทางร่างกาย ถิ่นที่อยู่อาศัย ฯลฯ ความไม่มั่นคงที่เกิดขึ้นภายในมักจะนำไปสู่การตั้งคำถามว่าตัวตนของเรานั้นคือใคร หรือคุณค่าของชีวิตคืออะไร ทำให้ต้องหาที่พึ่งพิงชั่วคราวหรือการฝากตัวตนไว้กับคนอื่น และไหลไปตามกระแสที่เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ดังนั้นการมีอัตลักษณ์ของตนนั้นจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้เรามีภูมิคุ้มกันจากสังคมภายนอกที่แปรเปลี่ยนไป ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองและวัฒนธรรมของตน

วัฒนธรรมทางด้านดนตรีนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ เนื่องด้วยดนตรีและศิลปะนั้นมีความผูกพันอยู่ตลอดกับมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก การบันทึกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และถูกนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่นเดียวกันกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ บ้านวังกะ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ดนตรีถือเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนเรื่องราว วิถีชีวิต วัฒนธรรม หรือการสร้างสำนึกรักบ้านเกิดได้เป็นอย่างดี ผ่านเนื้อร้อง ทำนองเพลง เครื่องดนตรี และการใช้สัญญาณ ที่ถ่ายทอดในบทเพลงเพื่อประกอบในพิธี หรือวันสำคัญต่าง ๆ ของชุมชน และเพื่อสร้างความเพลิดเพลิน ปัจจุบันการสืบสานวัฒนธรรมด้านดนตรีได้รับความสนใจลดน้อยลง โดยเฉพาะเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์มอญที่เป็นเอกลักษณ์และได้รับการยกย่อง เนื่องมาจากความสนใจของกลุ่มเยาวชนที่เริ่มแปรเปลี่ยนไป ทั้งจากการรับอิทธิพลสมัยใหม่จากนักท่องเที่ยว สื่อเทคโนโลยี และอื่น ๆ ทำให้ปัจจุบันรสนิยมทางด้านดนตรีจึงเปลี่ยนไปตามกัน และความเข้าใจทางภาษาก็นับอุปสรรคในการทำเข้าใจ แม้ปัจจุบันเด็ก ๆ จะสื่อสารด้วยภาษามอญเป็นหลัก เมื่ออยู่ที่บ้าน และเรียนรู้ภาษาไทยจากที่โรงเรียน แต่การรับรู้ทางภาษามอญท้องถิ่นนั้นไม่ได้มีความลุ่มลึกเท่ากับคนในรุ่นบรรพบุรุษ ส่งผลให้การรับรู้ การตีความในบทเพลง และการเข้าใจอัตลักษณ์ของดนตรีนั้น จึงเกิดขึ้นในระดับผิวเผินนำไปสู่การสั่นคลอนในการรับรู้ทางวัฒนธรรมตามไปด้วย

การสร้างความรู้ความเข้าใจโดยใช้นักดนตรีเข้ามามีส่วนร่วมด้วยนั้น จะเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาให้เยาวชนสามารถเข้าใจสิ่งที่มีความละเอียดลึกซึ้งได้เป็นอย่างดี เนื่องด้วยดนตรีเป็นสิ่งที่ทำงานกับความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์อยู่เสมอ และเป็นสิ่งที่ช่วยขัดเกลาจิตใจ การฝึกฝนดนตรีนั้นจำเป็นต้องอาศัยทักษะการทำงานของร่างกายในแต่ละส่วนควบคู่ไปพร้อมกัน ต้องใช้ความพากเพียรในการฝึกฝนเพื่อให้เกิดความชำนาญ นอกจากนั้นการเรียนดนตรีมิใช่เพียงการเล่นให้เกิดเสียงเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องศึกษาถึงบริบทแวดล้อมของบทเพลงนั้น ๆ ด้วย อาทิ จุดมุ่งหมายของการประพันธ์ ลักษณะในการบรรเลง ท่วงทำนอง เนื้อหาของบทเพลง เป็นต้น เพื่อให้ผู้บรรเลงเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในสุนทรียภาพด้านดนตรี และมีกระบวนการถ่ายทอดให้คงเค้าโครงเดิมตามต้นฉบับอยู่เสมอ จึงเป็นเสมือนบันทึกที่ช่วยส่งต่อองค์ความรู้และสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ในหลากหลายมิติ

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี เพื่อออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ที่เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้บริบทด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่จะนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจในอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญของเยาวชนได้ในท้ายที่สุด โดยการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านบริบทพื้นที่ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ ศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการในการออกแบบกิจกรรมดนตรีในแต่ละพื้นที่จากกรณีศึกษาทั้งในและต่างประเทศ และ

การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านดนตรีและปราชญ์ชุมชนในพื้นที่ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาและออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ โดยมีการเก็บข้อมูลทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมของเยาวชนจากการสังเกต และสัมภาษณ์เพื่อให้เห็นพัฒนาการที่เป็นไปได้อย่างชัดเจน งานวิจัยนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีอัตลักษณ์ และวัฒนธรรมของชุมชน จากคนในรุ่นบรรพบุรุษไปสู่กลุ่มเยาวชนในพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ท้องถิ่นของตนได้ นอกจากนี้แล้วยังสามารถเป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจในการศึกษา และออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นได้ต่อไปในอนาคต

1.2 คำถามวิจัย

1.2.1 กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์มีส่วนช่วยในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนประถมศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี ได้หรือไม่ อย่างไร

1.2.2. กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์รูปแบบใดที่มีความเหมาะสมในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

1.3 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1.3.1 เพื่อออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ที่มีความเหมาะสมในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตนเองสำหรับนักเรียนประถมศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

1.3.2 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ที่มีความเหมาะสมในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนประถมศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

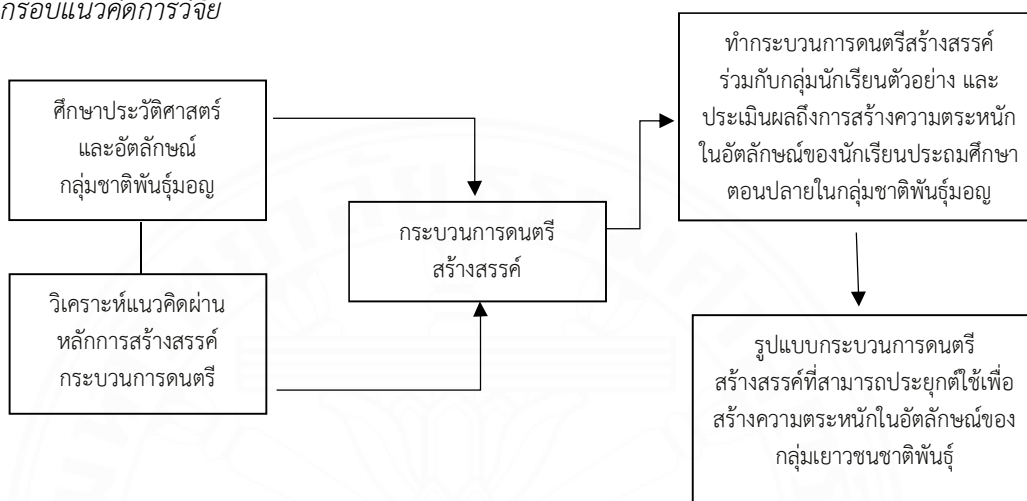
1.4.1 ก่อให้เกิดแนวทางในการนำกระบวนการทางด้านดนตรีมาใช้สร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ของกลุ่มเยาวชนได้

1.4.2 ผู้ที่สนใจสามารถนำไปปฏิบัติเป็นแนวทางการทำงานดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ของตนในท้องถิ่นได้

1.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1.1

กรอบแนวคิดการวิจัย

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.6.1 กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ หมายถึงกระบวนการที่ผู้สร้างสรรค์ใช้หลักการทางด้านดนตรี มาประยุกต์เข้ากับองค์ความรู้ในศาสตร์อื่น โดยมีเจ้าขององค์ความรู้นั้นเป็นผู้ร่วมด้วย เพื่อนำไปสู่ปรากฏการณ์ในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ในรูปแบบใหม่ผ่านการศึกษาดนตรี ก่อให้เกิดความตระหนัก การเห็นคุณค่า และสามารถเผยแพร่องค์ความรู้ได้อย่างแพร่หลายและเป็นสากล

1.6.2 ความตระหนักทางวัฒนธรรม คือ พฤติกรรมที่แสดงถึงการรับรู้ การแสดงความเข้าใจ โดยผ่านกระบวนการคิดพิจารณา และความมุ่งมั่นในการแก้ไขการเผชิญกับวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมของตน ซึ่งมีแนวคิดที่ประกอบด้วย

1.6.2.1 การตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ความสามารถในการมองเห็นความแตกต่าง และความเหมือนของวัฒนธรรมตน และวัฒนธรรมอื่น

1.6.2.2 การยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การยอมรับ และปรับเปลี่ยนมุมมองให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่ตนประสบ ผ่านการมองเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมอื่น ๆ และการเปิดใจยอมรับวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่ขัดแย้งกับ วัฒนธรรมเดิมของตน

1.6.3 ดนตรีชาติพันธุ์ คือ ดนตรีทุกรูปแบบในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์ ของจังหวะ ทำนอง เครื่องดนตรี หรือสัญญาณที่เป็นลักษณะร่วมทางดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถ เรียกว่าดนตรีพื้นเมือง หรือดนตรีของกลุ่มชน ซึ่งผู้ศึกษาจำเป็นต้องศึกษาทั้งบริบททางด้านดนตรี และ วัฒนธรรมร่วมด้วย

1.6.4 อัตลักษณ์ คือ สมบัติเฉพาะกลุ่ม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ทำให้เป็นที่รู้จัก หรือสามารถจดจำได้

1.6.5 อัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี คือ ลักษณะเฉพาะของกลุ่มบุคคล ที่เกิดและอาศัยอยู่ในพื้นที่ของ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี โดยมีคติความเชื่อทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ และความเป็นมอญเฉพาะถิ่นพื้นที่ของสังขละบุรี

1.7 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อออกแบบกระบวนการ ดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญสำหรับนักเรียน ขั้นประถมศึกษาตอนปลาย โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย โดยสรุปดังต่อไปนี้

การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี โดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในมิติ ทางด้านดนตรี การริเริ่มตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต ฯลฯ เพื่อชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

การออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

กระบวนการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้ทำวิจัยเชิงเอกสาร โดยรวบรวมข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ และ กรณศึกษาที่ใช้กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชนจากทั้งในประเทศ

และต่างประเทศ นอกจากนั้นยังได้สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานเกี่ยวกับดนตรีชาติพันธุ์ จำนวน 3 ท่าน ที่เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ที่สามารถให้ข้อมูลได้อย่างครอบคลุม และสัมภาษณ์ ปรากฏชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ และเป็นบุคคลที่ทราบถึงประวัติศาสตร์ ที่มา และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ของกลุ่มตนจำนวน 3 ท่าน ซึ่งจะกล่าวถึงเพิ่มเติมในบทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย หลังจากนั้น ดำเนินการรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อนำไปออกแบบกระบวนการดนตรี สร้างสรรค์ และทดลองทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี โดยดำเนินการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ก่อนและหลังดำเนินกิจกรรมเพื่อให้สามารถวัด และ ประเมินผลการเข้าการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาทบทวนวรรณกรรมนี้เป็นการศึกษาองค์ความรู้ และแนวทางในการศึกษา งานวิจัย จากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง ผ่านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ วรรณกรรมที่ศึกษานี้ได้เริ่มจากการศึกษาความเป็นมาของการ สร้างอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ ลำดับถัดมาเป็นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ ทฤษฎี แนวคิด หลักการที่ใช้ในการถ่ายทอดดนตรี ประโยชน์ของดนตรีในการทำงานภายในบุคคล ทฤษฎีการเรียนรู้ที่อาศัยบริบทแวดล้อมและชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชน และศึกษาแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์จากการใช้ดนตรีในการพัฒนาเยาวชนที่ถูกนำไปใช้ในบริบท ที่หลากหลายในกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของสังคม ต่อมาคือการศึกษาแนวทางในการดำเนิน กิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี และกรณีศึกษางานกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้ ในอัตลักษณ์ตนเองของกลุ่มเยาวชนจากทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งนำไปสู่กระบวนการขั้นตอน ของการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ และการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา ข้อจำกัด วิถีชีวิต ของเยาวชนกลุ่มชาติพันธุ์มอญ เพื่อวางแผนในการออกแบบกระบวนการฯ ให้มีความสอดคล้องกับ วิถีชีวิต และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ในที่สุด โดยแบ่งหัวข้อดังต่อไปนี้

2.1 กลุ่มชาติพันธุ์

2.1.1 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

2.1.2 แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์

2.2 ทฤษฎี รูปแบบ หรือแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

2.2.1 ประโยชน์ของดนตรี

2.2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้

2.2.3 แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3.1 กลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ อ.สังขละบุรี จ. กาญจนบุรี

2.3.2 กรณีศึกษาในประเทศ และต่างประเทศ ที่สร้างความตระหนักรู้ในตนเอง ผ่านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

2.1 กลุ่มชาติพันธุ์

การดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตได้มีการอพยพหรือเดินทางสัญจรไปมาเป็นเรื่องปกติ ไม่ได้มีเส้นเขตแดนที่ชัดเจน เมื่อมีการทำแผนที่กำหนดพรมแดนชัดเจนโดยยึดพื้นที่ทางกายภาพมากกว่าวัฒนธรรมของผู้คน และบังคับใช้กฎหมายที่กำหนดความเป็นพลเมือง ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนกลุ่มน้อยถูกแบ่งเป็นสมาชิกรัฐชาติที่ต่างกัน และกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ของประเทศไทย (นภาพร อัคระรังษีกุล, 2562) เมื่อการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการสร้างชาติในทุกด้านเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมจึงเป็นไปได้ยาก ในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี แม้ว่าจะเป็นพื้นที่แรกที่ชาวมอญได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และค่อย ๆ กระจายไปในพื้นที่ของประเทศไทยที่ทางรัฐช่วยจัดหาให้ แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงที่มีการรับวัฒนธรรมจากต่างถิ่นเข้ามาอย่างปฏิเสธไม่ได้ จึงเป็นสาเหตุให้เกิดความสั่นคลอนในอัตลักษณ์ของตน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลของแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ดังนี้

2.1.1 แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

คำว่า “อัตลักษณ์” นั้น มีคำที่ประกอบขึ้นด้วยกัน 2 คำ คือ คำว่า อัต (อัต-ตะ) ที่มีความหมายถึง ตน หรือ ตนเอง และคำว่า ลักษณะ ที่หมายถึงสมบัติเฉพาะตัว เมื่อนำคำดังกล่าวมารวมกันแล้วก่อให้เกิดเป็นคำใหม่ว่า อัตลักษณ์ (identity) ที่มีความหมายสื่อถึงลักษณะเฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เป็นที่รู้จักหรือสามารถจดจำได้ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2550) หากศึกษาเพิ่มเติมถึงรากศัพท์ของคำว่า identity จะพบว่า เป็นคำที่มาจากภาษาละติน คือคำว่า idem ที่แปลว่าเหมือน (the same) และเกิดการผันคำเมื่อได้รับการถ่ายทอดทางภาษาจากภาษาฝรั่งเศสเป็นคำว่า Identité ที่แปลได้ว่าความเหมือน หรือความเท่าเทียม จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1600 ได้เกิดการผันเปลี่ยนของภาษาเป็นคำว่า identity ที่สื่อถึงอัตลักษณ์ที่มีความหมายมากขึ้นกว่าคำว่า “เหมือน” ในอดีต (de.unknown, 2020)

เมื่อกล่าวถึงอัตลักษณ์ อาจจะไม่สามารถนิยามได้อย่างชัดเจนว่าคุณนั้นคือใคร (Who are you?) เนื่องมาจากคำว่า you นั้นมีความหมายที่กล่าวถึงบุคคลเพียงคนเดียว หรือกลุ่มบุคคลก็ได้เช่นเดียวกัน ในลำดับแรกจะต้องย้อนกลับไปถามตนเองว่าในความจริงแล้วเราคือใคร (Who am I?) และภายในกลุ่มของตน ก็ควรต้องมีการพูดคุยถกเถียงถึงประเด็นที่สะท้อนถึงกลุ่มของตนด้วยเช่นกัน (Who are we?) โดยมีมุมมองของทั้งจากคนภายนอกกลุ่มที่มองเข้ามา และมุมมองของสมาชิกในกลุ่มด้วยเช่นกันในการนิยาม ในบางครั้งความหมายของอัตลักษณ์ก็ถูกใช้ในการนิยามลักษณะทางชีวภาพของกลุ่ม หรือสถานะทางสังคม (Schwartz, Luyckx and Vignoles, 2011) ในแนวคิดของ Charles F. Keyes ที่มีการพิจารณามุมมองของวัฒนธรรมตามหลัก

ของ Clifford James Geertz ที่กล่าวถึงว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นเส้นใยที่มนุษย์ให้ความสำคัญและถักทอขึ้นมาด้วยตัวเอง (self-spun webs of significance) และมนุษย์ก็ถูกแขวนด้วยเส้นใยที่ตนเองถักทอขึ้นมาด้วยเช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ถูกหล่อหลอมขึ้นและเรียนรู้โดยสมาชิกในสังคม ในขณะเดียวกันก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ การตีความของทั้งสมาชิกภายในและสังคม ในความคิดของคาสส์อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มาจากองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว และถูกให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีความผูกพันขั้นพื้นฐานที่มาจากเชื้อสายเดียวกัน ซึ่งในที่นี้ไม่ได้สื่อถึงการมีลักษณะทางพันธุกรรมร่วมกัน แต่เป็นการตีความทางวัฒนธรรมที่รู้สึกถึงการเป็นพวกพ้องและไม่ได้มีแบบแผนที่ตายตัว อาทิ ชาวบาจอ (Bajau) และทอสัก (Tausug) ที่นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกัน แต่ใช้หลักการปฏิบัติและความแตกต่างของศาสนพิธีในการแยกความแตกต่างของชาวมุสลิมทั้งสองกลุ่มหรือชุมชนกะเหรี่ยงที่กระจายตัวอาศัยอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ในประเทศไทยและนับถือศาสนาแตกต่างกัน แต่กลับเห็นว่าพวกตนล้วนแล้วแต่เป็นพี่น้องกัน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, 2550) และแนวคิดในนวนิยายเรื่องคำอ้าย ประพันธ์ขึ้นโดย ยงค์ ยโสธร ที่สะท้อนมุมมองวิถีชีวิตของชาวอีสานจากการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านการมองตนเอง และการยอมรับอัตลักษณ์ในการเป็นคนอีสานที่สื่อสารไปถึงกลุ่มของเขาเอง แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างกับสภาพแวดล้อม เมื่อ 30 กว่าปีที่แล้ว ที่ผู้แต่งได้เขียนไว้ แต่ภาพชีวิตของชาวอีสานในปัจจุบันก็ยังคงสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้ถูกเขียนไว้อย่างเด่นชัดเช่นกัน (Sumalee Phonkhunsap, 2018) กระบวนการสำคัญที่ทำให้ขยายทางชาติพันธุ์มีความสำคัญคือ การถ่ายทอดเรื่องราวที่ถูกตีความผ่านเรื่องเล่า พิธีกรรม บทเพลง การแสดง สัญลักษณ์ ฯลฯ ซึมซับเข้าไปในประสบการณ์ของความเป็นบรรพบุรุษที่ทำให้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์นั้นมีความแตกต่างหลากหลาย

การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบัน อาจทำให้เกิดความสั่นคลอนในระดับบุคคล นำไปสู่การเกิดเป็นอัตลักษณ์ใหม่ โดยเฉพาะกลุ่มคนพลัดถิ่น (diaspora) หรือผู้ที่ย้ายถิ่นฐานของตนออกมาห่างไกลจากรากเหง้าของวัฒนธรรมเดิมที่ตนกำเนิด อาจส่งผลถึงอัตลักษณ์ที่พยายามดำรงไว้ด้วยเช่นกัน โดยมีการสร้างขึ้นและผลิตซ้ำวัฒนธรรมเดิมของตน นอกจากนั้นแล้วการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันยังส่งผลถึงอัตลักษณ์ที่ทำให้การดำเนินชีวิตของผู้คนต้องมีแบบแผนใหม่ขึ้นมา เพื่อให้สามารถปรับตัวกับระบบดังกล่าวจึงทำให้เกิดการสร้างภาพลักษณ์ที่ฉาบฉวยและการให้คุณค่าที่ต่างกันไป ทำให้สิ่งเหล่านี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรายได้ในภาคอุตสาหกรรม (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546) การกล่าวถึงอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน อาจไม่ใช่เพียงการมองผ่านลักษณะเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์ตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ถูกถ่ายทอดออกมาเพียงเท่านั้น เนื่องด้วยตัวแปรสำคัญคือการสร้างรายได้หาเลี้ยงชีพ แต่จำเป็นต้องศึกษาอย่างลึกซึ้งผ่านผู้สืบเชื้อสายด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความทรงจำที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของปัจเจกบุคคลแล้วด้วยจึงจะสามารถกลายเป็นการนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้

เมื่อกล่าวถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี แล้วนั้น สิ่งที่บรรพบุรุษได้ส่งต่อให้ลูกหลานได้เข้าใจในวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของตนนั้น ถูกถ่ายทอดในหลากหลายมิติในรูปแบบมุขปาฐะ อาทิ เรื่องราวประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานของชุมชนโบราณสถาน ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต การแต่งกาย บทเพลงในภาษามอญโบราณและภาษามอญสมัยใหม่ ซึ่งปัจจุบันความนิยมในการฟังเพลงมอญ หรือการฟังเทศน์ในภาษามอญจะมีเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น และความนิยมในการเล่นเครื่องดนตรีมอญนั้นก็มีความสนใจน้อยมาก อีกทั้งช่องว่างระหว่างวัยในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชนก็เป็นอุปสรรคด้วยเช่นกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำกระบวนการทางด้านดนตรีเพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสำนึกชาติพันธุ์ โดยการเรียนรู้วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ในท้องถิ่นของตน ผ่านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ ที่มีการเรียนรู้ร่วมกันของทั้งสองสิ่งเพื่อนำไปสู่การตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของตนได้ในที่สุด

2.1.2 แนวคิดเรื่องชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์ คือ กลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกันด้วยเชื้อชาติและสัญชาติ โดยมาจากคำว่า “ethnos” ที่รวมความหมายของทั้งเชื้อชาติและสัญชาติไว้ด้วยกัน ในภาษาอังกฤษมีการใช้คำว่า ethnicity ที่มีรากมาจาก ethnos ของภาษากรีกที่มีความหมายถึงชาติ (nation) ที่สื่อถึงผู้ที่ร่วมสายเลือดเดียวกัน ในช่วงหลังได้มีการเปลี่ยนแปลงความหมายที่สื่อถึงคนอื่น (others) ที่ไม่ได้มีความเชื่อในหลักศาสนาเดียวกัน โดยปรากฏขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 15 ในภาษาอังกฤษ โดยมีความหมายสื่อถึงผู้คนที่ไม่ใช่ชาวคริสต์ หรือชาวยิว แต่หมายถึงกลุ่มคนไร้ศาสนานั้นเอง ซึ่งเป็นคำที่ใช้ในการกล่าวถึงกลุ่มคนอื่นที่ไม่ใช่เรา (us) ในช่วงศตวรรษที่ 20 คำนี้ก็กลับกลายมามีความหมายใกล้เคียงกับภาษากรีกอีกครั้ง ซึ่งเป็นคำที่สื่อความหมายถึง “ชาติ” (นิตี ภวกรพันธุ์, 2558)

กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) คือกลุ่มที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน มีสายเลือดเดียวกัน มีลักษณะทางชีวภาพเหมือนกัน มีเชื้อชาติ และลักษณะทางด้านวัฒนธรรมที่เหมือนกัน ความผูกพันระหว่างสายเลือดและวัฒนธรรมช่วยเสริมสร้างให้เกิดอัตลักษณ์ของบุคคลและกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งนำไปสู่การเกิด หรือชาติลักษณะ หรือสำนึกทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) (มนตรี โคตรคันทา, 2564) การเคลื่อนไหวของพลวัตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตามสังคมและวัฒนธรรม ทำให้เกิดความซับซ้อนระหว่างชาติพันธุ์ และความสัมพันธ์ชาติพันธุ์ ซึ่งในความคิดของ Max Weber ที่เสนอแนวคิดเรื่องชาติพันธุ์ ที่กล่าวถึงการรวมกลุ่มกันว่าจะสามารถเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการยอมรับว่าพวกตนมีลักษณะบางอย่างร่วมกัน (common trait) เมื่อมีการผสมเชื้อชาติข้ามกลุ่ม ส่งผลให้ผู้คนเริ่มพัฒนาสำนึกในชาติพันธุ์ (cultural trait) ซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องกับเชื้อชาติ (Max Weber, 1997)

กลุ่มของชาติพันธุ์นั้นมีจำนวนมาก Thomas Hylland Eriksen นักสังคมวิทยา ได้ให้ข้อเสนอในการจัดกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ 4 ประเภท คือ 1) ชนกลุ่มน้อยต่างชาตินิคมในเมือง (urban ethnic minorities) เช่น ผู้คนที่พูดภาษาอังกฤษในสเปน ซึ่งเป็นผู้อพยพที่เข้ามาอยู่ในเมืองอุตสาหกรรม ทำให้ผู้คนในกลุ่มนี้เผชิญปัญหาเกี่ยวกับการปรับตัว การเหยียดผิว การกีดกันทางชาติพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ฯลฯ 2) ชนพื้นเมืองดั้งเดิม (Indigenous peoples) คือ กลุ่มที่อาศัยในพื้นที่มาแต่เดิม เป็นกลุ่มที่ด้อยกว่าทางด้านอำนาจ และปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงของ รัฐบาลได้ไม่มาก 3) ชาติดั้งเดิม (proto-nations) ในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีผู้นำทางด้านการเมืองร่วมอยู่ด้วย โดยอ้างตัวว่าเป็นกลุ่มที่มีรัฐชาติเป็นของตนเอง และไม่ควรถูกปกครองด้วยคนกลุ่มอื่น สำหรับคนใน กลุ่มนี้จะเป็กลุ่มที่มีพื้นที่เป็นของตนเอง มีขนาดกลุ่มที่ใหญ่ และมีความแตกต่างทางด้านชนชั้นและ การศึกษา และ 4) กลุ่มชาติพันธุ์ใน “สังคมพหุลักษณะ” (plural societies) โดยปกติคำนี้มักจะใช้ ในประเทศอาณานิคมที่มีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมของประชากร ที่ใช้ระบบการเมืองและ เศรษฐกิจร่วมกัน ในการจัดกลุ่มชาติพันธุ์โดย Eriksen เป็นเพียงการจัดประเภทกว้าง ๆ ที่มีกพบเจอในสังคม (Thomas Hylland Eriksen, 1993)

ในด้านของการแสดงออกทางวัฒนธรรม Charles F. Keyes นักมานุษยวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคม ให้ข้อเสนอว่าอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นต้นกำเนิดของวัฒนธรรมในกลุ่มชาติพันธุ์ โดยคาส์มีความคิดว่าจุดกำเนิดและภูมิหลัง (origin and background) มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ แสดงออกทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ จากทั้งตำนานปรัมปรา ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ที่เล่าสืบกันมา (folk history) คติชาวบ้าน และศิลปะ สิ่งเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ ของอัตลักษณ์ที่มีความเด่นชัด และมีความหมายต่อปัจเจกชนกับกลุ่มชาติพันธุ์ ในความคิดของคาส์ การแสดงออกทางอัตลักษณ์ของคนขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และเงื่อนไขหลายอย่าง เช่น คนที่อาศัยอยู่ ในแถบภาคอีสานของประเทศไทยจะมีอย่างน้อย 3 อัตลักษณ์ คือ “ความเป็นลาว” ที่แสดงออกมา จากประเพณีพื้นบ้าน แต่เมื่อพวกเขาเดินทางไปยังประเทศลาว ก็จะมีอัตลักษณ์ที่เป็น “คนไทย” เนื่องด้วยรูปแบบการศึกษาที่ได้รับจากโรงเรียนในไทย และๆอัตลักษณ์ของการเป็น “คนอีสาน” ด้วยคติธรรมเรื่องเล่าต่าง ๆ ดังนั้นในหนึ่งคนสามารถมีอัตลักษณ์ที่มีความหลากหลายได้มากกว่า อัตลักษณ์เดียว ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่จะได้รับ ในสังคมที่มีความซับซ้อนและเกิดการเปลี่ยนแปลง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วย ในบางครั้งก็มีความยากที่จะแยกความแตกต่างนั้น ออกได้อย่างชัดเจน แต่นั่นก็สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของการปรับตัว ในอีกมุมหนึ่งก็มียกลุ่ม ที่สามารถรักษาอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ไว้ได้อย่างชัดเจนด้วย (Charles F. Keyes, 1979)

ความเลื่อนไหลทางวัฒนธรรมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์มอยู่ด้วย เช่นกัน แม้ว่าจะมีวัฒนธรรมบางอย่างที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ก็ถูกปรับเปลี่ยนตามบริบท

ของสังคมด้วย อัตลักษณ์ทางด้านดนตรีของชาติพันธุ์มอญนั้น เป็นหลักฐานสำคัญที่ชี้ให้เห็นถึงวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ ด้วยเนื้อหาในบทเพลงที่มีการแทรกเรื่องราวคำสอน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในนั้น ปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางด้านดนตรีคือความไม่ต่อเนื่องในการถ่ายทอด เพราะครูที่มาสอนนั้นจะเดินทางมาจากประเทศพม่าเป็นระยะเวลานาน ๆ ในตัวของบทเพลงที่ถูกประพันธ์ขึ้นจะมีเนื้อร้องเป็นภาษามอญโบราณ และมีการถ่ายทอดวิถีชีวิตชาวมอญในแบบดั้งเดิม ปัจจุบันยังคงมีผู้สูงอายุที่เปิดเพลงเหล่านี้ฟังตามบ้านเรือนทั่วไป และกลุ่มช่วงวัยอื่นจะได้ยินบทเพลงเหล่านี้เฉพาะช่วงที่มีกิจกรรมของชุมชนเท่านั้น ถึงแม้ว่าคนรุ่นใหม่จะสื่อสารด้วยภาษามอญ แต่ระดับทางภาษาก็มีส่วนทำให้กลุ่มของเยาวชนไม่ได้เข้าใจในภาษาทั้งหมดเพราะมีทั้งคำที่เป็นภาษามอญที่ใช้ในปัจจุบัน และคำโบราณที่อาจจะไม่คุ้นชิน นอกจากนั้นกระแสวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามามีส่วนทำให้กลุ่มเยาวชนชาติพันธุ์มอญ และชุมชนในปัจจุบัน เกิดความสับสนคลอนในการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ในกลุ่มตนไม่มากนักน้อย ดังนั้นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นี้จึงมีส่วนช่วยลดช่องว่างระหว่างกลุ่มของเยาวชน และผู้สูงอายุที่มีความรู้ทางด้านภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ท้องถิ่นนั้นให้ลดลงได้ ทำให้กลุ่มเยาวชนได้ตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของตน ตลอดจนเกิดความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมของตนมากยิ่งขึ้น

2.2 ทฤษฎี รูปแบบ หรือแนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

การพัฒนาเยาวชนเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของตนในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ในการพัฒนาโดยใช้กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมเนื่องด้วยดนตรีมีบทบาทในชีวิตของผู้คนทั้งในทางตรงและทางอ้อม จึงได้ศึกษาประโยชน์ของดนตรีที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ในระดับบุคคลไปสู่สังคม อาทิ การใช้ดนตรีในการประกอบพิธีกรรมตามท้องถิ่นเพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ วิถีชีวิต ความเชื่อที่ส่งต่อกันรุ่นสู่รุ่น หรือในปัจจุบันในทางการแพทย์มักนิยมให้คุณแม่ตั้งครรภ์ได้เปิดเพลงเพื่อเสริมสร้างพัฒนาการให้กับเด็กในครรภ์ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของดนตรีที่ส่งผลต่ออารมณ์และความรู้สึกต่อผู้ฟัง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษารูปแบบทฤษฎีดนตรีที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่นี้ เพื่อนำไปออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

ดนตรีนั้นเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ และได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ต้องผ่านการฝึกฝนอย่างหนัก (Dotsero, 2020) การเล่นดนตรีจึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยทักษะทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา และทักษะอื่นควบคู่กันไปด้วย แม้แต่ผู้ที่ฟังดนตรีก็เกิดกระบวนการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงภายในด้วย การสร้างจิตสำนึกเพื่อสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนโดยใช้ดนตรีนั้นสามารถพิสูจน์ได้โดยใช้หลักการทางวิทยาศาสตร์ และทฤษฎีจิตวิทยา

ของ Sigmund Freud นักจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในวัยเด็ก โดยถือว่าเป็นช่วงวัยที่เป็นรากฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพ โดยโครงสร้างของบุคลิกภาพ (structure of personality) ประกอบไปด้วย 3 ส่วน คือ

Id สิ่งที่แสดงออกถึงบุคลิกภาพและติดตัวมาแต่กำเนิดที่เป็นสัญชาตญาณพื้นฐานของมนุษย์ การตอบสนองตามความต้องการของตนเอง ซึ่งอยู่ในจิตใต้สำนึก เช่น การแสดงพฤติกรรมตามความพึงพอใจโดยปราศจากการขัดเกลา

Ego เป็นสิ่งที่ควบคุมการแสดงออกทางพฤติกรรมให้เป็นที่ยอมรับของสังคม จะอยู่ในจิตสำนึก และสามารถเกิดได้จากการเรียนรู้และพัฒนา โดยมีปัจจัยต่าง ๆ เช่น ความคาดหวังของสังคม กาลเทศะ ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่หล่อหลอมพฤติกรรมในการแสดงออก

Superego คือ สิ่งเป็นแนวทางในการตัดสินใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งที่ถูก หรือผิด โดยเกี่ยวข้องกับศีลธรรม และจรรยาบรรณ เป็นสิ่งที่ได้รับมาจากการถูกปลูกฝังของพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และกระบวนการทางสังคม ในลักษณะของการควบคุมให้ Id ไม่ได้รับการตอบสนอง ที่พิจารณาตามความผิดชอบ (Freud, 2019)

การรับรู้ดนตรีผ่านการฟัง เสียงดนตรีจะเข้าไปสู่อวัยวะที่เกี่ยวข้องกับการได้ยิน และเชื่อมต่อเส้นประสาทไปยังสมองส่วนทาลามัสและคอร์ติซอล ส่งผลให้เกิดสภาวะต่าง ๆ และการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ คลื่นเสียงที่เข้าไปสามารถช่วยกระตุ้นระบบประสาท และกล้ามเนื้อ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้ง 2 ด้าน คือ 1) ด้านสรีรวิทยา เกิดจากการตอบสนองของร่างกายที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนืออำนาจจิตใจ (Involuntary reflexes) เช่น การเคาะจังหวะตามเสียงที่ได้ยิน ซึ่งจังหวะของดนตรีนั้นมีผลต่อการทำงานของสมอง อัตราการเต้นของหัวใจ และความดันโลหิต ฯลฯ ขณะที่เราฟังเสียงของดนตรี คลื่นสมองจะปรับไปอยู่ในระดับอัลฟา (alpha) และเทตา (theta) ที่เป็นการผ่อนคลายในระดับลึกคล้ายกับการทำสมาธิ และกระตุ้นให้สมองส่วนหน้าให้หลั่งสารเอ็นโดฟินที่ทำให้เกิดความสุข และ 2) ด้านจิตใจ ดนตรีทำให้เกิดการกระตุ้นสภาวะทางด้านอารมณ์ หากฟังเพียงจังหวะ หรือทำนอง ก็สามารถรับรู้ได้ถึงอารมณ์ของบทเพลง และสามารถแทรกซึมเข้าไปสู่ในระดับความตระหนักรู้ (level of awareness) ที่เพียงการใช้คำพูดเพียงอย่างเดียวไม่สามารถเข้าถึงได้ ซึ่งการรับรู้สามารถเป็นได้ทั้งบวกและลบขึ้นอยู่กับความพึงพอใจต่อเสียงที่ได้ยินและประสบการณ์ (วัฒนวุฒิ ช้างชนะ, 2563)

2.2.1 ประโยชน์ของดนตรี

2.2.1.1 ประโยชน์ของดนตรีในการพัฒนาศักยภาพในระดับบุคคล

ดนตรีสามารถช่วยพัฒนาทักษะความฉลาด (quotient) ที่มีจะถูกกล่าวถึงในปัจจุบันในการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้มีความฉลาดทั้งทางวิชาการ การใช้ชีวิต และการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต กิจกรรมทางด้านดนตรีจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการพัฒนาทักษะความฉลาดนี้ โดยกุลชา แก้วเกตุสัมพันธ์ (2563) ได้แบ่งทักษะความฉลาดจากการเล่นดนตรีออกเป็น 7 ทักษะ คือ

(1) ความฉลาดทางปัญญา (IQ: intelligent quotient)

การใช้ปัญญาในการคิด การใช้เหตุผล การคำนวณ การเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ซึ่ง IQ สามารถคำนวณเป็นตัวเลขที่แน่นอนได้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนา ความแตกต่างระหว่างสมองของนักดนตรีที่ผ่านการฝึกฝนในการเล่นดนตรีมาตั้งแต่ยังเด็กพบว่ามีความรู้มากกว่าบุคคลทั่วไป การเชื่อมต่อของเซลล์สมองที่ไวช่วยให้สามารถจดจำได้ดี รวมถึงการทำงานของสมองทั้ง 2 ข้างมีความสมดุลมากกว่า ส่งผลให้สามารถแก้ไขปัญหา และควบคุมการเคลื่อนไหวที่ซับซ้อนได้ดียิ่งขึ้น

(2) ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ: emotion quotient)

ผู้ที่เล่นดนตรีจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝน และอาศัยการทำงานของร่างกาย จิตใจ และสมองควบคู่กันไป เพื่อให้เกิดความชำนาญ รวมถึงการบรรเลงรวมกลุ่มที่ทำให้ผู้เล่นต้องใช้ทักษะการฟังเครื่องดนตรีที่เล่นในแต่ละแนวทำนองที่แตกต่างกัน และต้องปรับเพื่อให้ดนตรีมีความกลมกลืนมากที่สุด นำไปสู่การฝึกทักษะในการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างเป็นธรรมชาติ จึงทำให้เกิดการฝึกสมาธิและควบคุมอารมณ์อยู่ตลอดเวลาในการเล่นดนตรี

(3) ความฉลาดทางสังคม (SQ: social quotient)

ในอดีตดนตรีได้เป็นส่วนสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นสื่อกลางถึงเทพเจ้า หรือการรวมกลุ่มทางสังคมเพื่อความบันเทิง การบรรเลงดนตรีมีทั้งการบรรเลงเดี่ยวและกลุ่ม จึงทำให้มีการรวมตัวกันของกลุ่มคน หากเด็กได้มีส่วนร่วมในการฝึกฝนทักษะทางด้านดนตรีร่วมกับผู้อื่นจะทำให้ได้ฝึกทักษะในการพัฒนาตนเองด้านความมั่นใจ ภาวะผู้นำ การกล้าแสดงออก และส่งผลในการพัฒนาทักษะทางสังคมผ่านกิจกรรมดนตรี เช่น การร้องเพลง การเล่นดนตรี การเต้นรำ ฯลฯ ซึ่งทำให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ดีมากยิ่งขึ้น (แพง ชินพงศ์, 2559) นอกจากนั้นการบรรเลงกลุ่มทำให้องค์กรต้องพบเจอคนจำนวนมากจึงต้องเรียนรู้ทั้งอุปนิสัย และการทำงานร่วมกัน เพื่อพัฒนาให้การแสดงดนตรีออกมาอย่างมีประสิทธิภาพ

(4) ความฉลาดในการริเริ่มสร้างสรรค์ (CQ: creativity quotient)

ความสามารถในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญของการทำงานในศตวรรษที่ 21 ทั้งในการคิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ หรือการพัฒนาของเดิมให้ดียิ่งขึ้น (นรินทร์พล ตรีนันท์สกุล, 2564) การเล่น หรือฟังดนตรีที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลายทำให้กระตุ้นจินตนาการ หรือความคิดสร้างสรรค์ได้ โดยเฉพาะในการ improvisation หรือการดนตรีสดที่บรรเลงโดยทันที แม้ว่าโน้ตดนตรีจะมีเพียง 7 เสียงแต่ก็สามารถสร้างทำนองที่มีความหลากหลายได้ไม่ซ้ำกัน

(5) ความสามารถในการฟันฝ่าปัญหาอุปสรรค (AQ: adversity quotient)

การอดทนอดกลั้นในการเผชิญกับปัญหา ผู้ที่ฝึกฝนดนตรีจะต้องเผชิญกับปัญหาทางด้านกายภาพที่เกิดขึ้นกับร่างกาย เช่น อาการบาดเจ็บ และปัญหาที่เกิดจากทักษะของผู้เล่นเองในการเรียนรู้ในการบรรเลงบทเพลงที่มีความท้าทายแตกต่างกันไป การเล่นดนตรีจะต้องใช้ความอดทนทั้งด้านร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป เพราะจะต้องใช้เวลาในการฝึกฝนทักษะอย่างยาวนาน และไม่มีจุดสิ้นสุด เพราะสามารถพัฒนาไปได้เรื่อย ๆ รวมถึงการบรรเลงรวมที่ต้องใช้ความอดทนในการปรับตัวให้สามารถเล่นได้อย่างไพเราะ และการรับมือภายใต้แรงกดดันที่เกิดขึ้นแต่เมื่อผ่านพ้นไปแล้วก็จะทำให้เราก้าวข้ามไปอีกขั้น และมีความสุขกับความพยายามที่เราได้ตั้งใจไว้

(6) ความฉลาดที่เกิดจากการเล่น (PQ: play quotient)

การเล่นมีส่วนช่วยในการพัฒนาทักษะในหลายด้านอาทิ ร่างกาย ความคิดสร้างสรรค์ ความฉลาดทางอารมณ์ สังคม และสติปัญญา การเรียนดนตรีจำเป็นต้องใช้ทุกส่วนของร่างกายควบคู่กันไป ทั้งการใช้ตาในการอ่านโน้ต หูในการฟัง ร่างกายในการบรรเลง ฝึกกล้ามเนื้อ และสมองในการวิเคราะห์ ประมวลผลการรับรู้จากผัสสะทั้งหมด จึงเป็นการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงกันผ่านการเล่นดนตรี

(7) ความฉลาดทางจริยธรรม (MQ: moral quotient)

ความคิดด้านจริยธรรมและศีลธรรมเป็นสิ่งที่ควรปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก เป็นสิ่งที่ได้มาจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่การถ่ายทอดโดยตัวอย่าง หรือที่ในทางจิตวิทยาเรียกว่า การถ่ายทอดโดยไร้จิตสำนึก (ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์, 2561) ดนตรีช่วยฝึกให้เด็กรู้จักการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน การช่วยเหลือผู้อื่น ผ่านความสนุกสนานในการทำกิจกรรมดนตรี โดยการเรียนรู้บทบาทของการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

ในช่วงต้นเป็นประโยชน์ที่ดนตรีได้ช่วยพัฒนาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในระดับบุคคล และนำไปสู่ผลกระทบในเชิงทักษะทางสังคมที่เป็นส่วนสำคัญของการดำเนินชีวิต นอกจากนั้นดนตรียังถูกนำไปใช้ประโยชน์ในทางการแพทย์ การบำบัดรักษา และในมิติอื่นทางด้านสังคมอีกด้วย

2.2.1.2 ประโยชน์ของดนตรีในทางการแพทย์

ดนตรีได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการบำบัดรักษาที่เรียกว่า ดนตรีบำบัด (music therapy) ซึ่งเป็นวิธีที่ช่วยฟื้นฟูร่างกาย อารมณ์ และจิตใจของผู้ป่วยให้ดีขึ้น โดยมีการศึกษาพฤติกรรมและอารมณ์ของผู้สูงอายุหลังจากการฟังเสียงของอังกะลุง ผลที่เกิดขึ้นคือผู้สูงอายุถูกกระตุ้นให้มีชีวิตชีวาขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมดนตรีบำบัดนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรี โดยรูปแบบมีทั้งการบำบัดแบบเดี่ยวและกลุ่มที่เริ่มจากการฟังไปจนถึงการเล่นเครื่องดนตรี การบำบัดแบบกลุ่มมีส่วนช่วยให้ผู้ป่วยได้สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รู้สึกผ่อนคลาย ไม่โดดเดี่ยว การเปิดเพลงเพียงอย่างเดียวไม่สามารถช่วยลดความเจ็บปวดได้ แต่นักบำบัดต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับผู้ป่วยและผู้ใกล้ชิด ซึ่งประเด็นสำคัญของการใช้ดนตรีในการบำบัด คือการสร้างความสุข (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะศิลปกรรมศาสตร์, 2564)

วิธีที่ใช้ในการบำบัดผ่านดนตรีจากงานวิจัยพบว่า รูปแบบที่นิยมมากที่สุดคือ กิจกรรมฟังดนตรี รองลงมาเป็นกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวประกอบกับการใช้ดนตรี เช่น การร้องเพลง การเล่นเครื่องดนตรี ซึ่งใช้มากที่สุดในกลุ่มผู้ป่วยที่เข้ารับการผ่าตัด โดยมีเป้าหมายเพื่อบำบัดความเจ็บปวด และคลายความกังวล ถัดมาคือกลุ่มของเด็กที่มีความต้องการพิเศษเพื่อทำความเข้าใจทางอารมณ์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคม (นัทธี เชียงชนะ และสมชัย ตระการรุ่ง, 2558) จากตัวอย่างงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาโรงเรียนสอนคนหูหนวกในประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมทางด้านดนตรีที่จัดในโรงเรียนมีความคล้ายคลึงกับหลักสูตรที่เปิดสอนสำหรับนักเรียนที่มีการได้ยินปกติ ซึ่งหลายคนมักจะคิดว่าการเรียนดนตรีสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการได้ยินนั้นไม่เป็นประโยชน์ แต่แท้จริงแล้วนักเรียนสามารถรับรู้กิจกรรมทางด้านดนตรีได้ทั้งหมด ทั้งการฟังดนตรี การร้องเพลง การเคลื่อนไหว และการเล่นเครื่องดนตรี ซึ่งสามารถรับรู้ได้ถึงแรงสั่นสะเทือน หรือเสียงดนตรี โดยในแต่ละบุคคลจะมีการรับรู้ที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับระดับการสูญเสียการได้ยิน กิจกรรมเหล่านี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาทักษะทางด้านร่างกาย พัฒนากล้ามเนื้อมัดใหญ่และเล็ก สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเพื่อน และสร้างความสนุกสนานให้กับเด็ก ๆ ในบ่อยครั้งจะพบว่านักเรียนบางคนพยายามที่จะเปล่งเสียงร้องตามที่ได้ยินแม้จะไม่ถูกต้องตามเสียง ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความมั่นใจ นอกจากนั้นเด็ก ๆ ยังสามารถที่จะบรรเลงเครื่องดนตรีอังกะลุงแบบรวมวงเพื่อเข้าร่วมการแข่งขันทางด้านดนตรีได้อีกด้วย (นัทธี เชียงชนะ, เพ็ญพักตร์ แก้วดี, วิไลพร ปัจฉิมเพ็ชร, และสร้อยทอง หยกสุริยันต์, 2561)

2.2.1.3 ประโยชน์ของดนตรีในด้านการศึกษา

ดนตรีได้ถูกนำไปใช้เป็นการเรียนการสอน หรือสิ่งสนับสนุนทางด้านวิชาการ เพราะมีส่วนช่วยในเรื่องพัฒนาการ การรับรู้ของเด็กในด้านทักษะทางภาษาเนื่องจาก

เสียงดนตรีและคำพูดมีระบบที่คล้ายคลึงกัน การฝึกฝนทักษะทางด้านดนตรีจะช่วยให้เด็กได้เลียนแบบ หรือถอดคำพูดออกมาได้ง่ายขึ้น ยิ่งฝึกฝนบ่อยครั้งก็จะทำให้สมองส่วนภาษานั้นพัฒนาสามารถจดจำคำศัพท์และการรับรู้ได้มากขึ้น (Mamykid, 2020) ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่คนดนตรีแต่การฟังเพลงในครั้งแรกก็อาจทำให้เราจดจำทำนอง หรือเนื้อร้องได้ในเบื้องต้น บทเพลงจึงถูกนำมาใส่เนื้อหาทางวิชาการในการสร้างองค์ความรู้ และความสนุกเพลิดเพลินให้กับเด็กเพื่อช่วยในการจดจำ ยกตัวอย่างบทเพลง A B C ที่นำตัวอักษรภาษาอังกฤษทั้งหมดมาแต่งเป็นบทเพลง ช่วยให้ใช้เวลาในการท่องจำที่สั้นลง และจดจำได้นานมากขึ้น (Martin, 2020)

ในปัจจุบันสถานศึกษาได้ปรับรูปแบบการเรียนรู้ให้มีความสอดคล้องกับการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 มากขึ้น การเรียนรู้ของเด็กที่ไม่ได้แยกเป็นรายวิชาจึงมีการพัฒนาหลักสูตรให้เป็น STEAM Education ที่มีการต่อยอดความคิดจากการศึกษาในหลักสูตร STEM Education โดยประกอบด้วยการเรียนรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์ (science) เทคโนโลยี (technology) วิศวกรรมศาสตร์ (engineering) และคณิตศาสตร์ (mathematics) ที่มีการสอนในลักษณะเชื่อมโยงกัน และได้เพิ่มวิชาศิลปะ (art) เข้าไปเพื่อเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้แบบองค์รวม (holistic way) ทักษะการแก้ไขปัญหา และทักษะอื่นที่มีความสำคัญกับการดำเนินชีวิต (Canadian International School, 2019) ใน Yorkshire โรงเรียนประถมศึกษาที่ชื่อว่า Bradford primary school ได้รับคะแนนสูงสุดทั้งในการอ่าน การเขียน และคณิตศาสตร์ มีผลมาจากการวางแผนการเรียนรู้ของ Naveed Idrees ผู้อำนวยการโรงเรียน ที่ใช้ดนตรี ศิลปะ และการละครเข้าไปเป็นกิจกรรมในทุกส่วนของการเรียนรู้ เด็กทุกคนจะต้องใช้เวลากับดนตรีอย่างน้อย 6 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เมื่อระยะเวลาผ่านไปร้อยละ 99 ของนักเรียนจำนวนกว่า 500 คน สามารถพูดภาษาอังกฤษและภาษาอื่นได้อย่างคล่องแคล่ว ซึ่งที่ตั้งของโรงเรียนเป็นพื้นที่ชุมชนแออัดที่มีเขตติดต่อกับประเทศปากีสถาน และบังกลาเทศ ความเป็นอยู่ในโรงเรียนนั้นแตกต่างกันสิ้นเชิงกับภายนอก นักเรียนสามารถเรียนรู้ภาษามากกว่า 30 ภาษาทำให้เด็กเรียนรู้ได้อย่างสนุก ซึ่งพวกเขาเรียนรู้เรื่องราวของประวัติศาสตร์และเรื่องอื่น ๆ ผ่านบทเพลง (Josh Halliday, 2017)

2.2.1.4 ประโยชน์ในการพัฒนาสังคม

ทักษะที่ได้จากการฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีช่วยเสริมสร้างความมั่นใจ และการรู้จักตนเองเพิ่มมากขึ้น การเล่นดนตรีที่เป็นการรวมกลุ่มทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น รู้จักการรับฟัง การแก้ปัญหาร่วมกันมากขึ้น สร้างมิตรภาพที่ดีร่วมกับกลุ่มเพื่อน อีกทั้งยังเป็นการฝึกระเบียบ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการทำงานร่วมกันทำให้เด็กได้ถูกขัดเกลาอย่างเป็นธรรมชาติผ่านการใช้ดนตรี โครงการ ECOS ซึ่งเป็นโครงการที่ก่อตั้งขึ้นมาเพื่อใช้ดนตรีในการพัฒนาสังคมใน Jalisco ทางตะวันตกของประเทศเม็กซิโก โดยโครงการนี้เริ่มขึ้นตั้งแต่นั้นปี 2013 ด้วยความเชื่อที่ว่าเมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ดนตรีจะมีส่วนช่วยขัดเกลาจิตใจของพวกเขาและ

ทำให้สังคมดีขึ้นจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การเคารพในตนเอง และการดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง (Anitane, 2018) การพัฒนาบุคคลที่ขับเคลื่อนสังคมก็มีส่วนช่วยพัฒนาให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นด้วยรากฐานความรู้จากการได้รับการศึกษา และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามพันธะทางสังคม (social bonding) สมมุติฐานทฤษฎีของ Hirschi (อ้างถึงใน กรวรรณ คำกรเหตุ และอุษา เลิศโตมรสกุล, 2564) กล่าวว่าบุคคลที่มีพันธะทางสังคมน้อยจะมีแนวโน้มของพฤติกรรมที่นำไปสู่อาชญากรรม เนื่องจากความผูกพันที่เกิดกับบุคคลอื่นในสังคมนั้นมีน้อย ทำให้การตระหนักรู้ในสังคม ความห่วงใยในวัฒนธรรม ค่านิยม หรือความเชื่อต่าง ๆ ไม่ถูกสร้างขึ้น ดนตรีจึงทำหน้าที่เป็นกิจกรรมที่สร้างรอยต่อของช่องว่างที่เกิดขึ้นในสังคมได้เป็นอย่างดีผ่านกิจกรรมกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวตามจังหวะ ให้มีสารเอนโดฟิน (endorphins) สารแห่งความสุขที่ร่างกายผลิตขึ้น ส่งผลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ และการสร้างพันธะทางสังคมให้เกิดขึ้นผ่านการทำกิจกรรมดนตรีร่วมกัน (Bronwyn Tarr, Jacques Launay, and Robin I. M. Dunbar, 2014)

ในบ่อยครั้งดนตรีได้ทำหน้าที่บันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคของการเปลี่ยนผ่าน หรือการใช้บทเพลงในการแสดงจุดยืน ปลุกใจ สนับสนุน หรือสร้างความบันเทิงที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคมและการเมืองที่แตกต่างกันไปตามบริบท (Andrew Reese, 2015) บทเพลงในอดีตของ Billie Holiday ในบทเพลง Strange fruit ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการแสดงออกเรื่องการเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชน โดยเป็นการบรรเลงร่วมกันระหว่างนักดนตรีผิวสีและคนผิวขาวใน New York ต่อมาบทเพลงนี้ก็โด่งดังมาก ทำให้มุมมองปัญหาของการเหยียดสีผิวในอเมริกาเริ่มที่จะเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน (Atkins, 2021) ดนตรีเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนที่มีพลังในการเปลี่ยนแปลงมุมมองของคนในสังคม และยังช่วยในการขัดเกลาพลเมืองในประเทศให้รู้จักการแบ่งปัน การสร้างทักษะต่าง ๆ ที่ช่วยให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น

2.2.2 ทฤษฎีการเรียนรู้

การออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของเยาวชนในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและคำนึงถึงบริบทสภาพแวดล้อมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นสำคัญ โดยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาของ Urie Bronfenbrenner นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน เพื่อนำมาออกแบบการเรียนรู้ร่วมด้วย แนวคิดนี้มาจากคำศัพท์ “ecology” แปลว่านิเวศวิทยา ซึ่งกล่าวถึงปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต และสิ่งที่ไม่มีชีวิต ซึ่งอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกันเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงกับองค์ประกอบหนึ่ง จะส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่นตามไปด้วย บรอนเฟนเบนเนอร์ได้ใช้แบบจำลองทางนิเวศวิทยามาใช้อธิบาย “ธรรมชาติกับการเลี้ยงดู” เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเด็ก (ทศนีย์ แซ่ลี้, 2564) โดยแนวคิดนี้มีชื่อว่า “ระบบนิเวศการเรียนรู้” (learning ecosystem) หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิตโดยนำองค์ประกอบต่าง ๆ มาออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น

กลุ่มบุคคล เนื้อหา กระบวนการ เทคโนโลยี วัฒนธรรมการเรียนรู้ (สำนักมาตรฐานการศึกษาและ
พัฒนาการเรียนรู้, 2564) โดยสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อพัฒนาการของเด็กมีทั้งหมด 5 ระบบ คือ

2.2.2.1 ระบบจุลภาค (micro-system)

สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อตัวเด็กโดยตรง โดยจะเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มักจะมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเด็ก เช่น พ่อแม่ เพื่อน ครู เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลในลักษณะสองทิศทาง (bi-directional) เมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมบางอย่างไปให้กลุ่มคนในระบบจุลภาค ผู้คนเหล่านั้นก็จะแสดงพฤติกรรมสะท้อนกลับสู่ตัวเด็กด้วยเช่นกัน

2.2.2.2 ระบบกลาง (meso-system)

ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่อยู่รอบตัวบุคคล ที่มีความเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันทั้งโรงเรียนและผู้ปกครอง กลุ่มเพื่อนและครอบครัว หรือครอบครัวและสังคม

2.2.2.3 ระบบภายนอก (exo-system)

สิ่งแวดล้อมภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อระบบกลาง และระบบจุลภาคที่ไม่ได้ช่วยพัฒนาเด็ก แต่เป็นส่วนที่ส่งผลกระทบต่อเด็กในทางอ้อม เช่น ผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในครอบครัวหรือที่ทำงานของผู้ปกครอง เพื่อนบ้านใกล้เคียงที่อยู่อาศัย ฯลฯ ตัวอย่างสถานการณ์เช่น คุณพ่อได้รับการเลื่อนขั้น และทำให้ต้องย้ายไปทำงานเป็นหัวหน้าในสถานที่ทำงานใหม่ซึ่งอาจส่งผลกระทบเชิงลบในการพัฒนาเด็ก

2.2.2.4 ระบบมหัพภาค (macro-system)

สิ่งแวดล้อมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดที่แวดล้อมเด็ก เช่น ระบบความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และความคาดหวังภายในสังคมที่ส่งผลกระทบต่อเด็ก

2.2.2.5 ระบบนิเวศ (chronosystem)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสภาวะแวดล้อมของเด็ก เช่น ประวัติศาสตร์ระบบโครงสร้างภายในครอบครัว ที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลมาจากเศรษฐกิจ หรือการเกิดสงคราม (PSYCHOLOGY NOTES HQ, 2021)

การศึกษาแนวคิดข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่ช่วยให้เข้าใจองค์ประกอบในการเรียนรู้ และการพัฒนาเด็กโดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม ถือเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือสำคัญที่จะมีส่วนช่วยให้เด็ก ๆ สามารถสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ของตนได้ดียิ่งขึ้น โดยอาศัยบริบทพื้นที่ชุมชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสภาพแวดล้อมในชุมชน ที่จะเป็นสิ่งกระตุ้นการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

2.2.3 แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

แนวคิดที่ใช้ในการออกแบบกิจกรรมดนตรีเพื่อสร้างความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของตนเองนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาและเลือกรูปแบบในการออกแบบการศึกษาดนตรีให้มีความเหมาะสมกับบริบทมากยิ่งขึ้น โดยผสมผสานระหว่างการเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของตนอย่างลึกซึ้ง และการสืบสานทักษะทางด้านดนตรีด้วย ดนตรีนับถือได้ว่าเป็นศิลปะชั้นสูงที่มีโครงสร้างและรูปแบบเนื้อหาในตนเองหลักในการพัฒนารูปแบบการออกแบบกิจกรรมตามทฤษฎีของ Rudolf Steiner ที่พิจารณาตามรูปแบบของเพลงอันนำไปสู่ความซาบซึ้งทางดนตรีที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ละเอียดย่อน และมีเอกลักษณ์ ซึ่งการรับรู้ของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันไปตามจิตใจของแต่ละบุคคล แต่ทั้งนี้ดนตรีที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งได้ควรเป็นดนตรีที่มีสุนทรียวัตถุ คือ บทเพลงที่มีการประพันธ์ของโครงสร้างที่สมบูรณ์ครบถ้วนตามหลักโสตศิลป์ ได้แก่ รูปแบบจังหวะ ทำนอง เสียงประสาน ระบบเสียง รูปพรรณ รูปแบบ สีส่น และลักษณะของเสียงที่มีความลึกซึ้ง และถ่ายทอดออกมาผ่านการแสดงออกของผู้แสดงที่เต็มไปด้วยความรู้สึก พร้อมกับเนื้อหาที่สลับซับซ้อนอย่างลึกซึ้ง ยกตัวอย่างเช่น ดนตรีคลาสสิก และดนตรีไทย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การฟังที่จะนำไปสู่ความซาบซึ้งนั้น ผู้ฟังจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในบทเพลงนั้น ๆ เป็นอย่างดี หากเป็นความเข้าใจเพียงผิวเผินอาจทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งได้ไม่ลึกซึ้งถึงแก่นแท้ของดนตรี และการพัฒนาความซาบซึ้งนี้ก็เป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้เช่นกันผ่านการทำความเข้าใจโครงสร้างทางด้านดนตรีและการฟัง หรือประสบการณ์ที่ตอบสนองต่อความรู้สึก ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่รับรู้ได้เพียงผู้เดียวไม่สามารถใช้ประสบการณ์ของคนอื่นมารับรู้ได้เนื่องจากเป็นความรู้สึกส่วนบุคคลภายในใจ (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2561)

การฝึกฝนทักษะทางด้านดนตรีเพียงอย่างเดียวอาจจะทำให้เด็กมีความชำนาญในการเล่นเครื่องดนตรี แต่อาจจะเป็นเพียงในระดับผิวเผิน และไม่ยั่งยืน การสร้างสำนึกในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์จะต้องใช้การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรี และวัฒนธรรมควบคู่กันไป ยกตัวอย่างแนวคิดในการสอนดนตรีของโคดาย (Zoltan Kodály, 1882-1967) ผู้เป็นนักดนตรี และนักประพันธ์ชาวฮังการี เรียน รวมถึงยังเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านเพลงพื้นบ้านของฮังการีอีกด้วย โดยความคิดแรกของการสร้างแนวคิดนี้ขึ้นมา คือ เพื่อต้องการที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมของฮังการี เขาได้ลองปรับเปลี่ยนหลักสูตรดนตรีที่สอนในโรงเรียนอยู่บ่อยครั้งโดยเริ่มจากการอ่านเขียนแต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จสักทีเดียว ต่อมาจึงได้ค้นพบว่าการใช้ดนตรีนั้น สามารถช่วยในการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดีด้วยการขับร้องเพลงพื้นบ้านที่เด็ก ๆ ต่างคุ้นหูกันเป็นอย่างดี รัฐบาลของฮังการีจึงได้นำหลักสูตรวิชาดนตรีที่มาจากแนวความคิดของโคดายไปลองปรับเปลี่ยนการสอนวิชาดนตรีในโรงเรียนชั้นประถมศึกษา ซึ่งได้รับผลตอบรับที่ดีมากในประเทศ ต่อมาโคดายและเพื่อนของเขาได้ช่วยกันพัฒนาหลักสูตรดนตรีให้เหมาะสมกับบริบทในการนำไปใช้ในประเทศอื่นมากขึ้น โดยสอดแทรกผสมผสานการร้อง solfege ที่มีอยู่ในบทเพลงพื้นบ้าน การใช้สัญลักษณ์มือ รูปภาพ สัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการแทนค่า

การอ่านตัวโน้ต เพื่อให้มีความเหมาะสมกับการเรียนการสอนดนตรีที่กว้างขวางขึ้น (Musical U Team, 2021) การศึกษาดนตรีตามแนวคิดของโคดายนั้นเหมาะสมกับผู้เรียนในทุกช่วงวัย โดยเริ่มจากการพัฒนาทักษะทางด้านดนตรีผ่านการร้องเพลง ไปสู่การพัฒนาทักษะของการเป็นนักดนตรีในระดับที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยโคดายมีความเชื่อว่า “ดนตรีนั้นมิอยู่ในตัวของทุกคน” ซึ่งก็คือการที่เราสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ดนตรีโดยใช้เครื่องดนตรีที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างง่ายดายได้นั้น คือเสียงร้องของตนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ดนตรีที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติผ่านการเล่น (British Kodály Academy, 2022)

นอกจากนั้นแล้วแต่เดิมการถ่ายทอดดนตรีในประเทศไทย และในพื้นที่ของ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ที่ได้เรียนดนตรีจากครูชาวพม่ามีความคล้ายคลึงกับการสอนดนตรีไทยที่เป็นการเรียนแบบมุขปาฐะ รูปแบบการเรียนดนตรีของไทยในอดีตนั้น เป็นการบอกเล่ากันปากต่อปาก ไม่ได้มีการจดบันทึก หรือหลักฐานมากนัก หรือการเรียนแบบครูพักลักจำ ผู้เรียนมักจะต้องไปเรียนที่บ้านของครู ที่วัด หรือในวัง โดยเฉพาะในช่วงที่ยุคของดนตรีไทยเฟื่องฟูมีวงดนตรีที่เกิดขึ้นตามวังจำนวนมาก และมีหลักสูตรในการสอนดนตรีที่แพร่หลาย การประพันธ์บทเพลงต่าง ๆ ผู้สอนและผู้เรียนมีทั้งชนชั้นพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ จนถึงสามัญชน รวมถึงมีการพัฒนาวิธีการบรรเลง พิธีไหว้ครู ที่ผสมผสานในแต่ละยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป (ณรุทธ์ สุทธจิตต์, 2562) การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีของครูดนตรีไทยนั้นมิขึ้นตอนในการปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของดนตรีไทยคือ จะต้องมีการฝากตัวเป็นศิษย์ และการปูพื้นฐานที่เริ่มตั้งแต่การทำความเคารพเครื่องดนตรี ทำนอง การจับอุปกรณ์เครื่องดนตรี การไล่บันไดเสียง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความคุ้นชิน หลังจากนั้นจะเป็นขั้นตอนของการต่อเพลงที่มีความยากง่ายแตกต่างกันออกไปตามที่ครูพิจารณาในการต่อเพลงของผู้เรียนในแต่ละชั้น ในการสอนครูดนตรีแต่ละท่านจะมีรูปแบบ และหลักในการสอนที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยได้เลือกศึกษารูปแบบการสอนดนตรีของครูสำรวย เปรมใจ ปราศญ์ด้านการเล่นดนตรีไทย การประดิษฐ์เครื่องดนตรีไทย และผู้สานต่อโรงเรียนสอนดนตรีไทยบ้านเปรมใจ เข้ามาร่วมด้วย เพื่อนำไปประยุกต์ในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ ที่มีการสอนดนตรี 3 ภาษา ประกอบด้วย 1) ภาษามือ ซึ่งเป็นการสอนสำหรับเด็กเล็ก หรือผู้ที่ไม่สามารถอ่านโน้ตได้ โดยครูจะเล่นให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ศิษย์ทำตามจนเกิดความคล่องแคล่วในการบรรเลง 2) ภาษาโน้ต ซึ่งเป็นระดับที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง ในการต่อเพลง ครูสำรวยจะบรรเลงไปด้วยพร้อมกับให้นักเรียนอ่านตัวโน้ต โด เร มี فا เพื่อให้เกิดความเข้าใจในบทเพลง หลังจากนั้นจะให้ผู้เรียนเริ่มตีตัวโน้ตตาม และ 3) ภาษาเสียง ซึ่งเป็นวิธีการต่อแบบโบราณที่ใช้หลักการจำที่มาจากการเล่นเสียงเครื่องดนตรีแต่ละเครื่อง โดยครูสำรวยจะใช้การท่องโน้ตเป็นเสียง นอย หนอย นอย ตามทำนอง (นาฏรินทร์ พัฒนเรืองรักษ์, 2562)

การออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตนสำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายในกลุ่มชาติพันธุ์มอญนั้น ผู้วิจัยจะใช้การผสมผสานแนวคิดในการถ่ายทอดเรื่องราววัฒนธรรมในชุมชนโดยมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้ข้อมูล เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกและองค์ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนทั้งในมิติด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี และดนตรีมอญ และนำองค์ความรู้ดังกล่าวพัฒนาต่อยอดสู่การแสดงผลงานสร้างสรรค์ทางด้านดนตรีที่สะท้อนแนวคิดและมุมมองทางด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญที่เยาวชนมีต่อวัฒนธรรมของกลุ่มตน แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณา และมานุษยวิทยาวัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นในการประยุกต์ทฤษฎีทางมนุษย์และสังคม เข้ากับทฤษฎีทางดนตรีชาติพันธุ์ เพื่อสังเกตกระบวนการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมและวัฒนธรรม

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มชาติพันธุ์มอญ

มอญเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมที่รุ่งเรืองเป็นอย่างมากในอดีต ตามพงศาวดารของพม่าได้กล่าวถึงชาวมอญ ที่เป็นชนชาติแรกที่ได้ตั้งถิ่นฐานในประเทศพม่าเป็นเวลาหลายศตวรรษก่อนคริสตกาล ชาวมอญเป็นกลุ่มคนที่มีเชื้อสายของกลุ่ม มอญ-เขมร ที่เดินทางอพยพมาจากทางตอนกลางของทวีปเอเชีย โดยปกติคนมอญเรียกตนเองว่า มอญ (mon) รมัน หรือ รามัญ (Rāmañ) ที่มาจากชื่อประเทศในภาษาบาลีว่า รามัญญเทศ หรือรามัญประเทศ (Rāmaññadesa) ส่วนชาวพมามักจะเรียกชาวมอญว่า “ตะลาย” หรือ “ตะเลง” (taliang) ภายหลังจากที่ทำการสู้รบและได้รับชัยชนะ โดยมีนัยแฝงถึงการเหยียดหยามทางเชื้อชาติที่หมายความว่า เชื้อชาติที่อยู่ใต้ฝ่าเท้า (down – trodden race) ภาษาของมอญจัดอยู่ในสายโมนิก (monic branch) ตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งมีอายุประมาณ 3,000 – 4,000 ปี (สกุลกร ยาไทย, 2563)

การเดินทางของมอญในการเข้ามาในประเทศไทยนั้นมีคำเรียกที่หลากหลาย อาทิ “มอญผุ” ที่หมายถึงชาวมอญที่เดินทางมาจากเมืองเมาะตะมะ และเมืองอื่น ตั้งแต่สมัยกรุงเก่า พ.ศ. 2108 สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช เดินทางเข้ามาอยู่ที่เมืองบ้านบางลี่ บ้านขาม นครนายก และบ้านสามโคก ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2184 สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมิงรามัญในเมืองเมาะตะมะได้อพยพหนีพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์ในกรุงศรีอยุธยา ในครั้งที่ 4 สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงให้พระยาโกษาธิบดียกทัพไปตีกรุงอังวะ และได้กวาดต้อนครอบครัวชาวมอญ และหงสาวดีมาสู่อยุธยา และให้ไปอยู่เมืองนครนายก กาญจนบุรี และราชบุรี ให้เรียกว่า “มอญเก่า” ในครั้งที่ 6

พ.ศ. 2303 สมัยสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ ครั้นนั้นพระเจ้ามังลออตีเมืองหงสาวดีได้แล้ว ฝ่ายรามัญไม่เต็มใจเป็นข้ารับใช้พม่าจึงหลบหนีเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ พระเจ้าเอกทัศจึงให้พระยากาญจนบุรีต้อนรับและให้ตั้งบ้านเรือนในเขตแดนกาญจนบุรีก่อน ในครั้งที่ 8 ปี พ.ศ. 2358 สมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมิงสอดเบาหัวหน้ารามัญได้คิดที่จะพาครอบครัวหนีมายังประเทศไทย จึงได้ส่งจดหมายและหนีออกจากเมืองเมาะตะมะ เนื่องจากขณะนั้นได้มีพราหมณ์ชาวฮินดูได้ทูลพระเจ้าอังวะให้จับสึกพระสงฆ์เพราะกระทำความผิดพุทธบัญญัติ พระสงฆ์ที่รักเพศบรรพชิตก็หนีไปอาศัยอยู่ที่ประเทศอื่น ส่วนชาวบ้านก็ต่างหนีมาที่ประเทศไทยทาง จ.กาญจนบุรี ต่อมาพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้รับจดหมายจากชาวมอญจะขอเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารจำนวน 3 หมื่นกว่าคน จึงโปรดให้ข้าหลวงรับเข้ามายังกรุงเทพฯ แล้วแยกย้ายไปอยู่ที่เมืองสาครบุรี แขวงเมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองประทุมธานี (ชื่อเดิมของปทุมธานี) และพระราชทานเครื่องใช้สอย เช่น เสื้อ และจอบเสียมผู้คนในกลุ่มนี้ถูกเรียกว่า “มอญใหม่”

ถิ่นฐานเดิมของชนชาติมอญนั้นอยู่ที่ประเทศอินเดียตอนใต้ ในแคว้นมณิปุระ (แคว้นอัสสัมในปัจจุบัน) ไปจนถึงเทือกเขาหิมาลัยทางทิศเหนือ มีผู้คนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น และมีกษัตริย์ชาวมอญปกครองพระนามว่า พระเจ้าติสสะ ซึ่งมีพระโอรส 2 พระองค์ แต่พระโอรสถูกขัดขวางไม่ให้ขึ้นครองราชย์ จึงรวมพลลงเรือสำเภาล่องมาจนถึงปากอ่าวเมาะตะมะ ที่เมืองสะเทิม บางครั้งจะถูกเรียกว่าเมืองสุธรรมวดี ส่วนพระโอรสทั้ง 2 ก็ได้ออกบวชอยู่ในป่า เมืองสะเทิมของมอญถูกสร้างก่อนปี พ.ศ. 241 ที่ตั้งของเมืองตั้งอยู่ปากอ่าวเมาะตะมะ ทิศตะวันออกติดกับประเทศจีน ทิศตะวันตกติดกับมหาสมุทรอินเดีย ทิศเหนือติดกับประเทศอินเดีย และทิศใต้ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาของไทยในปัจจุบัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาล้อมรอบ เหมาะแก่การป้องกันเมือง และมีพื้นที่ทางทิศตะวันออกที่มีท่าเรือส่งสินค้า ทำให้มีการติดต่อค้าขายกับชาวอินเดียเป็นจำนวนมาก วัฒนธรรมของอินเดียจึงได้เผยแพร่มาสู่ชาวมอญ ต่อมาจึงได้ย้ายเมืองไปอยู่ที่หงสาวดี เนื่องจากพระเจ้าฟุกามได้ยกทัพเข้าตีเมืองสะเทิมและเข้ายึดเมือง ในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าเสด็จมาที่หงสาวดี ได้ทอดพระพักตร์เห็นหงส์ 2 ตัวเล่นน้ำจึงทำนายว่าต่อไปพื้นที่ตรงบริเวณนั้น จะกลายเป็นมหานคร และที่ตั้งพระธาตุสุปเจติย์ พระศรีมหาโพธิ์ และคำสอนของพระพุทธศาสนาจะรุ่งเรือง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปได้ 1116 พรรษา กษัตริย์ของหงสาวดีก็ได้ครองราชย์ 17 พระองค์ เป็นเวลา 150 ปี กษัตริย์ที่ทำนุบำรุงศาสนามากที่สุดคือ พระเจ้าบุญทริกราช พระราชาองค์ที่ 16 แต่ตรงกันข้ามกับพระเจ้าติศราชา (องค์ที่ 17) ที่ไม่นับถือพระรัตนตรัยแต่นับถือเทพารักษ์ และรับสั่งให้นำพระพุทธรูปทั้งหมดไปทิ้งแม่น้ำ ในขณะนั้นก็ได้พบกับนางภัทราผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงได้งมพระพุทธรูปขึ้นมาทำความสะอาด พระเจ้าแผ่นดินทรงทราบจึงได้ให้ทหารไปจับตัวมาประหาร นางจึงได้ตั้งจิตอธิษฐานถึงพระรัตนตรัย และทำให้เกิดปาฏิหาริย์ทำให้พระเจ้าติศราชารู้คุณพระพุทธศาสนาและเก็บพระเกศาธาตุที่หักมากองไว้ในเจดีย์ หลังจากนี้

พระเจ้าติสราชา กษัตริย์องค์สุดท้ายสวรรคต เมืองหงสาวดีก็สิ้นวงศ์กษัตริย์มอญไปประมาณ 563 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 1226 – 1789 ภายหลังพระยาทะละ กษัตริย์แห่งเมืองหงสาวดีองค์สุดท้ายเป็นกษัตริย์ที่ปกครองด้วยทศพิธราชธรรม ทำให้พม่าไม่กล้าที่จะมาสู้รบด้วย ฝ่ายพม่าจึงได้ออกอุบายให้พระราชธิดามาเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีด้วยการแต่งงาน ในขณะที่พม่าก็ส่งทหารผู้น้อยให้มาสู้กับชาวมอญ จึงเกิดความกระสับกระส่ายไปทุกหย่อมหญ้า ภายในพระราชวังของกรุงหงสาวดีก็เริ่มแตกความสามัคคี พระยาทะละจึงตัดสินใจไปขอเจรจาและพระเจ้าอะลองพญา กษัตริย์พม่าจึงจับตัวไว้แล้วเข้าตีเมืองหงสาวดีแตกพ่าย และจุดไฟเผาทั้งหมด ดังนั้นเมืองหงสาวดีของชาวมอญจึงถูกพม่าทำลายสิ้น เมื่อปี พ.ศ. 2300 นับแต่นั้นมาชาวมอญจึงสูญชาติไม่มีแผ่นดิน หรือประเทศเป็นของตน

ชาวมอญที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์ไทย ตั้งแต่ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตระหนักดีว่าตนนั้นไม่มีที่อื่นใดให้พึ่งพิง ดังนั้นชาวมอญจึงมีความรักและเชิดชูพระมหากษัตริย์ของไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นยังทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยโดยการประพฤติชอบตามกฎหมาย ประกอบอาชีพที่สุจริต และยังช่วยเข้ารับราชการตอบแทนพระคุณในหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นเกียรติแก่ลูกหลาน และทายาทที่จะเกิดความภาคภูมิใจ (ไวยเดช หล้าคงคา, 2525)

2.3.1 กลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

กลุ่มชาติพันธุ์มอญได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย โดยกระจายอยู่ในพื้นที่ของภาคเหนือ ภาคกลาง และพื้นที่บริเวณใกล้เคียงชายแดนของประเทศไทย กลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นได้เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้วยเมืองสังขละบุรีนั้นเป็นเมืองหน้าด่าน จึงมีการเคลื่อนตัวของกลุ่มชาวมอญ กะเหรี่ยง และพม่าในบริเวณชายแดนเป็นเรื่องปกติ ประกอบกับสถานการณ์ในแถบชายแดนไทย-พม่า ยังมีความยืดหยุ่น ต่อมาในช่วงที่ 2 สถานการณ์ความรุนแรงและการสู้รบที่เกิดขึ้นในประเทศพม่า จึงทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มอญอพยพเข้ามาประมาณ 30 ครอบครัว โดยตั้งถิ่นฐานที่ชุมชนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านนิเภา ต่อมาได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ บ้านวังกะล่าง เมื่อประชากรในพื้นที่เริ่มขยายตัวเพิ่มมากขึ้นทำให้ได้รับการจัดสรรพื้นที่ให้ปลูกบ้านเรือนบริเวณแม่น้ำปายลี ของกาเลีย และรันตี เมื่อมีการสร้างเขื่อนเขาแหลมทำให้พื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านได้รับผลกระทบ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจึงได้มอบที่ดินชดเชยให้แก่วัด และหลวงพ่อดุตะมะจึงได้ดูแลในการจัดสรรพื้นที่ให้กับชาวบ้าน ทำให้มีประชากรมอญอพยพ จำนวนกว่า 400 ครอบครัว และการอพยพในช่วงที่ 3 เริ่มตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2531 สถานการณ์ความรุนแรงในประเทศพม่าได้ทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากรัฐบาลทหารพม่าได้เข้ายึดอำนาจการปกครองและปราบปรามชนกลุ่มน้อย ส่งผลให้สถานการณ์บริเวณชายแดนมีความตึงเครียด ซึ่งพอดีกับที่ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า จึงได้มีชาวมอญอพยพลี้ภัยเข้ามาจำนวนมาก

จึงมีการเปิดตลาดการค้าบริเวณด่านเจดีย์สามองค์ หลังจากได้ยุติสงครามลงในปี พ.ศ. 2538 พื้นที่ตลาดก็ยิ่งมีความคึกคักเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดการอพยพหนีเข้ามารับจ้างเป็นแรงงานไทย ทำให้ในปัจจุบันมีจำนวนชาวมอญอพยพมาอยู่มากกว่า 1,000 ครอบครัว จากสถิติที่บันทึกไว้ในทะเบียนประวัติ สามารถแยกชาวมอญพลัดถิ่น อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ได้ออกเป็น 4 กลุ่มคือ

2.3.1.1 บุคคลพื้นที่สูง (บัตรประจำตัวสีฟ้า)

ตามรูปแบบของกรมการปกครอง เป็นผู้ถือพพจากพม่า ส่วนมากเป็นชาวกะเหรี่ยงที่อยู่ในพื้นที่เขาสูง

2.3.1.2 ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า (บัตรสีชมพู)

เป็นกลุ่มคนสัญชาติพม่าที่ลี้ภัยจากการสู้รบในพม่าเข้ามาอยู่ในพื้นที่สังขละบุรีก่อน พ.ศ. 2519 ซึ่งมีการจดทะเบียนและออกบัตรไว้ก่อน พ.ศ. 2539 โดยมีจำนวนประมาณเกือบหกพันคน โดยส่วนใหญ่เป็นชาวมอญผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้านวังกะ หมู่ที่ 2 และตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2535 ให้ถือว่า “ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า คือ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าที่หลบหนีการปราบปรามชนกลุ่มน้อยของทหารพม่าประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง จึงได้เดินทางหลบหนีเข้ามาในประเทศไทยก่อนวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2517 โดยอาศัยอยู่ใน จ.เชียงใหม่ เชียงราย ตาก แม่ฮ่องสอน ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร และระนอง ซึ่งหลังจากวันที่ 9 มีนาคม 2519 ห้ามบุคคลจากประเทศพม่าเดินทางเข้ามาอีก” (สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2555)

2.3.1.3 ผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า

บุคคลชาติต่าง ๆ ผู้ถือสัญชาติพม่า ที่หลบหนีเข้ามาในประเทศหลังจากวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 และกรมการปกครองได้ออกบัตรประจำตัวผู้หลบหนีเข้าเมืองไว้ให้เมื่อปี พ.ศ. 2536 – 2537 โดยแบ่งบัตรเป็น 2 สี คือ บัตรสีส้มสำหรับผู้เข้ามาแล้วมีที่อยู่เป็นของตนเอง คิดเป็นชาวมอญร้อยละ 70 และส่วนที่เหลือเป็นคนเชื้อสายพม่า และบัตรสีม่วง คือ ผู้ที่หลบหนีเข้ามาเพื่อทำงานและอาศัยอยู่กับนายจ้าง ผ่อนผันให้บุคคลดังกล่าวอยู่ได้ชั่วคราว

2.3.1.4 บุคคลชุมชนบนพื้นที่สูง

ผู้ที่ถือบัตรสีเขียวขอบแดง ได้แก่ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ สำหรับชาวมอญบ้านวังกะ ทางหมู่บ้านได้ทำการยื่นรายชื่อผู้ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มของผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า (บัตรสีชมพู) จำนวน 2,119 คน และผู้หลบหนีเข้าเมืองสัญชาติพม่า (บัตรสีส้ม) จำนวน 1,111 คน เพื่อขอสถานะต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยชอบด้วยกฎหมาย และการขอสัญชาติไทย (เครือข่ายสถานะบุคคลเชียงราย, 2566)

ภาพที่ 2.1

แผนที่อำเภอสังขละบุรี

หมายเหตุ. ภาพแสดงที่ตั้งของหมู่บ้านชาวมอญ อ.สังขละบุรี. จาก Sanook.com โดย สามประสบ รีสอร์ท, 2559, (<https://www.sanook.com/travel/1409065/>).

หมู่บ้านชาวมอญ หรือชื่อทางราชการคือ หมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองที่เป็นที่ตั้งของชาวมอญพลัดถิ่นตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 2 ตำบลหนองลู อ.สังขละบุรี ใน จ.กาญจนบุรี มีพื้นที่ประมาณ 614 ไร่ โดยมีพื้นที่ทางทิศตะวันตกติดกับสาธารณรัฐสหภาพเมียนมาร์ ทางทิศเหนือติดกับ อ.อุ้มผาง จ.ตาก ลักษณะทางกายภาพตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำซองกาเลียที่มีการแบ่งพื้นที่สองฝั่งของแม่น้ำ ทางด้านทิศตะวันออกชาวบ้านเรียกว่าฝั่งไทย ส่วนในด้านทางทิศตะวันตกเรียกว่าฝั่งมอญ ผลกระทบจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม หรือเขื่อนวชิราลงกรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 2527 ทำให้ผู้คนในบริเวณนั้นประสบปัญหาที่ดินทำกินและบ้านเรือนถูกน้ำท่วม จึงทำให้ต้องย้ายพื้นที่ไปอยู่ในที่ดินของวัดวังแก้วเวการาม ที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้จัดสรรให้เป็นพื้นที่ในการตั้งชุมชน การอพยพของชาวบ้านในอดีตมักใช้เกวียนในการขนของ หรือเดินเท้า ทำให้เกิดความยากลำบาก (ศุภณัฐมยุขวิทยา สิริธร, 2566) ชาวมอญในพื้นที่สังขละบุรีมักใช้ภาษามอญในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน สำหรับภาษาไทยผู้ที่มียายุ 70 ปีขึ้นไปจะสามารถเข้าใจภาษาไทยแต่จะไม่สามารถสื่อสารได้อย่างคล่องแคล่วมากนัก ส่วนคนรุ่นหลังที่เกิดในไทยช่วงอายุ 50 – 70 ปี จะสามารถสื่อสารเป็นภาษาไทยได้เป็นอย่างดีในเรื่องการเขียนตัวอักษรภาษาไทยจะสามารถเขียนได้เพียงบางคนเท่านั้น ในกลุ่มคนที่มีอายุต่ำกว่า 50 ปี โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ เมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนก็จะได้รับการศึกษาให้สามารถ ฟัง พูด อ่าน เขียนภาษาไทยได้ และใช้ภาษามอญเป็นภาษาหลักเมื่ออยู่ที่บ้าน (นริศรา โฉมศิริ, 2547)

วิถีชีวิตของชาวมอญในช่วงก่อนการสร้างเขื่อนเขาแหลม ดำรงอาชีพด้วยการทำเกษตร โดยปลูกพืชบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ปลูกข้าวบนที่ราบเชิงเขาไว้บริโภคเองในครัวเรือนเป็นหลัก และ

จับปลา แต่ในช่วงฤดูหนาวที่น้ำในแม่น้ำลดลงชาวบ้านจะหันมาปลุกถั่วลิสง และทำการค้าขายภายในหมู่บ้านโดยจะเปิดร้านขายของชำ การหาของป่า และการรับจ้าง กลุ่มชาวบ้านที่ไม่มีพื้นที่ทำกินจะออกไปทำงานรับจ้างต่าง ๆ เช่น ขับเรือยนต์บรรทุกสินค้าที่พ่อค้าพม่าสั่งซื้อนำไปส่ง นอกจากนั้นก็เป็นการรับจ้างทั่วไป ในช่วงการสร้างเขื่อนปี พ.ศ. 2524 บริเวณพื้นที่ทำกินได้ถูกน้ำท่วม การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค จึงได้ทำการสำรวจและมอบเงินชดเชยตามหลักฐานเฉพาะบ้านที่ถูกรื้อถอนเท่านั้น บ้านหลังใดที่ทำไว้ดีก็จะได้รับค่าตอบแทนมาก หลังที่ปลูกแค่พออาศัยได้ก็จะได้รับเงินชดเชยลดหลั่นกันไป ส่วนมากชาวมอญจะไม่ได้ค่าเวนคืนที่ดินเนื่องด้วยไม่มีหลักฐานจับจอง หลังจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม ในปี พ.ศ. 2527 ชาวบ้านได้ย้ายมาอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัดวังแก้วเวการามในปัจจุบัน ซึ่งส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ยากลำบากกว่าแต่ก่อน เพราะการไฟฟ้าฯ ได้จัดสรรพื้นที่ทำกินให้กับผู้มีสิทธิเท่านั้น ได้แก่ คนไทย และคนกะเหรี่ยงที่มีที่ดิน ผลจากการสร้างเขื่อนเขาแหลม ทำให้ อ.สังขละบุรีมีความเจริญรุ่งเรือง มีเส้นทางคมนาคมที่ดี และเป็นที่ยุ้จักมากขึ้น กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีทัศนียภาพที่สวยงาม มีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย สภาพความเจริญรุ่งเรืองและลักษณะนิสัยของชาวมอญ ที่มีความขยันและอดทน จึงทำให้เกิดการประกอบอาชีพของคนในชุมชนเพื่อหาเลี้ยงชีพ เช่น การค้าขายภายในหมู่บ้าน การดัดแปลงที่อยู่อาศัยเป็นร้านค้าต่าง ๆ การจำหน่ายของที่ระลึก การค้าบริเวณชายแดน อาชีพรับจ้างปลูกป่าของสวนป่ารัฐบาล รับจ้างขับเรื่อนำเที่ยว การเพาะปลูก การหาของป่า และรับจ้างทั่วไป ฯลฯ เป็นต้น สำหรับเยาวชนรุ่นใหม่โดยเฉพาะนักเรียนที่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 หรือชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ก็จะออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงานเป็นลูกจ้างในเมือง ร้านอาหาร หรือบ้านพักตากอากาศ ในพื้นที่จ.กาญจนบุรี ราชบุรี มหาชัย บางขุนเทียน บางนา และกรุงเทพฯ โดยจะต้องมีใบอนุญาตออกนอกพื้นที่ก่อนจึงจะสามารถออกได้ (อรรธรณ ทับสกุล, 2546)

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงและเสื้อแขนกระบอกสามส่วนเข้ารูป เหวลอย และใช้ผ้าสไบพาดเฉียงบ่า นิยมติดกระดุมทองและผ้าลูกไม้เพื่อบ่งบอกฐานะ รวบรวมขึ้นไปแล้วสับผมด้วยหวีทอง หรือประดับดอกไม้บนศีรษะ และประดับด้วยสร้อยทองตามข้อมือ นิ้วมือ ข้อเท้า เพื่อให้เกิดความสวยงาม ในช่วงหลังหลวงพ่อดุตตะมามีคำสั่งให้ห้ามสวมใส่ เนื่องจากล่อใจมิชฉาชีพ การแต่งกายของผู้ชายจะนุ่งโสร่ง ผู้ที่มีฐานะมักจะใช้ผ้าโสร่งไหม เสื้อที่สวมใส่มักจะเป็นเสื้อเชิ้ตแขนยาวสีขาว ในปัจจุบันที่สื่อเข้ามามีอิทธิพลกับกลุ่มวัยรุ่น จึงทำให้กลุ่มวัยรุ่นไม่นิยมแต่งกายตามประเพณีมากนัก จึงมีการณรงค์โดยชมรมศิษย์เก่าวัดวังแก้วเวการามในการแต่งกายช่วงเทศกาลต่าง ๆ ในชุดประจำชาติโดยผู้หญิงจะนุ่งผ้าสีแดงซึ่งเป็นสีประจำชาติ และสวมเสื้อสีขาว เช่นเดียวกับผู้ชายที่นุ่งโสร่งแดง และเสื้อเชิ้ตสีขาว

วัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญนั้นมีความเลื่อมใสศรัทธาในหลวงพ่อดุตตะมะ จึงมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนา และพิธีกรรมตามความเชื่อของบรรพบุรุษ โดยแบ่งออกเป็นประเพณีตามเดือนทั้ง 12 ดังนี้

(1) งานเดือนอ้าย (เดือน 1)

วัดวังแก้วการามได้ถูกจัดให้เป็นสนามสอบนักธรรม โดยมีหลวงพ่อดุตตะมะเป็นประธานในการจัดสอบ ผู้ที่มาจากต่างถิ่นก็จะพักอาศัยที่วัด และมีชาวบ้านช่วยจัดทำอาหารมาถวายให้แก่พระภิกษุสงฆ์ตามจิตศรัทธาจนสิ้นสุดการสอบ

(2) งานเดือนยี่ (เดือน 2)

หลวงพ่อดุตตะมะได้จัดสนามสอบให้พระภิกษุที่ประสงค์สอบท่องจำภาษาบาลี ชาวบ้านก็จะทำอาหารมาถวายจนกระทั่งสอบเสร็จ

(3) กิจกรรมวันมาฆบูชา

ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ผู้คนในชุมชนจะมีการทำบุญตักบาตร และทำขนมสาว หรือขนมเทียน แบ่งปันให้กับญาติพี่น้อง

(4) งานเดือน 4 งานคล้ายวันเกิดหลวงพ่อดุตตะมะ

ตรงกับวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 4 โดยคณะกรรมการของวัด และชาวบ้านจะร่วมกันสวดมนต์ที่เจดีย์พุทธคยาจำลอง ในช่วงก่อนวันเกิดของหลวงพ่อดุตตะมะเป็นเวลา 9 วัน แต่ละวันชาวบ้านจะไปร่วมพิธีนี้ในทุกค่ำคืน มีการนิมนต์พระจากที่ต่าง ๆ ประมาณหลายร้อยรูป เพื่อร่วมฉลองทำบุญ และมีการจัดมหรสพรื่นเริงเป็นเวลาอย่างน้อย 5 วัน 5 คืน ซึ่งมีการแสดงต่าง ๆ อาทิ การชกมวย การแสดงรำมอญ การแสดงของกลุ่มนักเรียน หนังกกลางแปลง เครื่องเล่นต่าง ๆ ละครมอญจากประเทศพม่า การแสดงดนตรี และการออกร้านขายสินค้า เป็นต้น โดยมีผู้คนหลั่งไหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก ก่อนถึงวันเกิด 1 วัน จะมีการเตรียมสถานที่เพื่อบริการน้ำขอพรให้หลวงพ่อดุตตะมะ มีการตกแต่งด้วยดอกไม้สีสันสวยงาม และมีการจัดเตรียมอาหารมาถวายหลวงพ่อดุตตะมะ และแจกจ่ายผู้ร่วมงานทั้งชาวไทย ชาวพม่า ชาวมอญ ชาวกะเหรี่ยง ผู้คนต่างร่วมแรงร่วมใจกันโดยไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ และในช่วงวันเกิดของหลวงพ่อดุตตะมะ จะมีการเริ่มพิธีทางศาสนาและหลวงพ่อดุตตะมะจะถวายภัตตาหาร สิ่งของต่าง ๆ ให้กับพระผู้ใหญ่ บริจาคเงินทุนการศึกษา และปัจจัยสำหรับการสร้างวัด และช่วงก่อนฉันเพล จะมีการรดน้ำอวยพรให้กับหลวงพ่อดุตตะมะ พร้อมกับการแสดงรำมอญ และวงปี่พาทย์ชาวมอญควบคู่ไปด้วย

(5) ประเพณีสงกรานต์

นับว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ที่ชาวมอญยึดถือมาอย่างยาวนาน โดยจะมีการเตรียมของเพื่อไปทำบุญ ในช่วงการเตรียมงานจะมีการทำข้าวแช่ที่ทุกบ้านจะต้องทำเพื่อถวายภิกษุสามเณร มีการจัดเตรียมของเพื่อไปมอบให้กับญาติผู้ใหญ่ นอกจากนั้นแต่ละบ้านจะต้องเตรียมหม้อมงคล (เนิงมะเงอ) ที่มีใบมะพร้าว 3 ใบ ใบชมพู 1 ดอก 1 หลอด เพียน ไม้ขีด 1 กรวดห่อด้วยผ้า

ทราย และข้าวสาร นำไปสวดที่วัด 1 คืนก่อนวันสงกรานต์ แล้วนำไปวางไว้ที่หน้าบ้านพร้อมจุดเทียน ซึ่งเชื่อว่าเป็นทางลงของเทวดา ในช่วงวันมหาสงกรานต์ตั้งแต่วันที่ 13 – 15 เมษายน จะมีการตักบาตร รดน้ำขอพร ก่อพระเจดีย์ทราย สรงน้ำพระ และมีการเล่นส่บ้า

(6) วันวิสาขบูชา

ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ชาวบ้านจะมาตักบาตร และรับศีลรับพร ในช่วงเช้า เมื่อถึงตอนเย็นเวลา 16.00 น. ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดมอญ ถักดอกไม้รูปเทียน และ พระสงฆ์จะนำสวดมนต์ก่อนจะรดน้ำที่ต้นโพธิ์และให้ชาวบ้านได้ปฏิบัติตาม ในช่วงเย็นหลังจากนั้น คนในชุมชนจะมารวมตัวกันที่เจดีย์พุทธคยาที่แปรสภาพเป็นเหมือนตลาด ชาวบ้านที่ต้องการทำบุญ ก็จะนำขนม หรือ ผลไม้ต่าง ๆ มาขายในราคาเท่าไรก็ได้แล้วแต่จะซื้อขาย เงินที่ได้ก็จะนำไปบริจาค ให้วัดถือเป็นการทำทาน

(7) วันอาสาฬหบูชา

ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ช่วงค่ำก่อนจะถึงวันชาวบ้านจะนำแจกัน ดอกไม้มาเข้าพิธีสวดที่วัดวังแก้วเวการามเป็นเวลา 1 ชั่วโมง และนำไปบูชาที่บ้าน ในวันรุ่งเช้าชาวบ้าน จะทำบุญตักบาตร ฟังธรรมเทศนา และในช่วงเย็นจะเป็นการขอขมาต่อญาติผู้ใหญ่พร้อมของใช้ หรือขนมต่าง ๆ

(8) วันเข้าพรรษา

แรม 1 ค่ำ เดือน 8 ในช่วงเช้าจะมีการทำบุญตักบาตร ถวายผ้าอาบน้ำฝน และสังฆทาน ส่วนในช่วงบ่ายจะมีการเข้าป่าเพื่อไปเก็บดอกเฟิร์นหิน ที่อยู่ตามหน้าผาเพื่อนำมา ใส่แจกันประดับด้วยดอกไม้สด หรือดอกไม้ประดิษฐ์ ต่อมาอีก 3 วัน พระสงฆ์ที่จำพรรษาจะออกบิณฑบาต เวลาสาย ๆ และชาวบ้านจะนำอาหารมาใส่บาตร

(9) งานบุญหม้อเงิน หม้อทอง

จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 9 ในอดีตจะใช้หม้อดิน แต่ปัจจุบัน เป็นกะละมังที่ใส่มะพร้าว กะปิ ข้าวสาร เงินทอง ฯลฯ แล้วจะทูนหัวไปถวายที่วัด ซึ่งเชื่อว่าจะได้มีกิน ในชาติหน้า

(10) พิธีลอยเรือสะเดาะเคราะห์

ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งเชื่อว่าเป็นการต่อดวงชะตา ให้แคล้วคลาด ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย เป็นพิธีที่สำคัญมาก และมีความเกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก ในช่วงเช้ามีด ชาวบ้านจะเอาของใส่จาน ได้แก่ ข้าวสุก ข้าวตอก ขนม กล้วย อ้อย หมากพลู เงิน พร้อมด้วย รมกระดาษ และธงตะขาบ นำไปวางไว้ที่เรือ และจุดเทียนอธิษฐานขอให้สิ่งไม่ดีออกไป เมื่อถึงเวลา ช่วง 6 โมงเช้า หลวงพ่อและพระสงฆ์จะมาทำพิธีสวดมนต์ที่เรือ และให้ชาวบ้านช่วยกันลากเรือ สะเดาะเคราะห์ใส่เรือแพไปปล่อยกลางแม่น้ำ

(11) วันออกพรรษา

แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ในวันนี้จะมีการตักบาตรเทโว โดยมีการสับเปลี่ยนสถานที่กันไปในแต่ละปีรอบตัวอ.สังขละบุรีตามที่หลวงพ่อกำหนด ซึ่งได้แก่ วัดวังแก้วเวการาม วัดศรีสุวรรณาราม และวัดสมเด็จ ในช่วงเช้าพระสงฆ์ทุกวัดจะมารวมตัวกันและมีชาวบ้านเดินทางมาทำบุญที่วัดนั้น ๆ หลักจากนั้นในช่วงบ่าย 2 จะมีการตักบาตรดอกไม้ที่วัดวังแก้วเวการาม

(12) เทศกาลเดือน 12

ในวันนี้จะมีการทอดกฐินที่ โดยตั้งองค์กฐินไว้ที่เจดีย์พุทธคยา และชาวบ้านจะช่วยตั้งผ้าป่าองค์เล็กไว้ที่แต่ละคุ้ม ช่วงเย็นก่อนที่จะถึงวันที่กำหนดในการทอดกฐิน ชาวบ้านจะตั้งขบวนกลองยาว และนางรำแห่งองค์ผ้าป่าของแต่ละคุ้มมารวมกันไปที่วัด และมีงานรื่นเริง ทั้งการรำมอญ หนึ่งกลางแปลง การแสดงดนตรี การตั้งร้านค้า เพื่อให้ชาวบ้านมาสักการะที่เจดีย์พุทธคยา และเที่ยวงานวัด นอกจากนั้นแล้วในเดือนนี้ยังมีเทศกาลลอยกระทงที่ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ด้วย ในวันนี้ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด แต่งกายด้วยชุดประจำชาติ และไปเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละท้องถิ่น ในช่วงกลางคืนจะมีการแสดงบนเวที และมีการประกวดนางนพมาศ

วัฒนธรรมทางด้านดนตรี

ชาวมอญมีประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และความเลื่อมใสในหลวงพ่อดุตะมะ (พระราชาอุดมมงคล) เป็นอย่างมาก วิถีชีวิตทั่วไปถึงแม้จะมีความเจริญเข้ามา แต่ก็ยังคงมีการฟังเพลงมอญอยู่ทั้งเพื่อความบันเทิง เพื่อความผ่อนคลายต่างกันไปตามช่วงอายุ ถ้าเป็นผู้สูงอายุจะนิยมฟังเพลงมอญโบราณ หรือฟังเทศน์ในภาษามอญ ในกลุ่มวัยรุ่นได้รับอิทธิพลทั้งแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ จึงมีการฟังเพลงทั้งเพลงมอญดั้งเดิม เพลงมอญสมัยใหม่ เพลงไทย และเพลงสากล เนื้อหาของเพลงมอญส่วนใหญ่จะเป็นการปลุกจิตสำนึกรักบ้านเกิด ปลุกฝังความเป็นมอญ และเล่าเรื่องราวการดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา ในส่วนของดนตรีพื้นบ้านนั้น หลวงพ่อดุตะมะ ได้เป็นผู้สนับสนุนให้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมมอญ หรือ Mon National Culture Center (MNCC) เพื่อถ่ายทอดดนตรีให้กับเยาวชน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันระหว่างชาวมอญ การก่อตั้งวงปี่พาทย์มอญหงสาวดี ได้มีหัวหน้าศูนย์วัฒนธรรมคือ นายมนชัย หรือ นายกระเช้าโม้น (ภาษามอญ) เป็นผู้ดูแล (ณฤดล เผือกอำไพ, 2558) ดนตรีมอญบ้านวังกะ แบ่งวงดนตรีออกได้เป็น 2 วง โดยมีจุดประสงค์เดียวกันคือ เพื่อปลุกฝังเยาวชนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมมอญให้คงอยู่ ดังนี้

วงกวนกว้าดมอญ

วงดนตรีของชาวบ้าน ที่รับจ้างบรรเลงในงานทั่วไป เช่น งานแต่งงานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ งานบวช เป็นต้น การถ่ายทอดวัฒนธรรมดนตรีได้รับการถ่ายทอดจากครูดนตรีที่เดินทางมาจากสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ปีละ 1 ครั้ง เป็นเวลา 1 เดือน ในเริ่มแรกการก่อตั้งวงดนตรีได้ริเริ่มโดยครูโปเลินเซ็น นักดนตรีชาวมอญที่ย้ายถิ่นฐานมาอยู่ที่บ้านวังกะ ผู้ฝึกซ้อมและถ่ายทอด

วัฒนธรรมดนตรี ภายหลังในปี พ.ศ. 2546 จึงได้มีการก่อตั้งวงกวีวาทมอญบรรเลงประกอบการรำ ในชื่อคณะนาฏศิลป์-ดนตรีกวีวาทมอญ ที่เริ่มจากเครื่องดนตรีไม่กี่ชิ้นจนมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ประมาณ 12 – 15 ชนิดในภาษามอญจะใช้คำเรียกครุว่า “อาจำ” ในช่วงก่อนที่เริ่มการแสดงในงานต่าง ๆ อาจำ จะต้องทำพิธีกรรมที่เรียกว่า การบูชาครู หรือ อามายอาจำ ก่อนการบรรเลงในทุกครั้ง โดยจะมีการกราบไหว้เจ้าที่ ครูอาจารย์ผู้ล่วงลับ รวมถึงเทพยดา เป็นต้น วงกวีวาทมอญ เป็นวงที่มีการผสมผสานของเครื่องดนตรีที่บรรเลงในโอกาสสำคัญ ปัจจุบันจะเป็นการแสดง เพื่อความสวยงาม และความสนุกสนาน การต้อนรับแขก และงานเฉลิมฉลองต่าง ๆ แต่พบว่าอุปสรรค สำคัญคือการขาดแคลนนักดนตรี จึงทำให้คุณภาพของการประสานทำนองนั้นอาจจะหายไปบ้าง ซึ่งทางวงก็พยายามที่จะทำให้รูปแบบของทำนองนั้นยังคงอยู่ (อภิชาติ ทพิพิเศษ, 2552)

วงปี่พาทย์มอญหงสาวดี

ชื่อในภาษามอญว่า “กวีวาทมอญหงสาวดี” แปลว่า วงดนตรีวัฒนธรรม มอญ ที่มาพร้อมกับชาวมอญที่เดินทางอพยพมายังประเทศไทย มีการพัฒนาและดัดแปลงโดยชาวไทย และมอญ ก่อตั้งโดยนายกะเซ้า ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ ในปี พ.ศ. 2552 เป็นวงดนตรี ที่อยู่ภายใต้ศูนย์วัฒนธรรมมอญมีหน่วยงานรัฐบาลที่สนับสนุน นักดนตรีอายุประมาณ 60 – 70 ปี เป็นชาวมอญทั้งหมด ทุกคนได้รับการฝึกฝนอย่างเชี่ยวชาญจากอาจารย์ชาวมอญที่อยู่ในประเทศพม่า ชาวบ้านเกรงว่าจะไม่มีคนสืบทอด และอาจารย์ที่สอนดนตรีก็มีจำนวนไม่มาก จึงจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรม มอญขึ้น โดยมีชาวบ้านและพระสงฆ์เป็นผู้ให้การสนับสนุนเงินทุน โดยจะบรรเลงในพิธีกรรมเกี่ยวกับ ศาสนา งานประจำปี การเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีมอญ และเทศกาลต่าง ๆ เนื่องจากชาวมอญมี ชื่อเสียงเรื่องวงดนตรีปี่พาทย์มอญ และการรำมอญ จึงมีการแสดงทั้งสองควบคู่กันในการแสดง ได้แก่ สะบ้า และทะแยมมอญ ต่างจากปี่พาทย์ของไทยที่มีการบรรเลงเพียงอย่างเดียวตามพิธีต่าง ๆ การบรรเลงเพลงมอญจะประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี ได้แก่ ปี่มอญ ข้องมอญ ตะโพนมอญ และ เปิงมาง ซึ่งนิยมบรรเลงในงานมงคลและอวมงคล นอกจากนั้นยังมีเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นทะแยมมอญ คือ กลองยาว วงมโหรี วงปี่พาทย์มอญถือว่าเป็นวงดนตรีที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง และเป็นที่ยอมรับ สิ่งที่สะท้อนความเป็นมอญคือเนื้อร้อง ทำนองเพลง เครื่องดนตรี และการใช้สัญลักษณ์ เช่น หงส์ ที่เป็นสัญลักษณ์ประจำวงปี่พาทย์มอญหงสาวดี และเป็นสิ่งที่ชาวมอญนับถือจึงถือเอาหงส์ เป็นสัญลักษณ์ของประเทศมอญอีกด้วย ในการดำเนินการรับคัดเลือกนักดนตรีจะต้องผ่านการฝึก เป็น 3 ระดับ คือ 1) ระดับพื้นฐาน เป็นการไล่เสียงเครื่องดนตรี 2) ระดับพื้นฐานของการเล่นเป็น การสอนฝึกหัดเครื่องดนตรี การท่องจำโน้ต โดยเริ่มจากการเรียนระนาดและข้องวงที่เป็นเครื่องหลัก ของวงก่อน หลังจากนั้นจึงจะแยกชนิดตามความชอบและความถนัด นักดนตรีในวงจึงมีความสามารถ เล่นดนตรีได้หลายเครื่อง และ 3) ระดับสาม คือการแยกฝึกฝนเครื่องดนตรีตามความถนัด ในการฝึกฝนเครื่องดนตรีผู้อำนวยการศูนย์ฯ มีความต้องการให้อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญมาเป็นผู้สอนใน

ระยะเวลาที่มีอย่างจำกัด จึงได้อาจารย์ออกปายย์ อาจารย์เชื้อสายมอญในประเทศพม่า มาเป็นผู้สอน โดยใช้ระบบการอ่านโน้ตแบบตัวเลขเป็นหลัก และปรับเสียงของเครื่องดนตรีเป็นเสียงสากล

วงดนตรีมอญได้รับอิทธิพลการผสมผสานของท้องถิ่นทั้งจากไทยและพม่า และดนตรีไทยก็ได้รับอิทธิพลจากมอญด้วยเช่นกัน เช่น ปี่พาทย์มอญ นิยมบรรเลงในงานศพ ลักษณะเฉพาะของดนตรีมอญจะมีทำนองที่ค่อนข้างช้า มีอารมณ์เศร้า แต่บางครั้งก็มีความสนุกสนาน เครื่องดนตรีประเภทกลองอย่างเปิงมางที่แต่เดิมเป็นดนตรีของมอญ ประเทศไทยก็นำมาผสมผสานในวงปี่พาทย์มอญ ทำคอกล้อมแค่ครึ่งวงกลมที่เรียกว่า เปิงมางคอก เครื่องดนตรีในสมัยโบราณที่ใช้บรรเลงมีทั้งหมด 19 ชิ้น แต่ปัจจุบันวงปี่พาทย์มอญหงสาวดีมีทั้งหมด 12 ชิ้น เนื่องจากขาดแคลนผู้สืบทอดเครื่องดนตรีบางชิ้น และขาดทุนทรัพย์ในการจัดซื้อเครื่องดนตรี โดยแบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) เครื่องตี: จายม(จะเข้) 2) เครื่องสี: โกร(ซอ) 3) เครื่องตี: ปัดตะหลาด (ระนาด), ปัดหะเหลิด (ระนาดเหล็ก), ปัดก้าน (ฆ้องมอญ), ปัดหวาย (เปิงมาง) และ หะปอนหะโหนก (ตะโพน) 4) เครื่องเป่า: ตะโหลด (ปี่), และ 5) เครื่องประกอบจังหวะ: หะติ (ฉิ่ง), ฉับ (ฉาบ) และ หม่อง (โหม่ง) (มานิสา บุญชูศรี, 2556)

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวมอญ สังขละบุรี

การตั้งถิ่นฐานของชาวมอญพลัดถิ่นมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นอย่างดี พอชาวมอญเริ่มอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ หลวงพ่ออุตตมะพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากชุมชนเดียวกันในประเทศพม่าจึงได้เป็นผู้นำ และได้รวบรวมชาวบ้านเจรจาทิ้งพื้นที่กับปลัดอำเภอจึงได้เกิดเป็นการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญขึ้น โดยในการอยู่ร่วมกันของชาวมอญจะมีกฎ 3 ข้อ ที่ถูกตั้งขึ้น กฎข้อที่ 1 คือ ห้ามดื่มสุรา ข้อ 2 ห้ามเล่นการพนัน และข้อ 3 ห้ามลักทรัพย์และห้ามผิดลูกเมียใคร หากผู้ใดกระทำความผิดจะต้องถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน ชาวบ้านต่างปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวอย่างเคร่งครัดด้วยความเคารพและศรัทธาในหลวงพ่ออุตตมะ และการเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลพวงมาจากปัญหาเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้น และอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอกที่เริ่มเข้ามาทำให้กฎการอยู่ร่วมกัน 3 ข้อ เริ่มไม่เข้มงวดขึ้นด้วยวัฒนธรรมที่มีการเลียนแบบคนเมือง เช่น การเล่นหวยใต้ดิน การขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ร้านวิดีโอเกม กลุ่มวัยรุ่นมีการเลียนแบบการแต่งกายของคนเมือง การขับซัฟฟิธจักรยานยนต์ ฯลฯ ในกฎข้อห้ามนั้น ได้กำหนดห้ามไม่ให้มีการกิน ซ้อ หรือขายทั้งสิ้น แต่ภายหลังได้อำนาจขายให้กับนักท่องเที่ยว ในช่วงนั้นหลวงพ่อก็ไม่ได้อยู่ในชุมชน และหัวหน้าคุ้มก็ไม่มีความเข้มงวด หรือกระทำความผิดเสียเอง จนนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ รวมถึงยาเสพติด

กลุ่มของคนรุ่นใหม่ที่เติบโตขึ้นในชุมชนแม้จะได้รับการปลูกฝังวัฒนธรรมมอญ แต่ก็ได้รับอิทธิพลจากกระแสภายนอกเข้ามาด้วยทำให้เกิดการลอกเลียนแบบพฤติกรรมอย่างรวดเร็วทั้งจากสื่อออนไลน์ ภาพยนตร์ พฤติกรรมจากนักท่องเที่ยว และพฤติกรรมจากคนมอญรุ่นใหม่ที่เข้าไป

ทำงานในเมือง เหตุดังกล่าวจึงทำให้เยาวชนรุ่นใหม่เกิดการลดทอนค่านิยมในวัฒนธรรม และการมีสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์ลดลง นอกจากนั้นแล้วปัญหาช่องว่างระหว่างวัยของเยาวชนที่ไม่ได้ใกล้ชิดกับหลวงพ่อดุตตะและชาวมอญรุ่นเก่าเหมือนแต่ก่อน ทำให้การรับรู้อัตลักษณ์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หรือบทบาทต่าง ๆ ที่หลวงพ่อมืออทธิพลต่อชาวมอญ อ.สังขละบุรี และสำนึกในชาติพันธุ์ลดลง (อรรธรณ ทับสกุล, 2546)

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญในพื้นที่ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี นั้น มีความแตกต่างจากชุมชนมอญที่อยู่ในพื้นที่อื่น ๆ ของประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด อาทิ ลักษณะของการแต่งกายที่จะเน้นการใช้สีแดง และสีขาวที่ถือเป็นสีประจำชาติ วัฒนธรรมทางด้านประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำในทุก ๆ เดือนซึ่งในบางพื้นที่จะจัดเพียงช่วงวันสงกรานต์เท่านั้น วัฒนธรรมทางด้านอาหารที่มีความแตกต่างทั้งวัตถุดิบ รสชาติ และวิธีการปรุง ทำให้อาหารคาวหวานในพื้นที่มีเอกลักษณ์ลักษณะวิถีชีวิตและสำนึกร่วมนั้นก็มีความแตกต่างด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าคนมอญในพื้นที่ประเทศไทยจะมีลักษณะร่วมทางด้านชาติพันธุ์ คือ การสืบเชื้อสายมอญ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สาเหตุการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยในประเทศไทย และการนับถือหงส์ แต่ความแตกต่างในแต่ละพื้นที่นั้นยังคงมีความเด่นชัดเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยการมีผู้นำชุมชนที่ต่างกัน ลักษณะทางด้านภูมิประเทศและอิทธิพลจากพื้นที่โดยรอบชุมชน การรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์มอญในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน

2.3.2 กรณีศึกษาในประเทศ และต่างประเทศ ที่สร้างความตระหนักรู้ในตนเองผ่านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

2.3.2.1 กรณีศึกษาในประเทศ

(1) รายวิชาดนตรีเพื่อประชาสังคม สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา

ตามพันธกิจของสถาบันฯ ในการเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านดนตรีและศาสตร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้กับสังคม รวมทั้งศึกษา ค้นคว้าวิจัย บูรณาการ และแลกเปลี่ยนทางด้านดนตรีระหว่างบุคคล ชุมชน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งในประเทศ และนอกประเทศ (สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา, 2562) จึงได้จัดการเรียนรู้ในวิชาดนตรีเพื่อประชาสังคม นักศึกษาจักต้องศึกษาบริบทของกลุ่มเป้าหมาย สภาพแวดล้อมในชุมชน ตัวอย่างกิจกรรมเพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมให้เหมาะสม ในแต่ละปีการศึกษานักศึกษาจะได้เรียนรู้และสัมผัสกับประสบการณ์ที่มีความท้าทายต่างกันไป ตัวอย่างชุมชน อาทิ ชุมชนบางยี่ขัน จ.กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งของสถาบันฯ และเป็นพื้นที่ที่มีปัญหายาเสพติด นักศึกษาได้สอนการปฏิบัติเครื่องดนตรี การประพันธ์เพลง ศิลปะการแสดง และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ต่างไปในแต่ละปี พร้อมทั้งแสดงผลงานด้านดนตรีร่วมกัน ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนมีการพัฒนากระบวนการคิดที่เป็นระบบ

สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น มองเห็นความหลากหลายทางด้านอาชีพ และค้นพบความสามารถใหม่ ๆ ของตน ก่อให้เกิดความมั่นใจ และความภาคภูมิใจในตนเอง อีกหนึ่งตัวอย่างกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ในพื้นที่ห่างไกล ณ โรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ภายใต้โครงการพัฒนานักศึกษาสู่วิชาชีพทางด้านดนตรีที่ทำให้นักศึกษาได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากบริบทความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ ทั้งในกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ม้ง และเมือง ผ่านบทเพลงพื้นบ้าน ก่อให้เกิดการสร้างปฏิสัมพันธ์ของเยาวชนและคนในชุมชนให้มีความแน่นแฟ้นมากขึ้น และเป็นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้กับเยาวชนได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมที่ไม่เคยทราบมาก่อน ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และนำไปสู่ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนมากยิ่งขึ้น (สถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา, 2018)

(2) ค่ายอักษร-ศิลป์ เพื่อน้อง ณ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจุฬา-ธรรมศาสตร์ 3

อีกหนึ่งกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้มีประสบการณ์ร่วมในการทำงานด้านกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ คือ กิจกรรมค่ายอักษรศิลป์-เพื่อน้อง จัดขึ้นที่โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจุฬา – ธรรมศาสตร์ 3 ตำบลแม่หละ อ.ท่าสองยาง จ.ตาก กิจกรรมครั้งนี้เป็นความร่วมมือของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี และสถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา และจัดต่อเนื่องกันมาถึง 3 ปี กิจกรรมในแต่ละปีมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป กิจกรรมสร้างสรรค์ในปีแรกนั้น ดนตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ปลูกฝังจิตสำนึกในการอ่านและการดูแลรักษาหนังสือในบทเพลง “หนังสือ” และการรักษาสุขภาพลักษณะอนามัยผ่านบทเพลง “ล้างมือ” ที่ประพันธ์โดยนักศึกษาศาสนาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา และกิจกรรมอื่นอย่างการรู้รักสิ่งแวดล้อม โดยการประดิษฐ์หุ่นยนต์จากวัสดุรอบตัวที่ใช้ดนตรีร่วมด้วยในการทำกิจกรรม การจัดกิจกรรมครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการศึกษานักเรียนในพื้นที่ติดชายแดน (ยุพิน โภคธัญญ์, 2560)

ดนตรีได้ลดช่องว่างในการทำกิจกรรมทั้งกลุ่มนักศึกษาจากต่างสถาบันและเด็ก ๆ ที่มีความต่างทั้งภาษา และวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี โดยมีผู้เข้าร่วมเป็นนักเรียนในระดับชั้นอนุบาลถึงชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 กิจกรรมในปีแรก นอกจากการประพันธ์เพลงให้กับเยาวชนโดยนักศึกษาศาสนาบันฯ อาสาสมัครยังได้เรียนรู้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตผ่านบทเพลงที่ประพันธ์ร่วมกัน ทำให้ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น ปรากฏการณ์ค่ายอักษร-ศิลป์ เพื่อน้องในปีที่ 2 นั้นกลุ่มอาสาสมัครได้พัฒนาต่อยอดจากภายในโรงเรียนสู่การสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชน เรียนรู้วิถีชีวิตและแนวคิดในการดำเนินชีวิตของชาวปกาเกอญอ จากเรื่องเล่าและดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการส่งต่อทางวัฒนธรรมของชุมชนที่กำลังเลือนหายไปจากชุมชน (ศุภพร สุวรรณภักดี, 2562) นับได้ว่าดนตรีมีกลไกบางอย่างที่กระทำอย่างต่อเนื่องในการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

ซึ่งบทบาทของดนตรีที่ก่อให้เกิดความไว้วางใจทำให้น้อง ๆ ชักชวนเข้าไปพูดคุยกับพ่อเฒ่าแม่เฒ่าถึงในบ้านทำให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ เข้าใจและเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของตนที่ไม่เคยได้ทราบมาก่อน นอกจากนั้นจากการศึกษาพบว่า กิจกรรมในค่ายมีการบูรณาการให้เกิดความร่วมมือของอาสาสมัครอย่างเห็นได้ชัด จากกิจกรรมที่ต้องอาศัยทักษะในด้านภาษา ดนตรี และเทคโนโลยี แม้ว่าจะมีความซับซ้อนกว่าในปีแรก แต่ทำให้กลุ่มอาสาได้ศึกษาวัฒนธรรมเชิงลึกของชาวปกากะญอมากขึ้น

(3) ผี แมน มั่ง เมือง และไทยใหญ่: จากเสียงสู่พรมแดนเวลา เชื้อชาติ

และวัฒนธรรม

กิจกรรมนี้ สืบเนื่องมาจากโครงการบูรณโบราณคดี-มานุษยวิทยา-วิทยาศาสตร์-ศิลปะเพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวรรณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่ได้ถ่ายทอดมิติที่หลากหลายผ่านงานศิลปะ ดนตรี และศาสตร์แขนงอื่น ในการบอกเล่าเรื่องราววัฒนธรรมระหว่างคนในและคนนอก หรือคนในด้วยกัน คุณค่าของดนตรีที่ข้ามผ่านกาลเวลาและเชื้อชาติ ดนตรีที่แสดงถึงวิถีชีวิตของชาวปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน และสร้างสรรค์ผลงานดนตรีร่วมกับนักศึกษาจากคณะดุริยางคศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรซึ่งมีอาจารย์อโณทัย นิติพน และอาจารย์อานันท์ นาคคง เป็นผู้นำในการสร้างสรรค์กิจกรรมดนตรี ผู้เข้าร่วมจำเป็นต้องผ่านสี่กระบวนการคิดหลัก คือ การค้นคว้า การสังเกต การสะท้อนความคิด และการสร้างสรรค์ โดยมีการดำเนินงานตั้งแต่เดือนมกราคม – เมษายน 2551 และจัดแสดงนิทรรศการที่มีเอกลักษณ์ต่างออกไปในแต่ละเดือน ในเดือนมกราคม: สัมผัสพื้นที่ การลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเสียง ศึกษาพื้นที่ สัมภาษณ์กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วม และร่วมชมการแสดงดนตรีของชาวบ้านในพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เดือนกุมภาพันธ์: สื่อสารกับศิลปิน นักศึกษาได้ร่วมสร้างสรรค์เสียงกับเยาวชนในหมู่บ้านโดยใช้เครื่องดนตรีในพื้นที่เพื่อแสดงถึงการสร้างสรรค์ผลงานใหม่กับวิถีทั่วไปของชุมชน การแสดงคีตปฏิภาณ (improvisation) ของศิลปิน ชล เจนประภาพันธ์ ผ่านการพูดคุยกับเด็ก ๆ ในการตีความงานศิลปะ เดือนเมษายน: สร้างงานศิลปะกับชุมชน เนื่องจากนักศึกษาได้รับโจทย์ที่ต่างกันจึงมีความหลากหลายทางกิจกรรม โดยมีกรอบความคิดในการสร้างสรรค์ผ่านการค้นหาล่องรอยทางวัฒนธรรมมั่ง ไทยใหญ่ ลีซอ หรือเมืองที่มีบทบาทในชุมชน การรับรู้เรื่องผีแมน การเชื่อมโยงอดีตกับอัตลักษณ์ในปัจจุบัน กิจกรรมนี้เป็นการผสมผสานอดีตกับปัจจุบันที่อิทธิพลเมืองเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ทำให้เยาวชนในพื้นที่ได้เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิม และการสร้างสมดุลในความแตกต่างของเวลา วัฒนธรรม และเชื้อชาติ (อโณทัย นิติพน, 2551)

2.3.2.2 กรณีศึกษาในต่างประเทศ

(1) The University of Edinburgh: Music in the community

หลักสูตรระดับปริญญาตรีของวิทยาลัยศิลปะแห่งเอดินบะระ (Edinburgh College of Art, University of Edinburgh) รายวิชาดนตรีในชุมชน (Music in the community) จัดขึ้นเพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้ประสบการณ์ผ่านการทำงานร่วมกับเยาวชน การพัฒนาทักษะผู้นำ การเรียนรู้บทบาทและข้อจำกัดในสังคมที่หลากหลายผ่านดนตรี อาทิ การสร้างสรรค์กิจกรรมดนตรีให้กับเยาวชนผู้ลี้ภัยที่กลับเข้ามาในประเทศกรีซ นำโดยดี อิสแซค (Dee Issaacs) ร่วมกับมหาวิทยาลัยคาโปดิสเทรอน (Kapodistrian University) กรุงเอเธนส์ และนักดนตรีพื้นเมือง กิจกรรมนี้เริ่มจากการรวบรวมไปรษณียบัตรทั่วโลกที่เขียนถึงชาวเอเธนส์ ข้อความหนึ่งจากไปรษณียบัตรของผู้เขียนที่ใช้ชีวิตบนเรือและมองหาพื้นที่ปลอดภัยความว่า “ขอบคุณท้องทะเลที่ต้อนรับพวกเรา โดยไม่ต้องมีพาสปอร์ต ขอบคุณปลาที่แบ่งปันโดยไม่ถามถึงศาสนาหรือความเชื่อทางการเมือง” นำไปสู่การเรียนรู้และการทำกิจกรรมต่าง ๆ เยาวชนในกลุ่มนี้ได้รับผลกระทบทางจิตใจเป็นอย่างมาก การร้องเพลงร่วมกันนับได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก Nikos ผู้นำของ Mellifera กล่าวว่า “ผู้คนเหล่านี้ต้องการความช่วยเหลือเบื้องต้น ต้องการอาหาร แต่พวกเขาก็ต้องการดนตรีด้วยกันเพื่อรักษาจิตวิญญาณ” จากการทำกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์พบว่ากลุ่มของผู้ลี้ภัยนั้นมาจากหลายประเทศ และบรรเลงเพลงจากทั่วโลกในภาษาที่เหมือนและต่างกัน ดนตรีนี้นับมีพลังมากแม้ในยามที่เจ็บสงบ (Issaacs, 2017)

(2) แนวคิด El Sistema ประเทศเวเนซุเอลา

ในประเทศเวเนซุเอลานับได้ว่าเป็นประเทศที่มีวิกฤตทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาความรุนแรง ปี 1975 Venezuela's national system of youth and children's orchestras and choirs หรือที่รู้จักกันในชื่อ “EL Sistema” (the system) ก่อตั้งโดย โจเซ่ แอนโทนิโอ อาบรู (José Antonio Abreu, 1939 – 2018) เพื่อใช้ดนตรีในการขับเคลื่อนสังคม สร้างพื้นที่ให้เยาวชนได้ศึกษาดนตรีคลาสสิก พัฒนาศักยภาพและตระหนักถึงคุณค่าในชีวิต โดยอาบรูมีแนวคิดว่าการให้เยาวชนได้เล่นในวงออร์เคสตรานั้นเพื่อฝึกในการเรียนรู้ที่จะเป็นผู้ฟัง และการเคารพผู้อื่น ตลอด 40 ปีที่ผ่านมาทำให้เกิดวงออร์เคสตรา คณะประสานเสียง และศูนย์การเรียนรู้ทางด้านดนตรีมีผู้เข้าร่วมมากกว่า 750,000 คน ในหลากหลายประเทศ เยาวชนในโครงการประสบความสำเร็จด้านดนตรีในระดับนานาชาติ อาทิ กุสตาฟโว ดูดามेल (Gustavo Dudamel) ผู้ควบคุมวง Los Angeles Philharmonic และนักดับเบิลเบส เอดิสัน รูอิซ (Edicson Ruiz) ซึ่งเป็นนักดนตรีที่อายุน้อยที่สุดในวง Berlin Philharmonic (Kate Torgovnick May, 2018) โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจาก United Nation Development Programme (UNDP) ตั้งแต่ปี 2002 มีเป้าหมายในการพัฒนาเยาวชนอายุ 3 – 29 ปี โดยการสอนเล่นเครื่องดนตรีและจัดการแสดงดนตรี โครงการ system of youth เป็นโครงการ

ที่ช่วยให้เข้าถึงกลุ่มเยาวชนที่ขาดแคลนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และโครงการ orchestra เป็นต้นแบบในการสอนดนตรีในโรงเรียนและชุมชนต่าง ๆ ให้กับผู้ที่สนใจดนตรี ในช่วง 3 ปีแรกเยาวชนได้ฝึกฝนเครื่องดนตรีเดี่ยวและเริ่มเล่นในวงออร์เคสตรา ได้เรียนรู้จากนักดนตรีมืออาชีพ มีรายได้หมุนเวียนในการแสดงคอนเสิร์ต มีผู้ลงทุนและได้รับการสนับสนุนในการซื้อเครื่องดนตรี สามารถสร้างรายได้และทำให้ความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น โครงการนี้ประสบความสำเร็จอย่างมาก และเป็นต้นแบบให้กับประเทศอื่นในวงกว้าง รวมถึงสวิตเซอร์แลนด์ และออสเตรเลีย ที่มุ่งหวังให้ผู้ปกครองและเยาวชนมีส่วนร่วมให้สังคมห่างไกลจากความรุนแรง (United Nations, 2013)

(3) โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ

จัดตั้งขึ้นเพื่อสร้างเครือข่ายความรู้ในประเทศต่าง ๆ แก้ไขปัญหาความยากจน สร้างเสริมประสบการณ์ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยอ้างอิงตามนโยบายขององค์การสหประชาชาติ ในการเป็นองค์กรกลางเพื่อรักษาสัมพันธโลก สนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จึงมีกิจกรรมที่หลากหลายที่ทางองค์กรได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสนับสนุนผ่านดนตรี อาทิ การนำเสนอความหลากหลายของผู้คนโดยใช้ดนตรีเป็นข้อความสื่อถึงสันติภาพ การเคารพสิทธิมนุษยชน การเคารพในศิลปวัฒนธรรม สิทธิในความเท่าเทียม ฯลฯ โดยมีการแสดงคอนเสิร์ตจาก UN Chamber Music Society (UNCMS) และศิลปินจากทั่วโลก (UNCMS, 2016) กรณีศึกษาในสาธารณรัฐปานามาประชากรกว่า 25 เปอร์เซ็นต์เป็นเยาวชน และจำนวน 11 เปอร์เซ็นต์เป็นผู้ว่างงานทำให้อัตราของอาชญากรรม และการออกกลางคันระหว่างศึกษามีจำนวนมาก ผู้ริเริ่มได้แรงบันดาลใจจากหลากหลายประเทศที่พัฒนาเยาวชนผ่านดนตรี กิจกรรมนี้ได้รับการสนับสนุนจากโครงการพัฒนาฯ (UNDP) และ the National Institute of Culture (INAC) มีผู้เข้าร่วมมากกว่า 1,000 คนศึกษาดนตรีจากอาจารย์ชาวปานามาและนักดนตรีในเครือข่าย ได้ร่วมบรรเลงในวงออร์เคสตรา คณะร้องประสานเสียง และศิลปะการแสดง จากการเข้าร่วมกิจกรรมพบว่า ดนตรีได้เป็นหลุมหลบภัยในจิตใจของพวกเขา และเป็นความหวังในการสร้างอาชีพอนาคต (UNDP Panama, 2017)

กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อประชาสังคม จากกรณีศึกษาทั้งในประเทศและนอกประเทศ แสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่สามารถพัฒนาศักยภาพของเยาวชนให้สามารถตระหนักรู้ถึงคุณค่าของตนเอง เข้าใจมุมมองในวัฒนธรรมของตน สามารถพัฒนาทักษะทางด้านต่าง ๆ และเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงออกตามความรู้สึกนึกคิด ดนตรีได้ถูกนำไปใช้ในบริบทที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ เช่น การสื่อความในเชิงสัญลักษณ์ การบำบัด การรวมกลุ่มคนเพื่อสร้างความบันเทิง หรือการประกอบกิจกรรมตามความพอใจ ดนตรีนั้นสามารถสื่อสารให้ผู้ฟังรับรู้ถึงอารมณ์ต่าง ๆ ได้อย่างใกล้เคียงกัน เช่น การตกลองหรือเครื่องกระทบทำให้เกิดความรู้สึกสนุกสนาน อีกเหิม หรือการใช้ดนตรีในทำนองที่ช้า ทำให้อ่อนโยน หรือเศร้า ฌูร์ฌ์ สุทธิจิตต์ (2561) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการในการสร้างดนตรีของมนุษย์ว่ามีลักษณะของสุนทรียวัตถุ ตามความคิดของแต่ละเผ่าพันธุ์

และชนชาติ แม้จะมีความต่างทางด้านองค์ประกอบของดนตรีและการตีความหมาย แต่มีความคล้ายคลึงในลักษณะร่วมของความงาม เช่น ความไพเราะ ความเข้าใจของจังหวะ สีสันทองเสียง และ ความมีพลัง ไม่ว่าจะเป็นนุชย์กลุ่มชนใดก็จะรับรู้ได้คล้ายกัน การรับรู้และการสร้างสรรค์ดนตรีเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาโดยกำเนิด

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยพบว่ากระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่สามารถสร้างความตระหนักรู้ให้กับเยาวชนได้ ผ่านการเรียนรู้บริบททางด้านดนตรีและวัฒนธรรม โดยกระบวนการออกแบบกิจกรรมด้านดนตรีในครั้งนี้ ได้คำนึงถึงบริบทในสังคมและผู้คนในพื้นที่เป็นสำคัญ การให้ข้อมูลจึงมีจำเป็นต้องให้ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ในทั้งสองสิ่งนี้เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวไปออกแบบกิจกรรม และผนวกเข้ากับกิจกรรมทางดนตรีที่ศึกษาค้นคว้าจากกรณีศึกษา และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี นำไปสู่กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ที่ให้เยาวชนได้บรรเลงเครื่องดนตรี และตระหนักถึงเรื่องราวที่ถ่ายทอดในแต่ละบทเพลง เพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง เข้าใจ และนำไปสู่การตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของตนในท้ายที่สุด

บทที่ 2

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกระบบโรงเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ที่ได้ทำการศึกษาข้อมูลจากการรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี และปราชญ์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ เพื่อนำไปทดลองใช้กับเยาวชนในพื้นที่ และลงปฏิบัติภาคสนามโดยใช้การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกต มีเครื่องมือที่สำคัญคือ “ผู้วิจัย” ซึ่งดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เหตุผลทางตรรกวิทยาหาเหตุผลในเชิงอุปนัย (inductive reasoning) โดยการสืบหาข้อมูลจากการสังเกตเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นระหว่างการลงพื้นที่โดยในระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัยจะวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลไปพร้อมกัน และนำเสนอข้อมูลดังกล่าวในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณนา (descriptive)

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยแบ่งวิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและปราชญ์ชุมชนในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ และ 3) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (field data) ที่ใช้การสังเกตและสัมภาษณ์โดยมีนักเรียนกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูล พร้อมกับจดบันทึกข้อมูล หรือ บันทึกเสียงเพื่อนำมาวิเคราะห์ในภายหลัง

3.2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (documentary research)

การศึกษาเอกสาร บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามากำหนดขอบเขตของการทำวิจัย และสร้างเครื่องมือในการทำวิจัยให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

3.2.2 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

แหล่งข้อมูลนี้จะได้จากการเก็บข้อมูลที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ ที่มีประสบการณ์เชี่ยวชาญในการทำงานภาคสนามร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์ และชุมชน จำนวน 3 คน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวคิด กระบวนการ และวิธีในการดำเนินการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ โดยผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์นี้ประกอบด้วย

3.2.2.1 อาจารย์อานันท์ นาคคง

ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี นักมานุษยวิทยามหิดล นักวิชาการ อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร คณะดุริยางคศาสตร์ ศิลปินผู้รวบรวมและก่อตั้งวงดนตรี“กอไผ่” และสมาชิกวงฟองน้ำ ประธานฝ่ายกิจกรรมส่งเสริมดนตรีไทยของมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) และคณะกรรมการตัดสินการประกวดดนตรีไทยศรทอง อีกทั้งเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสร้างงานเขียนที่มีองค์ความรู้เชิงอนุรักษ์ในศาสตร์ของดนตรีไทยอย่างเข้มข้น และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมดนตรีอื่น ๆ ในโลก นอกจากนั้นแล้วยังเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการค้นคว้าเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมการแสดงหนังใหญ่วัดขนอน จ.ราชบุรี และได้รับรางวัลจากองค์กรการศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ยกย่องให้เป็น 1 ใน 6 ชุมชนดีเด่นของโลกที่มีผลงานการรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (The safeguarding of intangible cultural heritage: ICH) นอกจากนั้นยังได้รับรางวัลศิลปินร่วมสมัยดีเด่นรางวัล “ศิลปาธร” ประจำปี 2562 สาขาดนตรี

3.2.2.2 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อโณทัย นิติน

นักประพันธ์เพลง นักดนตรี นักวิชาการ อาจารย์ประจำสถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทั้งด้านดนตรีไทยและสากล ผู้สร้างสรรค์กระบวนการทดลองและวิจัยภาคสนามที่นำไปสู่ปรากฏการณ์ทางดนตรีที่มีความแปลกใหม่ ล้ำสมัย โดดเด่น และน่าสนใจ นอกจากนั้นแล้วยังได้รับรางวัลศิลปินร่วมสมัยดีเด่นรางวัล “ศิลปาธร” ประจำปี 2564 สาขาดนตรี

3.2.2.3 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศุภพร สุวรรณภักดี

นักดนตรี นักวิชาการ project director วงดุริยางค์เยาวชนสถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา อาจารย์ประจำสถาบันดนตรีกัลยาณิวัฒนา ผู้มีความเชี่ยวชาญในการทำงานดนตรีเพื่อประชาสังคม (music for society) ในการทำงานดนตรีในพื้นที่ชายขอบ ดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ และกิจกรรมสร้างสรรค์ทางด้านดนตรีเพื่อประชาสังคมมากกว่า 10 ปี นอกจากนั้นแล้วยังมีความเชี่ยวชาญในการออกแบบกิจกรรมทางด้านดนตรีเพื่อพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และดนตรีข้ามวัฒนธรรม

3.2.3 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรม เรื่องราวประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ ของชาติพันธุ์มอญ จำนวน 3 คน ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนและทราบเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน และวัฒนธรรมเป็นอย่างดี เพื่อให้ได้เรียนรู้บริบทข้อมูลทางด้านดนตรี บริบททางสังคม และวิถีชีวิตของคนในชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ ประกอบด้วย

3.2.3.1 น.ส.อรัญญา เจริญหงษ์ษา

รองนายกเทศบาลตำบลวังกะ ผู้ที่เกิดและเติบโตขึ้นในท้องถิ่น โดยเรียนรู้วัฒนธรรมของชาวมอญ และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับบริหารจัดการส่วนกลางในการดูแลพื้นที่ นักท่องเที่ยว และอื่น ๆ จึงเป็นผู้ที่รู้ความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของภายในชุมชน และภายนอกได้เป็นอย่างดี

3.2.3.2 อาจารย์ชาญณรงค์ อุดมสุขดำริ

อาจารย์ประจำโรงเรียนอุดมสิทธิศึกษา ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการรำและดนตรีมอญ นอกจากนั้นยังเป็นหัวหน้าคณะรำดนตรีมอญสังฆะหงสากาญจนธานี และ ผู้สืบเชื้อสายไต้¹ ประจำหมู่บ้าน

3.2.3.3 นายมนต์ชัย กระเข้ามอญ

ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ นักดนตรี และผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีและประวัติศาสตร์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ ผู้ขับเคลื่อนการเรียนการสอนดนตรีให้กับเด็ก ๆ และชาวบ้านในชุมชน

การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ผู้วิจัยได้ดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงบุคคลและผู้เชี่ยวชาญ (snowball sampling) โดยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากการเสนอของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครอบคลุมยิ่งขึ้น

3.2.4 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (field data)

ผู้วิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลโดยใช้การเก็บข้อมูลสัมภาษณ์รายบุคคลแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) จากนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายจำนวน 20 - 25 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม และจำนวนของนักเรียนที่เกิดและเติบโตอยู่ในพื้นที่ของชุมชน และบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ปกครอง คุณครู

¹ ไต้ ถูกปรากฏในจารึกมอญโบราณในสมัยทวารวดี ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 12 หมายถึงเจ้าพิธี ผู้ทำพิธีทรงเจ้า หรือคนเข้าผี ตามระบบความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษของชนมอญ ไต้เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในพิธีรำผีมอญ โดยเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษที่สะท้อนคติความเชื่อ และการให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ของชุมชน และบรรพบุรุษที่ปกป้องรักษาชุมชน (รามัญคดี, 2557)

ประจำชั้น คุณครูผู้สอน หรือผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 15 -20 คน ตามที่ได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากการเสนอของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้การเก็บข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรม และการสัมภาษณ์ ทั้งก่อน-หลังการเข้าร่วมทำกิจกรรม โดยประกอบด้วย

3.2.4.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview)

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) ในการเก็บข้อมูลจากนักเรียนอาสาสมัครกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้าร่วมกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ จำนวน 20 - 25 คน และภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เข้าถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และการตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ของเยาวชนที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีฯ โดยในการสัมภาษณ์จะเป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล เพื่อให้อาสาสมัคร และผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนได้อย่างเป็นอิสระ ผู้วิจัยได้จัดเตรียมแนวคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลที่ตรงประเด็น ครบถ้วน และครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย ในการสนทนาระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้ภาษาในการสนทนาอย่างเป็นกันเองกับอาสาสมัคร และผู้ให้ข้อมูลอย่างเป็นธรรมชาติ คำถามที่ใช้จะมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาตอนปลาย จัดอยู่ในกลุ่มเยาวชนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ผู้วิจัยจะดำเนินการขอคำยินยอมจากผู้ปกครองโดยขอพรหมของนักเรียน (assent form) และขอคำยินยอมจากนักเรียนอาสาสมัครที่เข้าร่วมกิจกรรม (assent of the child) ด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย โดยระบุข้อมูลที่จำเป็นให้นักเรียนอาสาสมัครได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ และรายละเอียดของการดำเนินงานให้ทราบอย่างชัดเจนตามเกณฑ์แนวทางจริยธรรมวิจัยในคน

3.2.4.2 การสังเกต (observation)

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant) และแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant) โดยใช้แนวทางในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในช่วงก่อนทำกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ กล่าวคือ สังเกตพฤติกรรมการศึกษาดนตรีของนักเรียนอาสาสมัครในช่วงการฝึกซ้อมที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญก่อนที่จะเข้าร่วมกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบ ต่อมาทำการเก็บข้อมูลในช่วงระหว่างเข้าร่วมกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้น ผ่านการศึกษาวรรณกรรมของชาวมอญควบคู่กับการศึกษาดนตรี และเก็บข้อมูลหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ดังกล่าว นอกจากนั้นผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ โดยสังเกตจากการแสดงออกทางด้านการพูดคุย บุคลิกภาพ ลักษณะท่าทาง น้ำเสียงที่ใช้ หรือการเลือกใช้คำพูดในการสื่อสารที่นักเรียนอาสาสมัครแสดงออกมา ซึ่งจะช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจบริบทที่ทำการศึกษามากยิ่งขึ้น

3.3 เครื่องมือวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยในการลงปฏิบัติภาคสนาม โดยการเก็บข้อมูลจากการสังเกต และสัมภาษณ์ โดยเครื่องมือที่ใช้คือผู้วิจัย และใช้การสัมภาษณ์ (Barrett, 2007) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าข้อมูลสำหรับการวิจัย และการตั้งคำถาม
2. นำความรู้ที่ได้รับจากการศึกษามาตั้งประเด็นคำถามสำหรับสัมภาษณ์ก่อนทำกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ร่วมกับเยาวชนในพื้นที่ โดยมีชุดคำถามที่แตกต่างตามกลุ่มเป้าหมายดังนี้
 - 2.1 แนวคำถามสำหรับผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์
 - 2.2 แนวคำถามสำหรับปราชญ์ชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ
3. นำเนื้อหาของแนวคำถามในการสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจทาน ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม และสามารถเก็บข้อมูลได้ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย
4. ปรับปรุงแก้ไขแนวคำถามในการสัมภาษณ์ และนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพในพื้นที่
5. นำเนื้อหาแบบสอบถามไปตรวจสอบการหาดัชนีความสอดคล้องของคำถามตามวัตถุประสงค์ (index of item-objective congruence: IOC)
6. ปรับปรุงแก้ไขประเด็นคำถามในแบบสอบถามเพื่อเตรียมที่จะนำไปใช้ในพื้นที่จริง
7. นำข้อมูลในเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตมาวิเคราะห์ และดำเนินการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์
8. ดำเนินกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ร่วมกับกลุ่มนักเรียนประถมศึกษา และปราชญ์ในชุมชน
9. สังเกต และสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมภายหลังการเข้าร่วมกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายดังนี้
 - 9.1 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
 - 9.2 แนวคำถามสำหรับสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน
10. นำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์และประเมินผลกิจกรรมถึงการสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และรูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่และวัตถุประสงค์ในการวิจัย

3.3.1 การหาคุณภาพเครื่องมือวิจัย

กระบวนการดำเนินการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ทำการส่งแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ให้อาจารย์ที่ปรึกษาช่วยตรวจสอบ ใช้การหาดัชนีความสอดคล้องของคำถามตามวัตถุประสงค์ (index of item-objective congruence: IOC) และใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากมุมมองในหลาย ๆ ด้าน

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตมาดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

3.4.1 การจัดเรียงข้อมูล และจำกัดของเขตข้อมูล (horizontalization)

โดยเริ่มจากการถอดเทปสัมภาษณ์ และบันทึกที่จดข้อมูลในระหว่างการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลมาจัดเรียง และคัดเลือกลักษณะของข้อมูลที่ปรากฏขึ้นซ้ำ ๆ (redundancy) เพื่อใช้กระบวนการวิเคราะห์แก่นสาร (thematic analysis) และคัดเลือกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

3.4.2 การนำข้อมูลมาเขียนบรรยายในเชิงพรรณนา

โดยเชื่อมโยงข้อค้นพบในประเด็นต่าง ๆ เข้ากับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชน แนวคิดและทฤษฎีทางด้านดนตรี เป็นต้น โดยมีการอ้างอิงคำพูด (quote) ซึ่งเป็นที่มาของกระบวนการตีความ และการวิเคราะห์จนถึงจุดอิ่มตัว (วรรณดี สุทธิธารกร, 2561)

3.4.3 การสรุปและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และความน่าเชื่อถือของผลการวิเคราะห์

โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม และการเกิดการตระหนักรู้ในอัตลักษณ์ในท้องถิ่นของผู้เข้าร่วมภายหลังการทำกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ และนำข้อมูลดังกล่าวที่วิเคราะห์มาสอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้ให้ข้อมูลในการตรวจทานเพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และพิจารณาคุณภาพของข้อมูลที่น่ามาประกอบการวิจัยเพื่อหาความสอดคล้องกับวิธีการวิเคราะห์

3.5 การพิจารณาจริยธรรมการวิจัยมนุษย์

การดำเนินงานวิจัยผู้วิจัยได้คำนึงถึงหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์กับผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ โดยการขอความอนุเคราะห์ติดต่อประสานงานก่อนการสัมภาษณ์ และแจ้งรายละเอียดวัตถุประสงค์ของการวิจัยก่อนการสัมภาษณ์ให้กับผู้ถูกสัมภาษณ์ทุกคน โดยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เป็นผู้ตัดสินใจในการให้ข้อมูลอย่างอิสระ เคารพในความเป็นส่วนตัว และเปิดเผยข้อมูลเฉพาะตามให้ผู้สัมภาษณ์อนุญาตเท่านั้น และการขอเผยแพร่ภาพถ่าย และข้อความที่นำเสนอในงานวิจัยจะต้องได้รับการอนุญาตจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในส่วนภาพที่ไม่ได้เผยแพร่ผู้วิจัยได้เก็บเป็นความลับโดยไม่ทำการเผยแพร่ ในการดำเนินงานภาคสนามผู้วิจัยได้ดำเนินการขออนุญาตการดนตรีสร้างสรรค์ร่วมกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย อายุ 9 - 12 ปี โดยประมาณ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการทำแบบฟอร์มการให้ความยินยอม (informed consent form หรือ ICF) ที่ประกอบด้วย เอกสารอธิบายข้อมูลการเข้าร่วมการเป็นอาสาสมัครวิจัย (participant information sheet) และเอกสารแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (consent form) ที่มีภาษาที่เข้าใจง่ายสำหรับเด็ก และให้ผู้ปกครองลงนามใน assent form ของเด็กด้วย (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.), 2566)

3.6 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน เพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ สำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 3.1

การดำเนินกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน

ที่	กิจกรรมการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ช่วงเวลา (เดือน/ปี)
1	ลงพื้นที่สำรวจสภาพแวดล้อมของชุมชน และสังเกตพฤติกรรมของเยาวชนในพื้นที่	2 วัน	พฤษภาคม 2566
2	สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีสร้างสรรค์ และปราชญ์ชุมชน เพื่อออกแบบกิจกรรมในรูปแบบออนไลน์	4 เดือน	มิถุนายน – ตุลาคม 2566
3	ประสานงานกับผู้นำชุมชน และสถานศึกษา	1 เดือน	ตุลาคม - พฤศจิกายน 2566

ตารางที่ 3.1

การดำเนินกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน (ต่อ)

ที่	กิจกรรมการดำเนินงาน	ระยะเวลา	ช่วงเวลา (เดือน/ปี)
4	ลงพื้นที่ภาคสนาม 4.1 สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน ครู และผู้อำนวยการโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม (วันที่ 1) 4.2 ทำกิจกรรมละลายพฤติกรรม แบ่งกลุ่ม และเก็บข้อมูลภาคสนามครั้งที่ 1 (วันที่ 2) 4.3 ลงพื้นที่ภาคสนามครั้งที่ 2 สกัดข้อมูลร่วมกัน และสร้างสรรค์ผลงานดนตรี (วันที่ 3) 4.4 ฝึกซ้อมการแสดง และแสดงดนตรีในช่วงเย็น (วันที่ 4)	4 วัน	พฤศจิกายน 2566
5	การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยดำเนินการสังเกต และสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยอยู่ตลอดในช่วงก่อน ระหว่าง และภายหลังการทำกิจกรรม ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยสามารถปรับกระบวนการให้มีความเหมาะสมตามบริบทของนักเรียนมากยิ่งขึ้น	5 วัน	พฤศจิกายน - ธันวาคม 2566
6	สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงของนักเรียน	10 วัน	ธันวาคม 2566
7	การวิเคราะห์และสรุปข้อมูล	3 เดือน	ธันวาคม 2566 - กุมภาพันธ์ 2567

บทที่ 4

แนวทางการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียน ประถมศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

การวิจัยเรื่อง รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียน
ประถมศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี ผู้วิจัย
ได้ดำเนินการศึกษารูปแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกิจกรรมดนตรี
สร้างสรรค์ และปราชญ์ชุมชนผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรี และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์
มอญ อ.สังขละบุรี อย่างลึกซึ้ง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงการเปลี่ยนผ่านของแต่ละช่วงยุคสมัย
ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่ตั้งแต่อดีตจนถึงกลุ่ม
เยาวชนในยุคปัจจุบัน อันนำไปสู่แนวคิดในการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน
โดยมีขอบข่ายการศึกษาดังนี้

4.1 แนวทางการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน

4.1.1 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

4.1.1.1 กระบวนการริเริ่ม

4.1.1.2 รูปแบบการถ่ายทอดดนตรี

4.1.1.3 ความแวดไวทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity)

4.1.1.4 เสี่ยงของตนเอง

4.1.2 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน

4.1.2.1. วิถีและรากเหง้า

4.1.2.2 มอญที่หายไป

4.1.2.3 บรรพบุรุษสู่ชุมชน

4.1.2.4 ดนตรีและทางเชื่อม

4.2 การถ่ายทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญสู่กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

4.3 รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน

4.1 แนวคิดการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน

การออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการออกแบบกระบวนการในครั้งนี้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ตามทฤษฎีจิตวิทยาของ Sigmund Freud ที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนารากฐานการพัฒนาบุคลิกภาพที่เห็นว่าในช่วงวัยเด็กนั้นเป็นช่วงที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก การออกแบบฯ นี้ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกิจกรรมให้มีความเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนใน อ.สังขละบุรี ประกอบกับการสัมภาษณ์คนในชุมชนเพื่อให้ทราบข้อมูลประกอบในการออกแบบฯ โดยไม่ขัดต่อวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียม และสอดแทรกกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านดนตรีผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย อาทิ กิจกรรม body percussion หรือการลงพื้นที่สำรวจชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจะช่วยให้เกิดการกระตุ้นคลื่นสมองในระดับอัลฟา² และเทตา³ ที่ช่วยให้เกิดความผ่อนคลายและกระตุ้นการหลั่งสารแห่งความสุข หรือ สารเอ็นโดฟินขึ้นมา ซึ่งมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างลื่นไหลยิ่งขึ้น

4.1.1 การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญฯ สามารถแบ่งหัวข้อในการสัมภาษณ์ และนำไปสู่กระบวนการในการออกแบบกิจกรรมได้ดังนี้

4.1.1.1 กระบวนการริเริ่ม

ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการริเริ่มกระบวนการในการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ ผ่านการทำความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและดนตรีดังนี้

“...ควรเริ่มจากการศึกษาและทำความเข้าใจในมิติของทั้งประวัติศาสตร์พื้นที่ และผู้คนว่ามีถิ่นกำเนิดมาจากที่ใด เป็นคนที่อยู่ในพื้นที่มาแต่เดิม หรือเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ใหม่ในพื้นที่ นอกจากนั้นแล้ววัฒนธรรมดั้งเดิม หรือเรื่องเล่าที่มีมาอย่างยาวนานอย่างไรบ้าง...”

อโณทัย นิติพน (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

² คลื่นระดับ Alpha จัดอยู่ในสภาวะที่ร่างกายรู้สึกสงบ ผ่อนคลาย หรืออยู่ในสมาธิ ซึ่งช่วยให้เกิดความผ่อนคลายของร่างกาย คลายความเครียด และนำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ที่ดี (neurohealth, 2024)

³ คลื่นระดับ Theta เกิดในสภาวะที่ร่างกายกึ่งหลับกึ่งตื่น หรือการทำสมาธิ และร่างกายมีการผ่อนคลายในระดับลึก คลื่นสมองนี้จะช่วยให้สามารถเชื่อมต่อกับจิตใต้สำนึก พร้อมทั้งหลั่งสารที่กระตุ้นให้เกิดความสุข คือ เซโรโทนิน และสารเอ็นโดฟิน (neurohealth, 2024)

มองหาจุดร่วมของอัตลักษณ์ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน อาทิ กิจกรรมทางศาสนา หรือประเพณีต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้วในพื้นที่ของ อ.สังขละบุรี เป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอาศัยร่วมอยู่ด้วย จึงจำเป็นต้องศึกษาให้เห็นถึงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และความโดดเด่นของอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่ปรากฏนั้นเป็นไปในลักษณะใด

ศุภพร สุวรรณภักดี (สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2566)

หลักคิดจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญฯ ในช่วงต้นสอดคล้องกับหลักทฤษฎีของโคตยาที่ต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรมของยังการี จึงมีการปรับหลักสูตรให้นักเรียนได้ศึกษาทั้งองค์ความรู้ทางด้านดนตรี และวัฒนธรรมควบคู่กัน เมื่อได้ข้อมูลในช่วงต้นจึงนำไปสู่การพิจารณาถึงกระบวนการออกแบบกิจกรรมที่คำนึงถึงผู้เข้าร่วมเป็นสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญฯ ที่ได้ให้ข้อพึงระวังในการออกแบบโดยคำนึงถึงพื้นฐานความรู้ และพื้นฐานการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน จึงควรออกแบบกิจกรรมให้มีความครอบคลุม และไม่ให้ผู้เข้าร่วมคนใดที่รู้สึกว่ามันถูกทอดทิ้ง

4.1.1.2 รูปแบบการถ่ายทอดดนตรี

กระบวนการถ่ายทอดดนตรีในแต่ละพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงพิจารณา สืบค้นข้อมูลถึงสาเหตุ และวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่องค์ความรู้ นั้น ๆ ทั้งองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในบริบทของห้องเรียน และในพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยผู้เชี่ยวชาญ ฯ ได้ให้แนวคิดและข้อสังเกตโดยเริ่มจากการตั้งคำถามว่า “ทำไม ?” เพื่อหาสาเหตุและที่มาของสิ่งที่คนในชุมชนนั้นได้กระทำอยู่ ทั้งการถ่ายทอดดนตรี หรือวัฒนธรรม การศึกษาดนตรีทั้งในและนอกห้องเรียน รวมถึงกลุ่มคนผู้รับการสืบทอดองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เป็นต้น จากการสืบค้นข้อมูลจากคำถามข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถออกแบบได้อย่างรอบคอบมากขึ้น เนื่องด้วยในแต่ละพื้นที่มีรูปแบบการศึกษาดนตรีที่แตกต่างกัน จากการทบทวนวรรณกรรม ประกอบกับการสืบค้นข้อมูลในพื้นที่ทำให้ทราบว่า อ.สังขละบุรี มีการถ่ายทอดในแบบมุขปาฐะที่พบเห็นกันได้มากในการสอนดนตรีไทย และผนวกเข้ากับการศึกษาในระบบที่มีการสอนเนื้อหาวิชาดนตรีสากลเมื่อเปรียบเทียบกับในกลุ่มนักดนตรีมอญบางพื้นที่ของประเทศไทยพบว่าการเรียนการสอนอย่างจริงจังมากกว่าอ.สังขละบุรี ที่มีการอพยพของกลุ่มคนมอญที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทยเป็นพื้นที่แรก ๆ อีกทั้งยังมีผู้สนใจสืบทอดวัฒนธรรมดนตรีมอญเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ให้ความสนใจในการศึกษาต่อทางด้านดนตรีไทย และดนตรีป๊อปปูล่าไทย เพื่อนำองค์ความรู้มาประยุกต์กับดนตรีป๊อปปูล่าไทยอย่างมีชั้นเชิงมากกว่าในอดีต และมีปรับตัวในการแสดงอื่น ๆ นอกเหนือจากงานในพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว เช่น การเล่นลิเก จึงนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง และก่อให้เกิดการพัฒนาารูปแบบทางด้านดนตรีเป็นจำนวนมาก แต่ในพื้นที่ของอ.สังขละบุรีนั้นอาจจะไม่ได้เผชิญปัญหารูปแบบเดียวกันกับในพื้นที่อื่น ๆ จึงมีการปรับตัวที่แตกต่างไป ในกลุ่มของ

นักดนตรีที่ได้รับอิทธิพลจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและสิ่งอื่น ๆ จึงต้องมีการปรับตัวเพื่อให้นิยามความเป็นมอญนั้นยังคงอยู่ได้ อาทิ กลุ่มของนักดนตรีมอญที่ได้นำบทเพลงมอญ และสตริงผสมผสานกันก่อให้เกิดดนตรีที่มีความทันสมัยมากขึ้น และสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนได้ทั้งการเล่นดนตรีในงานต่าง ๆ หรือในสถาบันบันเทิง

การพัฒนารูปแบบของดนตรีในพื้นที่ของอ.สังขละบุรีที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่อื่น ผู้เชี่ยวชาญฯ ได้ให้ข้อคิดเห็นถึงแนวทางในการพัฒนาแบบกระบวนการดนตรีที่มีความแตกต่างออกไป และเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพของเยาวชนในอนาคต อาทิ กระบวนการ หรือกลวิธีพัฒนาดนตรีในแง่อื่น ๆ ที่นอกเหนือจากทักษะในการเล่นดนตรี อาจเป็นการคิดรูปแบบของดนตรีในลักษณะใหม่ การประดิษฐ์เครื่องดนตรีที่ทดแทนเครื่องดนตรีเก่าที่มี ซึ่งการสร้างเครื่องดนตรีจากในกลุ่มของคนมอญด้วยกันนั้นก็ใช่ว่าจะเป็นอีกหนึ่งอาชีพ เนื่องจากเครื่องดนตรีต่าง ๆ ที่มีนั้นไม่ได้เกิดขึ้นในพื้นที่แต่เป็นการนำเข้ามาจากประเทศเมียนมาร์ และเครื่องดนตรีหลายชิ้นก็มีส่วนที่ชำรุดเสียหายอยู่มาก จึงเป็นอีกหนึ่งแนวคิดที่มีความน่าสนใจเช่นกัน

จากการศึกษาความแตกต่างของรูปแบบการถ่ายทอดดนตรีมอญในแต่ละพื้นที่ ยังมีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงการเปลี่ยนผ่านดนตรีมอญที่เกิดขึ้น และมองเห็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ในการต่อยอด และออกแบบกิจกรรมให้นักเรียนอาสาสมัครสามารถเข้าถึงดนตรีได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นแล้วผู้เชี่ยวชาญยังให้ข้อควรพิจารณาเพิ่มเติม อาทิ การให้นักเรียนอาสาสมัครได้เข้าไปเรียนกับครูดนตรีในพื้นที่ ควรจะต้องพิจารณา และศึกษาข้อมูลอย่างรอบคอบเพื่อให้แน่ชัดถึงวัตถุประสงค์ที่ไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคล ซึ่งผู้วิจัยได้สื่อสารและพูดคุยอย่างชัดเจนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในงานวิจัยด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงมุมมองของการแสดงออกทางด้านวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่นั้นว่ามีแนวโน้มเป็นอย่างไร ผ่านการสังเกตและพูดคุยกับผู้คนในชุมชน และนำข้อมูลที่ได้ศึกษา มาวิเคราะห์และตีความ ซึ่งการศึกษาในข้างต้นเป็นสิ่งที่สำคัญ และสอดคล้องกับทฤษฎีของบรอนเฟนเบนเนอร์ ที่พิจารณาถึงบริบทสภาพแวดล้อม และปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาในเด็กที่เรียกว่า “ระบบนิเวศการเรียนรู้” ซึ่งเป็นการถูกล่อหลอมพฤติกรรม วิธีชีวิต ลักษณะนิสัยทั้งทางตรงและทางอ้อม และทฤษฎีจิตวิทยาของชิกมันพรอย ที่นำไปสู่รากฐานของการพัฒนาบุคลิกภาพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะถูกสะท้อนผ่านตัวตนของนักเรียนอาสาสมัครออกมาด้วยเช่นกัน

4.1.1.3 ความไวทางวัฒนธรรม (Cultural Sensitivity)

การตระหนักถึงความเหมือน หรือ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยที่ผู้วิจัยจะต้องก้าวข้ามผ่านมุมมองของคนใน (emic) และมุมมองของคนนอก (etic) ซึ่งดนตรีจะสามารถช่วยทำหน้าที่ในการลดช่องว่างของทั้ง 2 ลงได้ โดยผู้เชี่ยวชาญฯ

ได้ให้หลักในการพิจารณาเพิ่มเติมถึงสิ่งที่นำไปในพื้นที่ชุมชน ทั้งแนวคิดที่มาจากตะวันตก หรือ กิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก ต่อความคิด และวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา และระมัดระวังในกระบวนการถ่ายทอด ข้อมูลที่เป็นการยัดเยียดความเห็นของตนเอง หรือทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั้นสูญเสียความเป็นตัวเอง ไปด้วยเช่นกัน

นอกเหนือจากการออกแบบกิจกรรมดนตรีที่เกิดขึ้นแล้วนั้น สิ่งที่สำคัญ เช่นเดียวกัน คือข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เป็นองค์ประกอบในการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้ด้านอัตลักษณ์ ชาติพันธุ์มอญ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้รับมานั้น อาจมีข้อผิดพลาด เนื่องมาจากการถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ จึงทำให้สามารถเกิดการผิดเพี้ยนไป จากความเดิมตามกาลเวลา จึงจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบจากบุคคลที่สามารถไว้วางใจ และ มีความน่าเชื่อถือของข้อมูล ผู้วิจัยจึงได้สัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านในชุมชนในประเด็น คำถามเดียวกัน เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับสารมานั้นจะมีความถูกต้องแม่นยำและคลาดเคลื่อน น้อยที่สุด เนื่องด้วยเมื่อเวลาผ่านไปตามกาลเวลาข้อมูลดังกล่าวอาจถูกบิดเบือนตามความคิดความเชื่อ ในสังคม ตามหลักทฤษฎีของเกียร์ซ ที่กล่าวถึงประสบการณ์ใกล้ตัวและประสบการณ์ไกลตัว ที่กล่าวถึงความแตกต่างของทั้ง 2 ประเด็นนี้ว่า ประสบการณ์ใกล้ตัวนั้นจะเป็นสิ่งที่ผู้ให้ข้อมูลฟังจะได้ เห็น สัมผัส หรือรับรู้กับสิ่งที่ฟังจะเกิดขึ้นและเป็นผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ในทางตรงกันข้ามประสบการณ์ ไกลอย่างระบบของศาสนา หรือลำดับทางชนชั้นที่นำไปสู่แนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นสิ่งที่หล่อ หลอมทัศนคติของคนในชุมชนด้วยเช่นกัน ทั้ง 2 ประเด็นข้างต้นนี้ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องเลือก อย่างเหมาะสมว่าเมื่อใดควรเลือกใช้แนวคิดประสบการณ์ชุดใดเพื่อตีความหมายของวิถีชีวิตของผู้คน และแนวคิดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง (อคิน รพีพัฒน์, 2551) ซึ่งผู้วิจัยได้นำหลักแนวคิดมาปฏิบัติ เพื่อวิเคราะห์ข้อเท็จจริงของข้อมูลอีกด้วย

4.1.1.4 เสียงที่ถูกสร้าง

รูปแบบของกระบวนการนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้วิจัย จะต้องพิจารณาในการสร้างสรรค์รูปแบบทั้งการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา การรักษาสิ่งเดิม หรือ การพัฒนารูปแบบเดิมให้ทันสมัย ไม่ว่าจะเลือกอย่างหนึ่งอย่างใดย่อมส่งผลต่อสิ่งอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี “butterfly effect” ของ Edward Lorenze ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นเพียงเล็กน้อยอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระบบ โครงสร้างทางสังคมที่มีความสลับซับซ้อน ในอีกมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์ได้ให้ความเห็น เรื่องการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า เมื่อมีบางสิ่งที่ได้มาก็ต้องมีบางสิ่งที่สูญเสียไปเช่นกัน หรือที่เรียกว่า

“การได้อย่างเสียอย่าง” (trade-off) และเป็นธรรมดาที่ทุกคนจะต้องตัดสินใจอยู่ตลอดเวลาด้วย สัญชาตญาณ ความคิดความเชื่อ หรือประสบการณ์ ซึ่งเมื่อทำการสิ่งใดก็ย่อมส่งผลกระทบต่ออีกสิ่งหนึ่ง ด้วยเสมอ (ธนากรแห่งประเทศไทย, 2555) สอดคล้องกับแนวคิดของผู้เชี่ยวชาญฯ ถึงหลัก ในการพิจารณารูปแบบของกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบซึ่งเป็นข้อควรคำนึง ความว่า

“... หากพัฒนากลุ่มของดนตรีสมัยใหม่อาจจะเป็นโอกาสให้กับเยาวชนได้นิ อนาคต หรือเลือกที่จะคงรูปแบบของดนตรีในรูปแบบดนตรีมอญดั้งเดิม เราจะสามารถสร้างพื้นที่ ให้กับกลุ่มของเยาวชนได้จริงหรือไม่? ในการทำงานในอนาคต ...”

อนันท์ นาคคง (สัมภาษณ์, 3 พฤศจิกายน 2566)

จากแนวคิดทั้งหมดข้างต้นมีส่วนช่วยให้ผู้วิจัย พิจารณาถึงสิ่งที่นักเรียน อาสาสมัครผู้เข้าร่วมจะได้รับภายหลังจากการทำกิจกรรมอย่างถึถ้วน และพิจารณาถึงสิ่งที่จะสามารถ ส่งเสริมให้พวกเขาสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ในอนาคต นอกจากนั้นแล้วการรับฟังเสียงของ นักเรียนอาสาสมัครที่พยายามพูดถึงความต้องการของตนเองก็เป็นสิ่งจำเป็นด้วยเช่นกัน เนื่องด้วย การออกแบบกิจกรรมนั้นเป็นความคิดเห็นของผู้วิจัยที่ตั้งสมมติฐานว่ากิจกรรมนั้น ๆ มีความเหมาะสม กับพื้นที่ดังกล่าว แต่ในทางตรงกันข้ามการรักษาสมดุลของทั้งสองสิ่ง การเคารพในตนเอง และ การเคารพผู้อื่นก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน หากได้พิจารณาถึงหลักในข้างต้นได้แล้ว จึงจะสามารถ นำไปสู่การสร้างสรรค์เสียงของเยาวชนรุ่นใหม่ได้ในท้ายที่สุด ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบกระบวนการดนตรี สร้างสรรค์ผ่านการพานักเรียนอาสาสมัครเข้าไปเรียนรู้ดนตรีในมิติอื่น ที่อยู่ภายในชุมชนของพวกเขา และให้แต่ละคนได้ค้นหาแนวทาง และพื้นที่ที่พวกเขาารู้สึกภาคภูมิใจในการนำเสนออัตลักษณ์ ของความเป็นมอญที่แต่ละคนได้เรียนรู้ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม อาทิ การเล่าเรื่องราวของชุมชน ในรูปแบบละครประกอบดนตรี การสะท้อนมุมมองสำนึกกรักบ้านเกิดผ่านผลงานการประพันธ์เพลง หรือ การถ่ายทอดความสวยงามของการรำมอญ เป็นต้น

4.1.2 การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน

จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน สามารถแบ่งหัวข้อในการสัมภาษณ์ในประเด็น ต่าง ๆ ที่สะท้อนมุมมอง วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี ดังนี้

4.1.2.1 วิถีและรากเหง้า

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ทราบว่า ชุมชนชาวมอญที่ตั้งอยู่ใน อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรีนั้น เป็นผู้ที่อพยพย้ายถิ่นฐานจากประเทศพม่าเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศ ไทยตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ โดยแต่เดิมพื้นที่ที่ตั้งอยู่ปัจจุบันได้มีกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงอาศัยอยู่ก่อน หน้า และมีความเชื่อในการนับถือผีอยู่แต่เดิม ก่อนที่จะกลายมาเป็นศาสนาพุทธในปัจจุบัน สอดคล้อง กับการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ของปราชญ์ชาวบ้านที่เล่าเรื่องราวการเดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่น ซึ่งผู้คนที่

อาศัยอยู่ในพื้นที่นี้เป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นที่เดินทางมาจากประเทศเมียนมาร์ มาจากทั้งฝั่งเมืองเมะละแมง เมะกะเนียง พะโค หงสา และพื้นที่อื่น ๆ จึงมีการวางรากฐานตามคติความเชื่อที่พวกพ้องของตนได้นำติดตัวมาด้วยแต่ถิ่นเดิม

พื้นที่แต่เดิมของ อ.สังขละบุรี ได้อยู่ภายใต้การปกครองของ “พระยาศรีสุวรรณคีรี” ซึ่งเป็นชื่อตำแหน่งของเจ้าเมืองสังขละบุรี ซึ่งมีสถานะดังเช่นกษัตริย์ของชาวกะเหรี่ยง และเมืองสังขละบุรีก็มีสถานะเช่นเดียวกันกับเมืองประเทศราช โดยปรากฏขึ้นครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนเรศวรที่ยกทัพไปตีเมืองหงสาวดีในปี พ.ศ. 2126 และตำแหน่งดังกล่าวได้ถูกแต่งตั้งให้กับผู้นำชาวกะเหรี่ยงโดยกษัตริย์ไทยในรัชกาลที่ 2 และ 3 โดยให้ปกครองในพื้นที่ที่มีแหล่งแร่ทองคำ ตำแหน่งดังกล่าวได้ถูกส่งต่อในสายตระกูลของผู้นำชาวกะเหรี่ยงโพล่ว (วุฒิ บุญเลิศ, 2566) เมื่อชาวมอญได้อพยพเข้ามาพึ่งพิงในภายหลังก็ไม่ได้ทำให้เกิดความขัดแย้งใดเนื่องด้วยวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกัน โดยการตั้งถิ่นฐานของชาวมอญนั้นจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำตลอด แต่ชาวกะเหรี่ยงจะอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ป่า จนมีสุภาษิตที่ว่า “มอญติดน้ำ กะเหรี่ยงติดป่า” ทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์นี้อยู่ร่วมกันโดยพึ่งพาอาศัยกัน ชาวมอญเชี่ยวชาญในการจับปลา ก็จะนำปลามาแลกกับไม้ที่ชาวกะเหรี่ยงหามา เพื่อนำไปทำฟืนและสร้างบ้านเรือน เป็นความสัมพันธ์ฉันพี่น้องตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี เป็นกลุ่มคนที่เดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ณ ดินแดนใหม่ จึงมีการวางรากฐานตามคติความเชื่อที่พวกพ้องของตนได้นำติดตัวมาด้วยแต่ถิ่นเดิม โดยตามหลักและวิธีการบริหารจัดการชุมชน ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนไว้ว่า ชุมชนนั้นหมายถึง สถานภาพ หรือสถานที่ ที่มีหลายคน หรือหลายครอบครัวมารวมตัวอยู่ในแวดล้อมเดียวกัน เนื่องจาก 1) มีความเกี่ยวข้องในการเป็นเครือญาติ และความสัมพันธ์ฉันมิตร 2) มีความผูกพันทางเชื้อชาติ ประเพณี ความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน และ 3) ประกอบอาชีพ หรืองานอดิเรกที่มีร่วมกัน (อรัญ จิตตะเสน และคณะ, ม.ป.ป.) ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านได้ให้ข้อมูลในแง่ของพิธีกรรม ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างชุมชนใหม่ของชาวมอญ โดยจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) พระ 2) สัปเหร่อ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ชาย และ 3) โต้ง หรือร่างทรงที่เป็นผู้หญิง

องค์ประกอบในข้างต้นจะนำไปสู่การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยเฉพาะโต้งนั้นจะเป็นร่างทรงประจำหมู่บ้าน ที่ไม่ใช่ผู้ที่ทำพิธีของผีเท่านั้น แต่ยังมีส่วนเกี่ยวข้องในพิธีกรรมตั้งแต่การเกิด คือ การโกนจุก พิธีรับขวัญ งานมงคลสมรส พิธีรับขวัญต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนั้นศาสนาพุทธก็ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการก่อตั้งชุมชน และเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในชุมชนเป็นอย่างมาก จนทำให้มีประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดทั้งปี ชาวมอญจะมีความเลื่อมใสในหลวงพ่อดุตตะมา (พระราชาดุมมมงคล) อดีตเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เนื่องด้วยท่านเป็นพระสงฆ์ที่เดินทางอพยพมา

พร้อมกับชาวบ้าน และตั้งถิ่นฐานที่ “หมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง” แห่งนี้ และได้ช่วยเหลือชาวมอญให้ได้มีที่อยู่ ที่ทำกิน การเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากผู้นำหมู่บ้านที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการชุมชนให้อยู่ดีมีสุขนั้น หลวงพ่ออุตตมะยังเป็นอีกหนึ่งบุคคลสำคัญในการช่วยเหลือชุมชน โดยเจ้าอาวาสของวัดวังแก้วเวภารามถือว่าเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลต่อชาวบ้านทั้งในฐานะผู้ปกครองศาสนาและชุมชน ถัดมาอำนาจในการปกครองจะเป็นของผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำชุมชน ตามลำดับ หมู่บ้านแห่งนี้มีขนาดใหญ่และในแต่ละพื้นที่จะเรียกว่า “คุ้ม” โดยมีทั้งหมด 30 คุ้ม ในแต่ละเดือนชาวบ้านจะผลัดเปลี่ยนกันมาคอยทำอาหารเพื่อนำไปถวายให้พระในแต่ละวัน โดยคนมอญมีความเชื่อและให้ความสำคัญกับพระ และศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก เพราะด้วยพระจะต้องเป็นผู้ที่ทำพิธีตั้งแต่พวกเขาเกิด อบรมสั่งสอนเล่าเรียน ไปจนกระทั่งพิธีในตอนที่ตาย จึงทำให้การแบ่งเวรแต่ละคุ้มในการทำอาหารเพื่อนำไปถวายพระนั้นเป็นสิ่งที่ทุกคนพร้อมใจที่จะทำ และพวกเขาก็ยังมีนิสัยในการชอบทำบุญ ทำทานอยู่เสมอ เมื่อครั้งสร้างองค์พระเจดีย์ชาวมอญต่างก็ถอดสร้อย แหวน ต่างหู ทองคำ หรือสิ่งของที่มีค่าของตนเพื่อบรรจุลงไปด้วย

นอกจากความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชาวมอญยังมีวัฒนธรรมความเชื่อที่สำคัญเกี่ยวข้องกับการนับถือผีบรรพบุรุษอีกด้วยซึ่งเป็นรากฐานความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ผีบรรพบุรุษนั้นจะเป็นวิญญาณของผู้ล่วงลับในครอบครัวเท่านั้น อาทิ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเป็นกุศโลบายในการสอนให้ลูกหลานในครอบครัวได้รู้จักต้นตระกูลของตนเอง เนื่องมาจากการพลัดถิ่นจากกรุงหงสาวดี และเมืองอื่นของคนมอญที่มีมาตลอดช่วงของการทำสงคราม และได้เข้ามากระจัดกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทยและพื้นที่ใกล้เคียง วัฒนธรรมการเลี้ยงผีมอญนั้นถือได้ว่าเป็นรากที่แสดงถึงวิถีแห่งความเป็นมอญ โดยความเชื่อของคนมอญนั้นเชื่อกันว่า ลูกหลานที่ไม่เลี้ยงผีมอญ ตระกูลนั้นจะไม่มีวันเจริญ เพราะเทียบเท่าได้กับการทิ้งพ่อทิ้งแม่ ทิ้งรากเหง้าของตนเอง การเลี้ยงผีของชาวมอญนั้นจะเลี้ยงเฉพาะผีบรรพบุรุษของตนเองเท่านั้น และในวัดที่จัดพิธีกรรมการเลี้ยงผี จะเปรียบเสมือนกับวันรวมญาติที่ให้ลูกหลานได้กลับมาพบกัน โดยผู้ที่รับเลี้ยงผีจะต้องเป็นลูกชายคนโตของบ้านเท่านั้น หากบ้านใดที่มีแต่ลูกสาวจะเรียกได้ว่าเป็นบ้านนั้น “ผีจะสูญ” เนื่องด้วยเมื่อลูกสาวเติบโตและมีครอบครัวก็จะเป็นผู้ที่คอยดูแลผีของสามีแทน ชาวมอญเชื่อกันว่าหากชุมชนใดไม่มีวัฒนธรรมการเลี้ยงผี ชุมชนนั้นจะถูกกลืนกลายเข้ากับวัฒนธรรมอื่นและหลงลืมรากเหง้าของความเป็นมอญ จนทำให้ความเป็นมอญนั้นสูญหายไปในที่สุด

จากคติความเชื่อ และวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมของคนมอญ ในการเลี้ยงผีบรรพบุรุษนำไปสู่วิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน และเป็นกุศโลบาย หรือข้อคิดในการอบรมสั่งสอนให้คนในชุมชนยังคงอยู่ในวิถีแบบดั้งเดิม จนมีสำนวนที่ว่า “กินบ้านมอญ นอนบ้านลาว” โดยปราชญ์ชุมชนได้อธิบายความหมายไว้ว่า เมื่อมีแขกมาถึงบ้านมอญจะต้องรับประทานอาหารให้อิ่ม เนื่องจาก

ลักษณะนิสัยของคนมอญมีนิสัยชอบให้ทานมาตั้งแต่ในอดีต และมีอาชีพเกี่ยวกับการเกษตรกรรม จึงสามารถทำอาหารต้อนรับแขกได้อย่างเต็มที่ จึงเป็นจารีตที่สืบทอดกันมา แต่แขกที่ผ่านไปมา ไม่สามารถนอนพักค้างแรมที่บ้านของคนมอญได้ เนื่องจากมีความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเรือนที่ปกปักรักษา แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งก็เป็นกุศโลบายของบรรพบุรุษที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันข้าของสูญหาย ด้วยในอดีต มอญเป็นกลุ่มคนที่ค่อนข้างมีฐานะ แต่ในปัจจุบันจารีตเหล่านี้ได้เลือนหายไปค่อนข้างมากเนื่องจาก กลุ่มคนต่างถิ่นที่เริ่มเข้ามาประกอบอาชีพ ทำให้พักให้กับนักท่องเที่ยว และชาวมอญในพื้นที่ ที่เริ่มเปิดบ้านพักให้นักท่องเที่ยวเข้ามาพักเพื่อสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวอีกด้วย วัฒนธรรมเหล่านี้จึงถูกกลืนกลายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวัฒนธรรมบางอย่างที่สามารถ จำต้องได้อย่างการแต่งกาย หรือการดื่กบาตรที่สะพานมอญ ต่างก็มีวัตถุประสงค์ที่ต่างออกไป จากวิถีและรากเหง้าดั้งเดิมที่แท้จริงของชาวมอญ

เดี๋ยวนี้คนมอญ อ.สังขละเปิดโฮมสเตย์กันหมด แล้วผีบ้านจะไปอยู่ไหนกัน มัน แหบจะกลายเป็นธุรกิจ วัฒนธรรมบางอย่างของคนมอญเลยกลายเป็นวัฒนธรรมตลาด ใคร ๆ ก็มา หยิบจับได้ วันนี้อดักบาตรไม่ทันเดี๋ยวพรุ่งนี้ค่อยมาใส่ละกัน ซึ่งที่จริงแล้วมันไม่ใช่แบบนั้น จิตใจของคุณ ที่อยากจะมาใส่บาตรคืออะไร คุณอยากจะใส่ชุดมอญสวย ๆ แล้วคุณก็ใส่บาตร แต่คนมอญกลัวพระ อดข้าวเลยต้องตื่นแต่เข้ามาใส่บาตรให้ กลัวเขาไม่มีแรงไปบำรุงศาสนา

ชาญณรงค์ อุดมสุขดำริ (สัมภาษณ์, 1 ธันวาคม 2566)

วิถีและรากเหง้าของคนมอญในอดีต และปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อย โดยมีกลุ่มคนที่อยู่ในช่วงวัยทำงาน วัยผู้ใหญ่ และวัยชรา ผู้ที่เคยใกล้ชิดกับบรรพบุรุษในครอบครัว จะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตในอดีตเมื่อครั้งสมัยที่ตนยังจำความได้ และ เหตุการณ์ในชุมชน ณ ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี แตกต่างกับกลุ่มของเยาวชนในปัจจุบันที่สิ่งเหล่านี้ อาจจะเป็นเพียงแค่เรื่องเล่าที่พวกเขาจินตนาการได้จากการบอกเล่า หรือภาพถ่ายในอดีตเท่านั้น

4.1.2.2 มอญที่หายไป

สถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศพม่า ทำให้ชาวมอญ ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานเข้ามาในประเทศไทย จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ทราบว่าชาวบ้านได้ อาศัยอยู่ร่วมกันกับกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่หมู่บ้านนิละ และค้อย ๆ ย้ายถิ่นฐานมาบริเวณ ฝั่งแม่น้ำบ้านวังกะล่าง เมื่อมีกลุ่มของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างหนาแน่นจึงมีการจัดสรรพื้นที่ ให้ปลูกบ้านเรือนบริเวณใกล้เคียงกับแม่น้ำปัลลีย์ ของกาเลีย และรันตี จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน ซึ่งเป็นผู้ปกครองของนักเรียนอาสาสมัคร ผู้ประกอบอาชีพรับจ้างขับเรือ ได้ให้ข้อมูลถึงพื้นที่ในอดีต ของชุมชนบริเวณใกล้เคียงโบสถ์หลังเก่าก่อนที่จะย้ายไปที่หมู่บ้านวังกะในปัจจุบันว่าในอดีตก่อนที่จะมี การสร้างเขื่อนฯ ชาวบ้านจะประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ ปลูกกาแฟ ปลูกมะพร้าว ทำนาข้าว

ปลูกมันสำปะหลัง และอาชีพประมง แต่วัฒนธรรมและวิถีชีวิตนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด มากยิ่งขึ้นในยุคปัจจุบัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ได้ทำให้วัฒนธรรมในอดีตที่เคยมีอยู่นั้น หายไป แต่เรียกได้ว่าวัฒนธรรมดังกล่าวนั้น เกิดการกลายไปกับยุคสมัยในปัจจุบัน เช่น วัฒนธรรม ทางด้านอาหาร วัฒนธรรมการเลี้ยงผี วัฒนธรรมการทำพิธีศพ และประเพณีต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น

วิถีชีวิตในอดีตที่ผู้คนอาศัยอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำนั้น เนื่องมาจากสายน้ำ ที่เป็นแหล่งในการประกอบอาชีพและยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต วัฒนธรรม และการประกอบ พิธีกรรมต่าง ๆ ในระหว่างช่วงชีวิตด้วย ยกตัวอย่าง เช่น ในอดีตหากมีคนมอยเสียชีวิต จะต้องขุดบ่อน้ำ ไว้ที่บริเวณหน้าบ้านเพื่อนำน้ำมาอาบน้ำศพ แต่ในปัจจุบันบ้านเรือนต่าง ๆ ได้ถูกเปลี่ยนไปในลักษณะ ชุมชนที่อยู่บนพื้นที่ราบ และการก่อสร้างที่ทำด้วยปูนจึงไม่สามารถที่จะขุดบ่อน้ำได้ จึงเปลี่ยนเป็น การวางถังที่บรรจุน้ำไว้หน้าบ้านเพื่อสมมติว่าเป็นบ่อน้ำแทน หรือประเพณีวันสงกรานต์ที่ลูกหลาน ที่เข้าไปทำงานในเมืองจะกลับบ้านมาทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว และชาวมอยก็จะมีการถือศีล ที่วัดโดยลูกหลานจะมีหน้าที่ในการช่วยส่งอาหารให้พ่อแม่ แต่ปัจจุบันนี้บางครอบครัวลูกหลาน ก็ไม่สามารถที่จะเดินทางกลับมาหาครอบครัวได้ พ่อแม่จึงต้องหาของรับประทานระหว่างถือศีลเอง ประเพณีและวัฒนธรรมข้างต้นนี้ได้ถูกกลืนกลายตามยุคสมัยและไม่ลึกซึ้งเหมือนในอดีต

วัฒนธรรมทางด้านอาหารในปัจจุบันนั้น บางสิ่งก็ถูกเลือนหายไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “อาหารที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม” แต่อาหารพื้นบ้านที่ชาวบ้านรับประทาน โดยปกติ จะยังคงสามารถพบเห็นได้ในแต่ละครัวเรือนที่ทำอาหารรับประทานเองภายในครอบครัว เด็กรุ่นใหม่ก็จะเกิดความคุ้นชิน หากเป็นอาหาร หรือขนมที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะมีจำนวนน้อย ที่แต่ละบ้านจะทำเอง เนื่องด้วยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสิ่งอำนวยความสะดวก จึงนิยมใช้ขนมเมืองแทน ขนมเมือง หมายถึงขนมที่สามารถหาซื้อได้ง่ายในเมือง เช่น ขนมปัง หรือ โดนัท เป็นต้น การทำขนมเพื่อใช้ในการไหว้บรรพบุรุษ หรือประกอบพิธีกรรมนั้น เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง ที่ต้องการให้คนในครอบครัวได้ใช้เวลาาร่วมกัน และระลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับที่เป็นต้นตระกูล ของแต่ละครอบครัว นอกจากขนมแล้ว อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมก็เริ่มที่จะเลือนหายไป เนื่องจากไม่ได้ ถูกนำมาใช้จริงแล้วในพิธีกรรม ซึ่งในปัจจุบันไม่มีเด็ก ๆ คนใดที่สามารถสืบทอดการทำขนมต่าง ๆ และ อาหารที่ใช้ในพิธีกรรมได้แล้ว

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านดนตรีที่เกิดขึ้นในชุมชน จากการพูดคุย กับปราชญ์ชาวบ้าน พบว่าในอดีตเมื่อ 17 ปีที่แล้ว ภายหลังจากหลวงพ่อดตมะมรณภาพ การถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีในกลุ่มเยาวชนก็เลือนหายไปด้วย เหลือแต่เพียงกลุ่มคน ผู้สูงอายุที่ยังคงสืบทอดดนตรีให้คงอยู่ภายในชุมชน การเรียนการสอนรำมอยก็ยังคงมีอยู่โดยใช้ดนตรี จากการเปิดเทป นอกจากนั้นแล้วอุปสรรคในการถ่ายทอดดนตรี ก็ยังคงมีให้เห็นและเกิดคำถาม จากเยาวชนคนรุ่นใหม่ถึงการมีอยู่ในวัฒนธรรมของตน และผลตอบแทนที่จะได้รับจากการสืบทอด

วัฒนธรรมดังกล่าว สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อที่แตกต่างกันของคนรุ่นใหม่และรุ่นเก่าอย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้ว่าวิถีชีวิต และวัฒนธรรมบางอย่างจะไม่ได้หายไปในพื้นที่เนื่องมาจากเด็ก ๆ แต่ละคนก็ยังคงไปเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ร่วมกับครอบครัวอยู่บ้าง แต่ก็ยังเป็นเพียงในฐานะของผู้เข้าร่วมเท่านั้น จึงมีองค์ความรู้ ความเชื่อ และความคิดที่แตกต่างออกไปจากคนในรุ่นก่อนหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการหลักในการจัดกิจกรรมภายในชุมชน อีกประการสำคัญของอัตลักษณ์ คือ เรื่องราวที่ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในภาษามอญ การถ่ายทอดวิธีการอ่านและเขียนภาษามอญ ถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาที่ให้นักเรียนได้ศึกษาจากวัด แต่ก็ยังเป็นเพียงช่วยระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น และระบบการศึกษาของไทยก็ให้ความสำคัญกับภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ จึงทำให้ภาษาถิ่นนั้นไม่มีพื้นที่ในการถ่ายทอด ในหลักสูตรที่สูงขึ้นจะเป็นการเรียนภาษาอาเซียน อาทิ ภาษาจีน หรือภาษาพม่าแทน ซึ่งการเรียนในภาษาดังกล่าวนั้นไม่สามารถทดแทนกันได้ จึงทำให้การศึกษามอญทั้งการอ่านและเขียนได้เลือนหายไป แม้จะมีการสื่อสารภาษามอญภายในครอบครัวแต่ก็มีทักษะในการอ่าน และเขียนที่หายไป ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยบันทึกเรื่องราวในอดีตให้กับคนเฉพาะกลุ่มในชาติพันธุ์มอญได้รับรู้เรื่องราวของพวกเขาเองด้วย

ปัจจัยภายนอกในการเข้ามาของกลุ่มนักท่องเที่ยว และสื่อโซเชียลในปัจจุบันนั้นส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการกลายของวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน ทั้งในแง่ที่ส่งผลกระทบในทางที่ดีและในทิศทางตรงกันข้ามด้วย โดยปราชญ์ชาวบ้าน ได้เล่าถึงเรื่องราววิถีชีวิตที่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต คือ เมื่อในอดีตก่อนที่สะพานมอญจะพังลง ผู้คนภายนอกทุกคนแทบจะไม่รู้จัก อ.สังขละบุรี วิถีชีวิตของชาวบ้านในช่วงเช้าทุกคนก็จะมานั่งเรียงกันสวยงามเพื่อรอตกบาตร และจะตกบาตรด้วยการใช้ข้าวสวยทัพพีเดียวต่อพระ 1 รูป และกับข้าวชาวบ้านได้มีการแบ่งเวรให้แต่ละคุ้มทำอาหารไปถวายที่วัดในแต่ละวัน ในหมู่บ้านวังกะ ที่เป็นพื้นที่ของฝั่งมอญจะมีบ้านเรือนอยู่ราวพันกว่าหลังคาเรือน จึงทำให้แต่ละบ้านที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการทำอาหารต้องใช้เวลาราว 2 เดือน ถึงจะวนกลับมาเพื่อทำอาหารไปถวายอีกครั้งหนึ่ง สาเหตุในการแบ่งเวรนี้มาจากความเชื่อของชาวมอญที่เป็นห่วงพระสงฆ์ผู้สืบทอดศาสนาเกรงว่าอาหารที่แต่ละบ้านจะนำมาถวายนั้นอาจจะเป็นอาหารที่ทำค้างคืน ซึ่งอาจทำให้พระท่านอาพาธได้ จึงได้จัดเวรเพื่อปรุงอาหารที่สดใหม่ในทุกวัน การเข้ามาของนักท่องเที่ยว และกระแสในโลกออนไลน์ ทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิมที่มีการนั่งที่พื้นก็เปลี่ยนเป็นการนั่งเก้าอี้ เนื่องจากไฮมสเตย์ต่าง ๆ ได้จัดเตรียมพื้นที่ให้กับนักท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว และการตกบาตรของนักท่องเที่ยวก็แตกต่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวมอญด้วยเช่นกัน ซึ่งทำให้เกิดการปนเปื้อนที่มาจากถุงพลาสติกและทำให้พระอาพาธได้

นอกเหนือจากกลุ่มของนักท่องเที่ยว อีกหนึ่งปัจจัยหลักที่ส่งผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในชุมชนด้วย คือ กลุ่มคนภายนอกที่เข้ามาประกอบอาชีพค้าขายในพื้นที่ เช่น กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าที่ขายอาหารตกบาตร หรือกลุ่มที่เข้ามาเป็นเจ้าของที่พักอาศัย และธุรกิจ

ต่าง ๆ ส่งผลให้พฤติกรรมของคนในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามกัน โดยการทำบุญตักบาตรของชาวมอญบ้านวังกะนั้น แต่เดิมชาวบ้านจะตื่นนอนแต่เช้าตรู่ พร้อมทั้งเสียบดอกพุท ร้อยดอกไม้ พุดคยระหว่างรอพระสงฆ์มาบิณฑบาต เมื่อตักบาตรเสร็จชาวบ้านจะนำดอกไม้ที่ได้ร้อยเสียบไม้เรียบร้อยแล้วไปถวายที่หิ้งพระของแต่ละบ้าน แต่ในปัจจุบันไม่สามารถทำได้ดังเดิม จึงปรับเปลี่ยนเป็นการทำกับข้าวแล้วใส่ปิ่นโตขึ้นไปถวายที่วัดแทนในช่วงวันที่มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นแล้วการแต่งกายในชุดมอญที่นักท่องเที่ยวสวมใส่ ชาวบ้านทั่วไปจะใส่เฉพาะในช่วงที่มีพิธีเท่านั้น แต่กลุ่มคนภายนอกที่เข้ามาประกอบอาชีพโดยไม่ได้คำนึงถึงรากฐานวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ทำให้กลุ่มคนมอญบางกลุ่มรู้สึกว่าคุณค่าในวัฒนธรรมของตนด้วย วัฒนธรรมบางอย่างที่ถูกหยิบยกขึ้นมานั้นจึงเป็นเสมือนแหล่งรายได้มากกว่าการเผยแพร่เพราะความภาคภูมิใจ

ในทางตรงกันข้ามการเข้ามาของกระแสโซเชียล ก็มีส่วนช่วยให้คนในชุมชนเริ่มเห็นหนทางในการสร้างรายได้ภายในชุมชน เนื่องจากในอดีตผู้คนใน อ.สังขละบุรี จะเดินทางเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ หรือ จังหวัดอื่น ๆ การที่คนในชุมชนยังอยู่ในชุมชนก็เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งขึ้นด้วย เพราะในช่วงที่มีพิธีกรรมต่าง ๆ สมาชิกในชุมชนก็สามารถที่จะไปเข้าร่วมและสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านั้นต่อไปได้ กระแสความนิยมของนักท่องเที่ยวทำให้คนในพื้นที่เริ่มต้นเปิดธุรกิจร้านกาแฟ หรือโฮมสเตย์ในพื้นที่ของตนมากขึ้น อาหารบางประเภทที่จัดทำขึ้นเฉพาะช่วงที่มีประเพณีหรือกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น ปัจจุบันนักท่องเที่ยวก็สามารถซื้อหากันได้ทั่วไป แต่ก็มีมุมมองจากคนในชุมชนที่คิดเห็นว่าความสะดวกสบายนี้ก็เป็นเสมือนดาบสองคมด้วยเช่นกัน เพราะการเผยแพร่วัฒนธรรมบางอย่างก็ถูกให้ความสนใจและนำเสนอมากจนเกินไป ในขณะเดียวกันวัฒนธรรมอื่น ๆ ก็ถูกลบเลือนหายไปด้วยเช่นกัน

ในช่วงวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโรคไข้หวัดสายพันธุ์ใหม่ 2019 วัฒนธรรมหรือประเพณีบางอย่างที่ได้ถูกสืบทอดกันมา ก็ไม่สามารถที่จะปฏิบัติต่อได้เนื่องด้วยมาตรการของทางรัฐบาล ในการงดเว้นการทำกิจกรรมที่รวมตัว หรือเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา จึงทำการส่งต่อวัฒนธรรมนั้นขาดช่วง และพฤติกรรมของกลุ่มเยาวชนก็มีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน เมื่อพวกเขาอยู่แต่ในบ้าน และมีการเรียนการสอนในรูปแบบออนไลน์ โทรศัพท์มือถือ และอินเทอร์เน็ตจึงเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันมากขึ้น เมื่อสถานการณ์ดังกล่าวคลี่คลายและกลับสู่สภาวะปกติใหม่ เทคโนโลยีก็ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของพวกเขาไปเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และทำให้อช่องว่างทางวัฒนธรรมนั้นเพิ่มขึ้นอีกด้วย นอกจากนั้นแล้วการมีส่วนร่วมและการถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ภายในชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไป

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนพบว่า การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเมื่อ 5 ปีก่อน คนในชุมชนมีความร่วมมือกันเป็นอย่างดี แต่ในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนนั้นลดลงอย่างเห็นได้ชัด ในการจัดกิจกรรมแต่ละอย่างภายในชุมชน ทางผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาส

จะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำในการจัดกิจกรรมอยู่เสมอ นอกจากนั้นแล้วการขอความร่วมมือจากเด็ก ๆ ยังคงได้รับการตอบรับที่ดี และนักเรียนส่วนใหญ่จะมาเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งโดยเฉพาะนักเรียนตั้งแต่ มัธยมศึกษาปีที่ 1 - 6 แต่นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาจะไม่ได้มีส่วนร่วมเป็นผู้ที่จัดกิจกรรมของส่วนรวมมากนัก เนื่องจากช่วงวัยที่ทำให้ยังไม่สามารถทำอะไรได้มาก แต่ทางโรงเรียนก็ยังคงจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เข้าร่วมพิธีทางศาสนาหรือพาไปตักบาตรดอกไม้ และไหว้พระในช่วงวันพระ อีกทั้งนักเรียนชั้นประถมศึกษายังได้รับการปลูกฝังจากสถาบันครอบครัวควบคู่ไปด้วย จึงทำให้พวกเขาได้รับการส่งต่อวัฒนธรรมบางอย่างมาด้วยเช่นกัน

การปรับตัวของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ได้มีเพียงแต่กลุ่มของเยาวชนรุ่นใหม่ที่ต้องปรับตัวเท่านั้น คนในรุ่นก่อนหน้าบางกลุ่มก็มีทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน วัฒนธรรมบางอย่างที่ยังคงมีอยู่ในชุมชนนั้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะ “ศาสนาพุทธ” ที่มีพิธีกรรม และทำให้ประเพณีบางอย่างยังคงอยู่ การแต่งกายก็มีความแตกต่างไปจากในอดีตด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่จะนุ่งกางเกง นุ่งกระโปรง เสื้อสายเดี่ยว เสื้อแขนกุด แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมที่จะนุ่งผ้าซิ่น และกิจกรรมบางอย่างที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากคนในชุมชนก็เป็นไปได้ อย่างไม่ราบรื่นมากนัก เนื่องด้วยภาระหน้าที่ของแต่ละคน และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ต้องประกอบอาชีพเลี้ยงครอบครัว จึงทำให้เวลาว่างในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรมน้อยลง ในอดีตภายหลังจากที่ทำสวนทำนาเสร็จ ผู้คนในชุมชนก็จะมาทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น จัดกลุ่มทำขนมจีน ทำขนมบัวลอย เนื่องจากในอดีตไม่สามารถหาซื้อสิ่งเหล่านี้ได้ หากอยากรับประทานก็ต้องมารวมกลุ่มช่วยกันทำ ซึ่งทำให้ชุมชนนั้นมีความสามัคคีมากกว่าในปัจจุบัน

จากประเด็นในข้างต้นกลไกการทำงานของวัฒนธรรมได้ถูกปรุงแต่งตามสมัยนิยม แม้ว่าจะไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปในทันที แต่เมื่อนามาเปรียบเทียบก็จะสามารถเห็นได้อย่างชัดเจน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก็มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภาระทางด้านการเงินของแต่ละครอบครัว และการประกอบอาชีพต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลง และมีส่วนทำให้คนในชุมชนมีเวลาที่จะทำกิจกรรมส่วนรมน้อยลงไปอีกด้วย

4.1.2.3 บรรพบุรุษสู่ชุมชน

ประเพณีที่เกิดขึ้นในชุมชนทั้ง 12 เดือน ตลอดปีนั้น ได้ถูกส่งต่อกันภายในชุมชน และครอบครัว ทั้งเด็ก ๆ และชาวบ้านในชุมชนต่างมีบทบาทและมีส่วนร่วมที่ชัดเจน เนื่องด้วยรูปแบบของกิจกรรมและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทุกคนจะได้มีส่วนร่วม โดยผู้ใหญ่ในชุมชนจะไปถือศีลทุกวันพระ เด็ก ๆ ก็จะตามไปช่วยส่งอาหารเป็นกิจวัตรประจำวัน หรือบางคนก็จะไปถือศีลตามพ่อแม่ นอกจากนั้นแล้ว

เด็ก ๆ ยังได้เรียนรู้ภาษามอญที่สืบทอดมาจากพ่อแม่และวัด ผ่านบทสวดมนต์ ในช่วงปิดภาคเรียน ทางวัดวังกวีเวการามก็ได้เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ทั้งชายหญิงได้เข้าไปเรียนรู้ภาษามอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กผู้ชายที่จะต้องเข้าพิธีอุปสมบทเมื่อเติบโตขึ้น ภาษามอญนี้ก็จะมีความสำคัญในการใช้เพื่ออ่านหนังสือและบทสวดมนต์

นอกเหนือจากสถาบันครอบครัวที่มีส่วนสำคัญในการส่งต่ออัตลักษณ์ และวัฒนธรรมความเป็นมอญแล้วนั้น สถาบันการศึกษายังมีส่วน และจัดการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนานักเรียนในด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญด้วย โดยจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ไปเข้าร่วมพิธีทางศาสนา นอกจากนั้นแล้วโรงเรียนวัดวังกวีเวการามซึ่งเป็นสถานที่ที่นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์มอญศึกษาเล่าเรียนเป็นจำนวนมาก จึงได้เปิดให้มีหลักสูตรการเรียนการสอนภาษามอญ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเข้าไปร่วมด้วยในชั้นเรียน

จากการมีส่วนร่วมของโรงเรียนในข้างต้น ประชาชนชาวบ้านยังให้ข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีมอญนั้นยังไม่ได้ถูกบรรจุเข้าไปอยู่ในหลักสูตรการศึกษา เนื่องจากขาดบุคลากรที่ถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง แต่ในบางรายวิชา อาทิ วิชาประวัติศาสตร์จะมีการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาตามหัวข้อ “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” โดยจะมีคุณครูภูมิปัญญาและประชาชนชุมชน ในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและมอญที่มาถ่ายทอดให้นักเรียนได้ฟังอยู่เสมอ ๆ แต่โดยทั่วไปการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาจะได้รับการถ่ายทอดจากภายในครอบครัวแบบมุขปาฐะ มากกว่าหลักสูตรฯ ที่สอนกันภายในโรงเรียน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ต่อยอด และพัฒนาช่องว่างทางการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น โดยออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน โดยนำนักเรียนอาสาสมัครไปเรียนรู้จากประชาชนชาวบ้านในชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือกลุ่มคนที่เด็ก ๆ เคยคุ้นหน้าคุ้นตาอยู่ในชุมชนแต่ไม่เคยได้สัมผัส เนื่องด้วยการเรียนรู้ในห้องเรียนนั้นอาจจะมีข้อจำกัดหลายประการ แต่การเรียนรู้นอกห้องเรียนนี้เปิดโอกาสให้นักเรียนอาสาสมัครได้เรียนรู้ในหัวข้อที่พวกเขาสนใจ และพูดคุยซักถามได้มากกว่า

ปัจจุบันการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมประเพณีภายในครอบครัว และภายในชุมชนนั้นจะมีความแตกต่างจากในอดีตค่อนข้างมาก โดยอาศัยการสืบทอดองค์ความรู้ภายในครอบครัว และการสั่งสอนจากหลวงพ่อดูตมะที่คนในหมู่บ้านรุ่นก่อน ๆ เคยได้สัมผัส แต่ก็ยังมีความพยายามที่จะส่งต่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น แต่ยังไม่สามารถเทียบองค์ความรู้ที่คนในรุ่นก่อนหน้านั้นมีได้ การซึมซับองค์ความรู้จากคนในรุ่นก่อนหน้าที่เราสืบทอดในครอบครัวนั้นเป็นการเล่าให้กับลูกหลานฟังเมื่อยามว่าง หรือในช่วงที่ใช้เวลาร่วมกัน และในบางครั้งก็ได้รับการถ่ายทอดจากการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง และลูกหลานก็ได้จดจำมา หรือการพาเด็ก ๆ ไปเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบ หรือการจดบันทึกเรื่องราวของวัฒนธรรมในชุมชนที่เกิดขึ้นนั้น

ไม่ได้มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรอย่างจริงจัง เนื่องด้วยวัฒนธรรมของชาวมอญที่นั่น เกิดจากการพลัดถิ่นของชาวมอญหลายกลุ่มมาพบกัน และมีหลวงพ่อดุตตะเป็นศูนย์รวมใจให้กับชาวบ้าน

ความพยายามในการส่งต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ยังคงมีอีกหลายบุคคลที่พยายามที่จะสานต่อให้กับเยาวชนรุ่นถัดไปด้วยวิธีต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ซึ่งความพยายามนี้ได้เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งที่สมัยหลวงพ่อดุตตะยังคงมีชีวิตอยู่ โดยปราชญ์ชาวบ้านได้เล่าถึงคำสอนที่หลวงพ่อา เคยได้สั่งสอนมา และให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าหากการสอนด้วยการพูดให้ฟังเพียงอย่างเดียวก็จะไม่เห็นภาพที่เกิดขึ้นและเป็นการเรียนรู้ที่จดจำได้เพียงระยะเวลาสั้น ๆ หากทำให้ดูและลูกหลานได้ทำตามก็จะจดจำได้มากกว่า แต่ถ้าหากไม่ได้ถูกส่งต่อ สิ่งเหล่านี้ก็จะสูญหายไปทั้งหมด ในอีกแง่มุมหากเรื่องราวถูกบันทึกลงในหนังสือก็จะถูกหยิบจับแค่เฉพาะช่วงที่จะต้องใช้นั้น หลังจากนั้นก็จะไม่ใส่ใจสิ่งที่อยู่ therein

เนื่องจากไม่ได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่เป็นแบบแผนชัดเจน ที่แสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบ หรือโครงสร้างของแต่ละประเพณี ว่าจะต้องใช้อุปกรณ์ หรือการกำหนดขนาดที่ชัดเจน จึงทำให้การสืบทอดทางด้านวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องอาศัยการสังเกต การจดจำ ที่เรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรม และลงมือปฏิบัติตามคนในรุ่นก่อนหน้าเท่านั้น นอกจากนั้นแล้วอุปสรรคที่เกิดขึ้นอีกหนึ่งประเด็นนั้นคือ ความรู้ความเข้าใจทางด้านภาษา ถึงแม้ว่าภาษามอญจะเป็นสิ่งที่ถูกส่งต่อให้ลูกหลานในชุมชน แม้ว่าจะมีผู้ที่อ่านภาษามอญไม่ได้อยู่บ้าง แต่การพูดภาษามอญของคนในชุมชนนั้นได้รับการปลูกฝังจากสถาบันครอบครัวมาตั้งแต่เด็ก ๆ และจะมีข้อจำกัดบ้าง เมื่อเด็ก ๆ จำเป็นจะต้องแปลบทเพลง เนื่องด้วยในบทเพลงนั้นเป็นภาษามอญโบราณที่ไม่ได้ใช้ในปัจจุบัน จึงทำให้ไม่สามารถเข้าใจได้ทั้งหมด

นอกจากนั้นแล้วการแต่งกายชุดมอญก็เป็นอีกหนึ่งสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ที่สำคัญ โดยที่นักท่องเที่ยวที่เป็นคนนอกเอง ก็สามารถที่จะเห็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นใน อ.สังขละบุรีได้ ซึ่งสอดคล้องกับการให้ความหมายของ “อัตลักษณ์” โดยสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ที่สื่อถึงว่า อัตลักษณ์นั้น คือลักษณะเฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้เป็นที่รู้จัก หรือสามารถจดจำได้ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2550) สิ่งนี้ทำให้คนในชุมชนรู้สึกขอบคุณนักท่องเที่ยวที่ทำให้พวกเขา รู้สึกภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเพิ่มขึ้นอีกด้วย ที่นักท่องเที่ยวได้เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่การแต่งกายของชาวมอญให้กับคนภายนอกได้รู้จัก ในอีกแง่มุมหนึ่งสำหรับกลุ่มคนที่พยายามจะผลักดันวัฒนธรรมมอญ เมื่อได้รับการสนับสนุนที่มากขึ้นกว่าในอดีตก็ทำให้รู้สึก ว่า วัฒนธรรมที่ตนพยายามจะรักษาไว้นั้นมีกลุ่มคนที่เข้ามาเห็นคุณค่าและผลักดันเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามามีอิทธิพลในสังคม และชุมชนมากขึ้น จึงส่งผลให้วิถีชีวิต และการส่งต่ออัตลักษณ์นั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกัน ความท้าทายนี้ทำให้ผู้คนเริ่มตระหนักและปรับตัวมากยิ่งขึ้น แต่สำหรับกลุ่มเยาวชนที่ไม่ได้รับรู้เรื่องราวเหล่านี้มาก่อน คงจะไม่รู้สึก

ถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมากนัก เนื่องจากการส่งต่อนี้ยังมีช่องว่างทางองค์ความรู้ค่อนข้างมาก การทำกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นี้จึงมีประโยชน์ในการช่วยให้ทั้งเด็ก ๆ และผู้คนในชุมชนได้หาวิธีในการสื่อสารเรื่องราวในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น และนักเรียนอาสาสมัครเองก็มีพื้นที่และรู้จักปราชญ์ชาวบ้านผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่าง ๆ ที่พวกเขาเคยได้สัมผัสจากการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้วิจัยมากขึ้นด้วย

4.1.2.4 ดนตรีและทางเชื่อม

ดนตรีเปรียบเสมือนสายใยที่เชื่อมผู้คน ชุมชน และวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น โดยดนตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมในประเพณีทั้ง 12 เดือน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความสนุกสนาน อาทิ การบรรเลงดนตรีในคำคืนวันสุกดิบให้ผู้ที่มาเข้าร่วมงานสามารถเตรียมงานกลืนตลอดทั้งคืน โดยนักดนตรีนั้นก็จะไปบ้านในชุมชนที่ว่างเว้นจากการทำงานก็จะมาคอยสับเปลี่ยนกันไปในงานกลืนของอ.สังขละบุรีจะมีวันสำคัญที่เกิดขึ้นก่อนวันงานกลืน ที่เรียกว่า “คืนวันสุกดิบ” ในวันนี้ชาวบ้านจะมาร่วมกันเย็บผ้าอังชะตลอดทั้งคืนจนกระทั่งเช้า เนื่องด้วยในวันพิธีกลืนเจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการามจะนิมนต์พระสงฆ์จากหลายพื้นที่มาเข้าร่วมพิธี และถวายผ้าอังชะนี้ให้กับพระสงฆ์แต่ละวัด เมื่อเย็บผ้าไปถึงช่วงดึกชาวบ้านแต่ละคนก็จะเริ่มรู้สึกง่วง ทางชุมชนจึงได้จัดตั้งวงดนตรีพื้นบ้านของอ.สังขละบุรี มาบรรเลงให้ความสนุกสนานกับคนในชุมชน นอกเหนือจากการเล่นดนตรีในพิธี หรือเทศกาลต่าง ๆ การรวมกลุ่มกันเพื่อเล่นดนตรีของคนในชุมชนก็ยังพอมิให้พบเห็นอยู่บ้างเมื่อถึงเทศกาล หรือประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนในเกือบจะทุกกิจกรรม

นอกจากนั้นในบางพิธีกรรม ดนตรีที่เป็นส่วนประกอบหลักแล้วก็ยังคงมีการร่ายรำที่สำคัญอีกด้วย โดยเฉพาะพิธีเลี้ยงผี จะมีท่าทางในการร่ายรำซึ่งจะใช้จังหวะของดนตรีเป็นสำคัญตามด้วยเนื้อร้อง ดนตรีของคนมอญนั้นเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองในอดีตตั้งแต่สมัยกรุงหงสาวดี ภายหลังจากการเสียกรุงให้แก่พม่า ดนตรีมอญและดนตรีพม่าจึงแยกไม่ออก ดังนั้นในปัจจุบันจึงได้มีการปรับรูปแบบใหม่โดยใช้จังหวะที่เนิบช้ากว่าพม่าเพื่อให้สามารถแยกออกได้อย่างชัดเจน และใช้เนื้อร้องที่เป็นภาษามอญและอักขระมอญอย่างชัดเจนโดยที่ไม่ผสมผสานภาษาของพม่า

ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกิดขึ้นทั้งในแง่มุมมองของดนตรี ภาษา และวิถีชีวิตจากมุมมองของคนภายนอกโดยเฉพาะนักท่องเที่ยว เนื่องด้วยสภาพอาณาเขตพื้นที่ที่มีการติดต่อยุทธศาสตร์ระหว่างประเทศไทย และประเทศพม่าในปัจจุบัน หากศึกษาให้ถ่องแท้ และใช้การสังเกตเพิ่มมากขึ้น จะช่วยให้เห็นความแตกต่างที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาและดนตรีจากการสอบถามปราชญ์ชาวบ้านทำให้ทราบว่าภาษามอญที่อยู่ในประเทศไทยนั้นมีความแตกต่างจากภาษามอญในประเทศเมียนมาร์อย่างชัดเจน และในบางครั้งก็มีความใกล้เคียงกับภาษาไทย

มากกว่าอีกด้วย เช่น คำว่า “ปะนาว” ในภาษามอญหมายถึงมะนาวในภาษาไทย หรือคำว่ามังคุด ที่เรียกเหมือนกันทั้งภาษาไทยและภาษามอญ

ผู้คนต่างถิ่นอาจจะมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และความเป็นพม่า ซึ่งทั้ง 2 นั้นมีความแตกต่างอย่างสิ้นเชิง ผู้วิจัยยังได้สอบถามปราชญ์ถึงเรื่องราวของประวัติศาสตร์ที่ได้ส่งต่อมาในรูปแบบของบทเพลงพื้นบ้าน โดยปราชญ์ได้เล่าถึงบทเพลง “โรมอญป๊วะ” ซึ่งเป็นบทเพลงที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของมอญ โดยเล่าถึง 3 ดินแดนประเทศมอญ คือ สะเทิน หงสาวดี และพะสิม เมื่อพม่ายกทัพเข้าตีเมืองมอญ ทำให้ชาวมอญต้องอพยพเข้ามาที่ไทยจำนวนมาก ถึง 9 ครั้ง และชาวมอญได้สร้างเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุด คือ เจดีย์ชเวดากองปัจจุบันอยู่ที่ประเทศพม่า และได้รับการเผยแพร่ศาสนาจากอินเดียโดยการเดินเรือทางทะเล ซึ่งบทเพลงนี้ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งหลักฐานในการเก็บบันทึกข้อมูลการอพยพของชาวมอญด้วยเช่นกัน และสอดคล้องกับหนังสือรวบรวมเกร็ดพงศาวดารและประวัติศาสตร์ชนชาติมอญอีกด้วย นอกเหนือจากดนตรีแล้ว การส่งต่อท่าทางในการรำร่าก็จะใช้บทเพลงร่าแม่บท 12 ท่ารำของมอญ ซึ่งเป็นการรำร่าในรูปแบบมอญดั้งเดิม โดยมีความแตกต่างกับปัจจุบันคือ การรำร่าที่มีการยกขาสูง คล้ายกับการรำร่าของพม่า

ดนตรีที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นเป็นการผสมผสานระหว่างดนตรีมอญ และดนตรีของพม่าในบางการแสดง สำหรับการแสดงของชุมชนนั้นจะไม่ได้เกิดขึ้นเป็นประจำ แต่จะเกิดขึ้นในช่วงเทศกาลเท่านั้น และมีการถ่ายทอดผ่านสื่อออนไลน์บ้างบางครั้ง การสืบทอดดนตรีมอญในชุมชนนั้นแทบจะไม่มีใครสามารถเล่นได้ จึงจำเป็นต้องพาครูที่มาจากประเทศพม่าเข้ามาร่วมแสดง ภายในชุมชนได้จัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมมอญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์ และศูนย์ในการอนุรักษ์เครื่องมือ ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องดนตรี และอื่น ๆ ที่เป็นหลักฐานในการแสดงให้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรมของชาวมอญสังขละบุรี และเป็นสถานที่สำหรับฝึกซ้อมของวงดนตรีมอญอีกด้วย โดยทางศูนย์ฯ ได้เปิดให้เยาวชนได้เข้ามาเรียนรู้ละฝึกอบรมในช่วงปิดเทอม แต่ก็มีผู้เข้าร่วมอบรมค่อนข้างน้อย โดยมีสาเหตุจากการมาจากการประชาสัมพันธ์ที่ไม่ได้กว้างขวางมากเท่าที่ควร และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนนั้นขาดหายไปช่วงระยะหนึ่ง ปัจจุบันมีเด็กนักเรียนที่อยู่ในศูนย์ฯ ทั้งหมด 5 คน แต่ในกลุ่มวัยรุ่นจะมีจำนวนที่มากกว่า โดยมีจำนวนสมาชิกทั้งหมดประมาณ 10 คน การสืบทอดดนตรีของกลุ่มเยาวชนในรุ่นปัจจุบันนั้นยังคงมีให้พบเห็นได้อยู่บ้าง และยังคงมีการผลักดันให้เยาวชนมีความสนใจในการเล่นดนตรีมอญ เพราะถือเป็นสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตของชาวมอญ นอกจากนั้นแล้วในรายวิชาดนตรีไทยในโรงเรียน ก็ยังมีการสอนเนื้อหาของดนตรีประจำถิ่นเข้าไปด้วย

ในอดีตเมื่อ 15 ปีที่ผ่านมา จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน ทำให้ทราบว่าในชุมชนรอยต่อระหว่างชายแดนนั้นก็มีปัญหาเรื่องยาเสพติด แต่ปัจจุบันชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะมีกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน และความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน เพื่อพัฒนาเยาวชน

ทั้งกิจกรรมทางด้านดนตรี กีฬา และหลวงพ่อดุตตะก็เป็นการส่งเสริมในการช่วยเหลือสนับสนุนทุนการศึกษาให้กับเด็ก และเยาวชนให้สามารถมีความรู้เชิงชีฟได้เยาวชนในปัจจุบัน ได้รับการศึกษาที่ดีมากขึ้นกว่าในอดีต และได้รับสัญชาติไทยมานานกว่า 10 ปี และประกอบอาชีพในการรับราชการอีกด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวมอญรู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่ง

4.2 การถ่ายทอดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญสู่กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่า การออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ ให้กับกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลายโรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม นั้น พบว่าเมืองคัมภีร์ประกอบหลักสำคัญที่เชื่อมโยงกันทั้งหมด 3 ประการ ซึ่งมีช่วยในการขับเคลื่อนให้เกิดความร่วมมือที่จะไปสู่เป้าหมายในการทำกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนได้คือ 1) ชุมชน 2) โรงเรียน และ 3) เยาวชน ซึ่งทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ เป็นสิ่งที่สำคัญที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิด “ระบบนิเวศการเรียนรู้” ของ Urie Bronfenbrenner ที่ส่งผลกระทบต่อ การเติบโตของนักเรียน ตั้งแต่ในระดับจุลภาค หรือในระดับบุคคลที่นักเรียนมีความใกล้ชิดระบบกลางคือสิ่งที่อยู่รอบตัวนั่นคือ “โรงเรียน” นอกจากนั้นนักเรียนยังได้สัมผัสสิ่งที่เกิดขึ้นในระบบภายนอก ระบบมหัพภาค และระบบนิเวศที่หมายถึง “ชุมชน” และส่งผลไปยังตัวบุคคลนั่นคือ “เยาวชน” ที่ได้รับการหล่อหลอมจากนิเวศในข้างต้น

4.2.1 องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ

การที่คนนอกชุมชนจะเข้าไปดำเนินกิจกรรมร่วมกับคนในชุมชน สิ่งที่จะต้องเป็นอุปสรรคในการทำงาน คือ กรอบของความเป็นคนนอกและคนใน การเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชน หรือเป็นผู้ที่ขับเคลื่อนภายในนั้น ย่อมเกิดการตั้งข้อสังเกตของคนในชุมชนในฐานะคนนอก ทั้งการแต่งกาย การสื่อสารด้วยการพูด และความคุ้นชินในใบหน้าของคนในชุมชน เนื่องด้วยคนในชุมชนของแต่ละพื้นที่มีความสนิทสนม คุ้นเคยกันเป็นอย่างดี จึงทำให้พวกเขาสามารถจดจำพรรคพวกของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ที่มีการใช้ภาษาถิ่นเฉพาะ จะเป็นสิ่งที่ช่วยยืนยันยืนยันความเป็นคนนอกและคนใน โดยไม่สามารถมีข้อโต้แย้งใด

การเข้าไปในชุมชนครั้งนี้ผู้วิจัยมิได้เข้าไปในฐานะนักท่องเที่ยว แต่เข้าไปในฐานะของนักเรียนรู้งานร่วมกับชาวบ้านและกลุ่มนักเรียนอาสาสมัคร จากคำสัมภาษณ์ของผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ที่คอยย้ำเตือนให้ตระหนักถึงการเรียนรู้โดยไม่ยึดเยื้อความคิดเห็นของตนเองเข้าไปว่าเขาต้องเป็นอย่างนั้น หรืออย่างนี้ และการระมัดระวังทั้งความคิด คำพูด และการกระทำที่จะไม่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกบอบช้ำ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถช่วยให้เราวางตัวได้

อย่างเหมาะสม และจำเป็นต้องพิจารณาในการเข้าหาผู้ให้ข้อมูลให้ถูกกลุ่มด้วยเช่นกัน เพื่อไม่ให้วัตถุประสงค์ของการวิจัยนั้นคลาดเคลื่อน หรือเป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนบุคคล ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงผู้ที่มีอิทธิพลต่อชุมชน และวิถีชีวิตในมิติด้านอื่น ๆ ด้วย สิ่งเหล่านี้จึงเป็นฐานที่นำไปสู่องค์ประกอบหลักที่สำคัญทั้ง 3 ประการ ที่ควรใช้ประกอบการพิจารณาเพื่อออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนให้กับกลุ่มเยาวชน ดังต่อไปนี้

4.2.1.1 ชุมชน

ชุมชนไม่ได้หมายถึงเพียงแค่สถานที่เพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงครอบครัว และผู้คนที่อยู่ในชุมชนอีกด้วย การถ่ายทอดอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนภายใต้กิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนที่จะนำพาให้นักเรียนอาสาสมัครได้ไปศึกษานั้น โดยได้ออกแบบให้กิจกรรมหลัก ๆ เป็นการศึกษาชุมชนหลากหลายมิติ จากทั้งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในสถานที่สำคัญของชุมชน บุคคลสำคัญในชุมชน ร้านค้าต่าง ๆ อาชีพที่เกิดขึ้นของคนในชุมชน เนื่องด้วยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่อยู่ติดตัวกับมนุษย์ การเรียนรู้ผ่านชุมชนนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นฐานข้อมูลสำคัญ เพื่อให้เยาวชนสามารถนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในการสร้างการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตนเอง จากการเรียนรู้ด้วยการสังเกต การฟังเสียง การลงมือทำ และนำไปสู่การสร้างสรรค์ทางด้านดนตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้นำการสร้างควมตระหนักรู้ด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล

ในกิจกรรมการสำรวจนี้ผู้วิจัยได้เริ่มจากการให้นักเรียนอาสาสมัครได้ทำแผนที่ชุมชน โดยระบุสถานที่ตั้งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ เพื่อให้ทุกคนได้แบ่งปันข้อมูลเบื้องต้น และสะท้อนมุมมองที่พวกเขามองชุมชนของตนเอง เมื่อได้แผนที่ชุมชนจะทำให้เราทราบว่ามียุคสำคัญใดบ้างในพื้นที่ และขอบเขตความสนใจของนักเรียนอาสาสมัครเป็นอย่างไร เมื่อทราบที่ตั้งและขอบเขตความสนใจเบื้องต้น จึงนำไปสู่การตั้งคำถามและค้นหาผู้ให้ข้อมูลหลัก หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านนั้น ๆ จากการสกัดข้อมูลในการทำแผนที่ทำให้สามารถสะท้อนมุมมองความสนใจของนักเรียนอาสาสมัครได้เป็นหัวข้อดังนี้ คือ ดนตรีพื้นบ้าน อาหาร ขนม สถานที่สำคัญของชุมชน ประวัติศาสตร์ และการประกอบอาชีพ เป็นต้น หลังจากนั้นแต่ละกลุ่มก็เดินทางไปเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านแต่ละด้าน ได้ลงมือทำ และเรียนรู้สิ่งที่ตนไม่เคยได้ทราบมาก่อน

จากการศึกษาข้อมูลของผู้วิจัยพบว่ายังมีสถานที่บางจุดที่นักเรียนอาสาสมัครยังไม่มีโอกาสที่จะเข้าไปเรียนรู้ เนื่องด้วยปัจจัยหลายอย่างทั้งความไม่คุ้นชิน และช่องว่างต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อให้นักเรียนอาสาสมัครได้เข้าไปเรียนรู้เรื่องดนตรีมอญอย่างจริงจัง ณ ศูนย์วัฒนธรรมมอญ โดยนักเรียนอาสาสมัครได้ชมการแสดงของปราชญ์ทางด้านดนตรีแต่ละท่าน และได้เข้าไปเรียนรู้เครื่องดนตรีมอญอย่างจริงจังมากขึ้น และศึกษาเพิ่มเติมถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่อยู่ในพิพิธภัณฑ์เพิ่มเติมด้วย กิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

นอกห้องเรียนนี้ได้รับความร่วมมือจากผู้คนในชุมชนเป็นอย่างดี และผู้คนในชุมชนก็รู้สึกภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่เรื่องราว และความรู้ด้านภูมิปัญญาของตนนั้นถูกเผยแพร่ให้กับลูกหลานชาวมอญในชุมชนได้ศึกษา

“นักเรียนรู้สึกภูมิใจ มีหลายครั้งที่พยายามแต่งเพลงให้เป็นภาษามอญเพื่อจะสื่อสารกับคนในพื้นที่ ภูมิใจในการใส่ชุดที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวเองและการเป็นคนมอญ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาก็รู้สึกภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์มอญ”

ครูผู้สอน และผู้ร่วมสังเกตการณ์ (สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2566)

4.2.1.2 โรงเรียน

สถานศึกษาเป็นอีกหนึ่งสถานที่ที่มีความสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภาษา วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ซึ่งโรงเรียนวัดวังแก้วเวการามเป็นโรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่ศึกษาจำนวนมากที่สุดในพื้นที่ก็ว่าได้ เนื่องจากอยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนมากกว่าโรงเรียนอื่น ๆ ซึ่งทางโรงเรียนก็ได้ปรับเนื้อหาบางอย่างในหลักสูตรการเรียนรู้ในห้องเรียนให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่น และมีการเชิญปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญาถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับนักเรียนในบางวิชาเรียนอีกด้วย ซึ่งแตกต่างจากโรงเรียนอื่น ๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงที่มีการกระจายกลุ่มของนักเรียนทั้งไทย กะเหรี่ยง และมอญ อยู่ร่วมกัน จึงทำให้หลักสูตรการเรียนนั้นยึดตามหลักสูตรการแกนกลางเพื่อให้สอดคล้องกับผู้เรียน

การสร้างตระหนักรู้ในด้านอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นได้นั้น ต้องอาศัยระยะเวลาเพื่อให้สิ่งเหล่านั้นติดตัวและแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ บริบทแวดล้อมที่นักเรียนใช้เวลาเป็นส่วนมากจึงมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากที่จะเป็นตัวกำหนดความคิด และพฤติกรรมที่เด็กได้แสดงออกมา กิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบนี้ถูกประยุกต์และต่อยอดมาจากความรู้ในห้องเรียนของนักเรียนอาสาสมัคร ทั้งวิชาดนตรีที่เป็นฐานในการนำไปสู่การเรียนรู้เรื่องตัวโน้ต และจังหวะ หรือการเรียนรู้รายร่ำในรูปแบบมอญที่พัฒนาไปสู่ความสนใจของนักเรียนในบางคนที่ยากจะสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พวกเขาภาคภูมิใจ และเนื้อหาในวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ช่วยให้นักเรียนอาสาสมัครได้ซึมซับวัฒนธรรมของตนได้มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้องค์ความรู้ที่ถูกหล่อหลอมภายในสถานศึกษานั้นก็อาจจะเกิดขึ้นในระดับช่วงชั้นการศึกษาที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งนักเรียนอาสาสมัครที่เข้าร่วมการวิจัยนั้นมาจากระดับชั้นที่แตกต่างกัน จึงทำให้องค์ความรู้ของแต่ละคนแตกต่างกันไปด้วย แต่ข้อดีที่เกิดขึ้นคือนักเรียนอาสาสมัครที่ได้เรียนรู้บางเรื่องมาแล้วก็สามารถถ่ายทอดให้กับคนอื่น ๆ ได้ และถึงแม้ว่าบางคนอาจจะยังไม่เคยได้ศึกษาจากในห้องเรียนก็สามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมดนตรี

สร้างสรรค์นอกห้องเรียนที่ผู้วิจัยได้ออกแบบนี้เป็นไปในลักษณะของพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยใช้ชุดประสบการณ์ที่มีอยู่ภายในบุคคล และประสบการณ์ใหม่ที่ได้จากการเรียนรู้ในส่วนอื่นร่วมด้วย เนื่องด้วยการศึกษาดนตรีและเรื่องราวอัตลักษณ์นั้น มีเนื้อหาที่เปิดกว้างให้สำหรับบุคคลทุกช่วงวัยได้ศึกษาจึงทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปได้อย่างราบรื่น

4.2.1.3 เยาวชน

กลุ่มของเยาวชนนั้นถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในพื้นที่เป็นอย่างดีจึงทำให้สามารถเข้าไปเรียนรู้ในชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ จากการวิเคราะห์กลุ่มนักเรียนอาสาสมัครผู้เข้าร่วมงานวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกิจกรรมโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยเริ่มจากการให้ความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรีเบื้องต้นเรื่องจังหวะและตัวโน้ตผ่านกิจกรรมละลายพฤติกรรม และเกมที่ช่วยย่อยองค์ความรู้ให้ง่ายต่อผู้เรียน และสร้างความผ่อนคลายผ่านกิจกรรมการเคลื่อนไหวร่างกายโดยใช้กิจกรรม body percussion เข้ามามีส่วนช่วยในการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละคน ความกล้าแสดงออก และการสร้างพื้นที่ปลอดภัยร่วมกัน ถัดมาเป็นการสำรวจพื้นที่ในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเนื่องจากเป็นช่วงวัยที่สามารถเรียนรู้ และจดจำได้เป็นอย่างดี ในระหว่างการลงพื้นที่สำรวจอาสาสมัครจะได้ทดลองปฏิบัติในสิ่งที่พวกเขาอาจจะไม่เคยได้เรียนรู้จากในห้องเรียนมาก่อน อาทิ การปฏิบัติเครื่องดนตรี การทำอาหาร การร่ายรำ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านโดยตรงอย่างเป็นกันเอง เมื่ออาสาสมัครได้เข้าร่วมกิจกรรมโดยอาศัยผัสสะของร่างกายผ่านการสังเกต สัมผัส รับฟัง และลงมือทำ ที่สามารถช่วยสร้างการรับรู้ในระดับที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้นนำไปสู่ความตระหนักในตนเองและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญได้ และสุดท้ายการประยุกต์องค์ความรู้ไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านดนตรีที่สะท้อนความคิด ความเชื่อ และมุมมองที่อาสาสมัครได้รับการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนั้นแล้วยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และการพัฒนาทักษะอื่น ๆ เพิ่มเติมร่วมด้วย โดยอาศัยกิจกรรมการเรียนรู้ทางด้านดนตรี

จากข้างต้นที่กล่าวมา หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปนั้น จะทำให้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนไม่สามารถสมบูรณ์ได้ เนื่องด้วยสิ่งเหล่านี้นำไปสู่กรอบแนวคิด และโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้น และสอดคล้องกับนิเวศการเรียนรู้ตามทฤษฎีของบรอนเฟนเบนเนอร์ในระดับที่เกิดขึ้นตั้งแต่ระบบจุลภาคที่กล่าวถึงสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อเด็กทั้งครู พ่อแม่ เพื่อน ฯลฯ ระบบกลางที่เชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มสังคม ระบบภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อเด็กในทางอ้อม ระบบมหัพภาคที่หล่อหลอมความคิดความเชื่อ ความคาดหวังของคนในสังคม และระบบนิเวศที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวของพวกเขา สิ่งเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและ

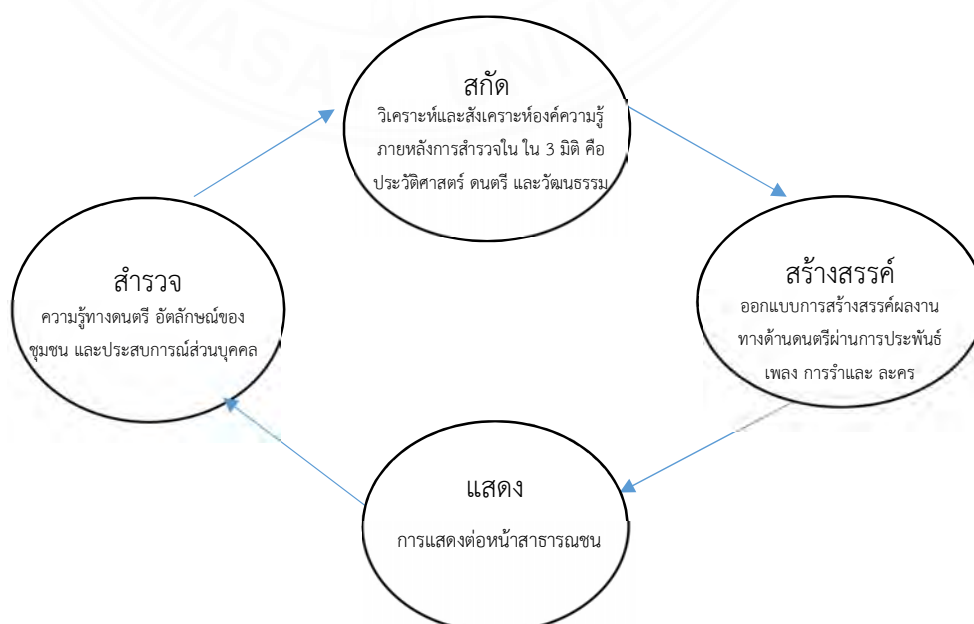
ทางอ้อม หล่อหลอมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขา และถูกแสดงออกมาผ่านพฤติกรรมที่อยู่ใต้จิตสำนึก (id) ในการแสดงตามความต้องการของตน หรือสิ่งที่แสดงภายใต้จิตสำนึก (ego) การแสดงที่เกิดจากความพึงพอใจในแต่ละบุคคล และสิ่งที่ได้รับการปลูกฝัง (superego) จากผู้คนที่อยู่แวดล้อมซึ่งเกี่ยวข้องกับศีลธรรมเพื่อนำพาให้เด็กไปสู่สิ่งที่สังคมนั้น ๆ พึงพอใจร่วมกัน ผู้วิจัยจึงคิดเห็นว่าเป็นองค์ประกอบทั้ง 3 นี้ เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ในการเป็นพิจารณาถึงแนวทางในการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

4.3 รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน

จากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี และปราชญ์ชุมชน จึงนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ในเบื้องต้นก่อนที่จะลงภาคสนาม และนำไปสู่ “รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน” เพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำวิจัยภาคสนามที่ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้มีความเหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อนักเรียนและชุมชน โดยมีขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ในระหว่างการลงพื้นที่ภาคสนามและทำกิจกรรมดังต่อไปนี้ คือ 1) การสำรวจ 2) การสกัด 3) การสร้างสรรค์ 4) การแสดง และเป็นการเกิดขึ้นซ้ำวนไปในแต่ละกิจกรรมของกระบวนการ ตามแผนภาพด้านล่าง ดังนี้

ภาพที่ 4.1

รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียน

4.3.1 การสำรวจ

การสำรวจ คือ การสำรวจประเด็นปัญหา หรือช่องว่างที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งสามารถค้นหาข้อมูลเบื้องต้นจากการสืบค้น การสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน การสัมภาษณ์คนในชุมชน และการสังเกตพฤติกรรม หรือวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น เมื่อได้ข้อมูลในข้างต้นแล้วนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลดังกล่าวมาออกแบบกิจกรรมให้กับกลุ่มของนักเรียนอาสาสมัครผู้เข้าร่วมวิจัยโดยเฉพาะ โดยเริ่มจากการสำรวจตนเอง สำรวจชุมชน และกลับมาสำรวจตนเองอีกครั้งหนึ่ง

4.3.1.1 การสำรวจตนเองครั้งที่ 1

วัตถุประสงค์: เพื่อสำรวจองค์ความรู้ และทักษะพื้นฐานทางด้านดนตรีของนักเรียนอาสาสมัครแต่ละคน

การสำรวจครั้งนี้เป็นการสำรวจภูมิหลังด้านดนตรี โดยเริ่มต้นด้วยเสียงดนตรี หรือจังหวะ ที่นักเรียนแต่ละคนเคยได้ยิน และแสดงออกมาผ่านการแนะนำตัว โดยใช้ร่างกายเป็นเครื่องดนตรี (body percussion) และการเคลื่อนไหวร่างกายตามเสียงที่ได้ยินตามจังหวะช้า เร็ว ของท่วงทำนอง โดยพัฒนาแนวคิดมาจาก eurhythmics โดย Jacque Dalcroze ที่พัฒนาการเรียนรู้ทางด้านดนตรีที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงการฟังเสียงเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ผ่านการถ่ายทอดความรู้สื่อออกมาโดยการเคลื่อนไหวร่างกาย

4.3.1.2 การสำรวจชุมชน

วัตถุประสงค์: เพื่อสำรวจองค์ความรู้ทางด้านวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ ในชุมชนของนักเรียนอาสาสมัคร

การสำรวจครั้งนี้เป็นการสำรวจความรู้ ความเข้าใจวัฒนธรรม และมุมมองทางด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญของนักเรียนอาสาสมัครที่เข้าร่วมการวิจัย โดยใช้การเขียน และการแสดงความคิดเห็นที่มาจากพื้นฐานความรู้ที่แต่ละคนมี ต่อมาด้วยการวาดแผนที่ชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นภาพรวมของทิศทางที่แต่ละกลุ่มสนใจ และมองเห็นถึงข้อจำกัดต่าง ๆ ก่อนที่จะลงไปศึกษาในพื้นที่จริง โดยได้ตัวอย่างรูปแบบมาจากกรณีศึกษาในประเทศไทย ในค่ายอักษร-ศิลป์ เพื่อน้อง ณ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจุฬา-ธรรมศาสตร์ 3 ซึ่งมีกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ที่คล้ายคลึงกันกับของผู้วิจัย กิจกรรมนี้จะช่วยให้ทุกคนเห็นภาพรวมในช่วงก่อนการทำกิจกรรม และสามารถนำข้อมูลนี้มาเปรียบเทียบได้ว่าภายหลังจากการเข้าร่วมกระบวนการวิจัยแล้ว นักเรียนอาสาสมัครได้เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในมิติใดเพิ่มขึ้นบ้าง

4.3.1.3 การสำรวจตนเองครั้งที่ 2

วัตถุประสงค์: เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ได้รับภายในกลุ่ม และประเมินองค์ความรู้ที่แต่ละคนได้รับหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์โดยการลงพื้นที่ภาคสนาม

การสำรวจตนเองในครั้งนี้เปรียบเสมือนการทบทวนตนเองอีกครั้ง หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้การสัมภาษณ์ และกระบวนการสังเกตร่วมด้วย ซึ่งนักเรียนแต่ละคนได้เล่าถึงประสบการณ์ ความประทับใจ ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี ความสนใจด้านดนตรีและวัฒนธรรม และนำไปสู่การสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในกลุ่มในท้ายที่สุด

4.3.2 การสกัด

การสกัดในกระบวนการวิจัยนี้คือการนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนของการสำรวจมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตกตะกอนความคิดดังกล่าวเพื่อเตรียมไปเป็นฐานในการสร้างสรรค์ในการสกัดที่เกิดขึ้นจากการศึกษาในครั้งนี้ จะเป็นองค์ความรู้ที่นักเรียนได้เรียนรู้ใน 3 มุมมอง คือ มิติด้านประวัติศาสตร์ มิติด้านดนตรี และมิติด้านวัฒนธรรม โดยการสกัดแนวคิดทั้ง 3 มุมมองในข้างต้นนี้ จะมีส่วนช่วยให้เกิดความตระหนักอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ได้ จากการศึกษาและวิเคราะห์ของผู้วิจัย ที่สอดคล้องกับทฤษฎีของ Rudolf Steiner และโคคาย ในการพัฒนาไปสู่ความซาบซึ้งในแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างกันไปตามจิตใจของแต่ละคนได้นั้น หากเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากมิติใดมิติหนึ่งอย่างผิวเผิน อาจจะไม่ช่วยให้เกิดความซาบซึ้งที่อยู่ภายใต้จิตสำนึกได้ จึงจำเป็นต้องศึกษามิติในข้างต้นควบคู่กันไป

4.3.2.1 มิติด้านประวัติศาสตร์

การสกัดองค์ความรู้จากปราชญ์ชุมชน อาทิ ผู้นำชุมชน เจ้าอาวาส วัดวังแก้วเวการาม ครูผู้สอน พ่อแม่แม่เฒ่าในชุมชน การศึกษาจากแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ฯลฯ และนำข้อมูลดังกล่าวมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ โดยเขียนออกมาเป็นแผนภาพหลังจากการศึกษาและแบ่งปันข้อมูลให้กับสมาชิกผู้เข้าร่วมการวิจัยคนอื่น ๆ

จากการสกัดองค์ความรู้ในมิติด้านประวัติศาสตร์พบว่า นักเรียนอาสาสมัครได้เรียนรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงก่อนการก่อตั้งชุมชน ทั้งชุมชนที่อยู่เดิมก่อนจะย้ายมายังพื้นที่ใหม่ ณ ปัจจุบัน ประวัติของการก่อสร้างและซ่อมแซมสะพานมอญ ประวัติของบุคคลสำคัญ คือ เรื่องราวของหลวงพ่อดุตตะ และสถานที่สำคัญทางศาสนาที่เพิ่มมากขึ้นจากการเรียนรู้ในห้องเรียน ซึ่งส่วนสำคัญของข้อมูลนี้ถูกนำไปเล่าเป็นเรื่องราวในบทละคร และเนื้อร้องในบทเพลงที่นักเรียนอาสาสมัครได้แต่งขึ้น

4.3.2.2 มิติด้านดนตรี

การสกัดมิติทางด้านดนตรีนี้จะต้องอาศัยความรู้ในด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้เข้าใจมุมมองทางด้านดนตรีเพิ่มมากขึ้น เช่น ที่มาของบทเพลง การสร้างเครื่องดนตรี ฯลฯ ที่มาจากการเล่าของปราชญ์ชุมชนทางด้านดนตรี และครูเพลง โดยมิติทางด้านดนตรีนี้ ผู้เข้าร่วมการวิจัยจะไม่สามารถสกัดออกมาด้วยตนเองได้ทันที จะต้องอาศัยมิติด้านอื่น ๆ ที่ช่วยในการตกตะกอนความคิด และจะแสดงออกมาให้เห็นในกระบวนการสร้างสรรค์แทน

จากการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์พบว่า นักเรียนอาสาสมัคร มีความรู้ทางด้านดนตรีในระดับผิวเผิน ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกิจกรรมให้นักเรียนอาสาสมัคร ได้ฝึกทักษะในการปฏิบัติเครื่องดนตรีเพิ่มเติมผ่านการเรียนรู้โดยตรงจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี มอญ ทำให้นักเรียนอาสาสมัครเริ่มมีความเข้าใจในการบรรเลง และลักษณะท่วงทำนองของดนตรี มอญมากขึ้น ซึ่งองค์ความรู้และทักษะดังกล่าวนี้จะป็นฐานสำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ในการ สร้างสรรค์ผลงานทางด้านดนตรีในกิจกรรมสุดท้าย ที่ต้องอาศัยองค์ความรู้ในมิติอื่น ๆ และ กระบวนการคิดวิเคราะห์ร่วมด้วย อันนำไปสู่ผลงานการแสดงของแต่ละบุคคลที่ร่วมสร้างสรรค์ขึ้นมา ภายในกลุ่ม ในส่วนนี้ถูกนำไปประยุกต์ใช้ในการแสดงการรำของนักเรียนที่ได้เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ

4.3.2.3 มิติด้านวัฒนธรรม

การสกัดมุมมองทางด้านวัฒนธรรมนี้เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งความรู้ ที่เป็นพื้นฐานเดิมที่เกิดจากวิถีชีวิตประจำวัน และมุมมองที่ลึกซึ้งเพิ่มมากขึ้น เช่น ลวดลายบนผ้า อาหาร ประเพณีที่ถูกลดทอน หรือเปลี่ยนแปลงไป สิ่งนี้จะสามารถถูกสกัดออกมาได้ผ่านการ นำเสนอในรูปแบบแผนภาพ คล้ายคลึงกับมิติทางด้านประวัติศาสตร์

จากการสกัดข้อมูลของนักเรียนอาสาสมัครในมิติด้านวัฒนธรรมพบว่า กิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้นโดยอาศัยช่องว่างทางช่วงวัยที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยให้นักเรียน อาสาสมัครได้เข้าไปเรียนรู้จากครูภูมิปัญญา หรือพ่อค้าแม่ค้าที่อยู่ในพื้นที่ ทำให้คนในชุมชนรู้สึก ภาคภูมิใจที่เด็กรุ่นใหม่ให้ความสนใจกับวัฒนธรรมและทักษะความชำนาญที่ตนมีและยึดถือเป็นอาชีพ หลักในการเลี้ยงชีพ จึงยินดีเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดสูตรการทำอาหาร และขนมให้นักเรียน อาสาสมัครได้ทดลองทำ และตอบคำถามในข้อสงสัยที่นักเรียนอาสาสมัครพบเห็นในชุมชน

“ป่าภูมิใจที่เด็กรุ่นใหม่ได้เรียนรู้รากเหง้าของตัวเอง เรียนรู้วัฒนธรรมว่ามีที่มา อย่งไร เรียนรู้อย่างเข้าใจ จะได้สืบทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ ต่อได้”

ปัทมพันธ์ (สัมภาษณ์, 7 พฤศจิกายน 2566)

จากการเข้าร่วมกิจกรรมและการสกัดข้อค้นพบดังกล่าว ทั้งเรื่องอาหาร ลวดลาย และที่มาของผ้า ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ช่วยให้นักเรียนอาสาสมัครมีความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นำไปสู่มุมมองความคิดในการมองวัฒนธรรมของตนที่เปลี่ยนแปลงไป และเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังมีเนื้อหาที่สอดแทรกไปในบทละคร และเบื้องหลังแนวคิดในการประพันธ์เพลงของนักเรียนร่วมด้วย

4.3.3 การสร้างสรรค์

กระบวนการสร้างสรรค์นี้จะเกิดขึ้นหลังจากที่ผ่านการสำรวจ การสกัดข้อมูลที่ได้รับโดยผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยข้อมูลนี้จะเป็นวัตถุดิบหลักในการสร้างสรรค์การแสดงดนตรีที่เป็นไปตามความถนัด หรือความสนใจของแต่ละกลุ่มบุคคล ในกลุ่มอาสาสมัครที่มีความสนใจทางด้านวัฒนธรรมมอญแบบดั้งเดิม ก็จะถ่ายทอดรูปแบบของดนตรี และการแสดงในลักษณะของการรำมอญ กลุ่มที่มีความสนใจในการผสมผสานวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม เข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่ก็จะนำเสนอผ่านในรูปแบบของละครที่มีการเล่าเรื่องราวความเป็นอัตลักษณ์ของสังขละบุรี พร้อมด้วยดนตรีที่สะท้อนความเป็นปัจจุบัน และในกลุ่มที่มีความสนใจในการนำเสนอความเป็นมอญในรูปแบบวัฒนธรรมร่วมสมัยก็ได้นำเสนอในรูปแบบการประพันธ์เพลงในเนื้อร้องที่พยายามเล่าขานถึงความเป็นมอญให้กับคนรุ่นใหม่ได้เข้าใจความงดงามของอัตลักษณ์ หรือประสบการณ์ที่พวกเขาแต่ละคนได้รับจากการเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ โดยผู้วิจัยเปลี่ยนบทบาทจากผู้นำกิจกรรมเป็นผู้สนับสนุน และอำนวยความสะดวก ทั้งการเปิดกว้างทางความคิด การช่วยจัดหาอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ให้แต่ละกลุ่มได้ทดลองทำตามที่ตนเองสนใจ ทั้งการเขียนบทละคร การประพันธ์เพลง การจัดเตรียมอุปกรณ์การแสดง การสอนเพื่อน ๆ ในการรำรำ

กระบวนการสร้างสรรค์นี้จะถูกนำเสนอในรูปแบบผลงานการแสดงทางด้านดนตรีของนักเรียนอาสาสมัครที่ผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์จากองค์ความรู้ และทักษะที่ได้รับถ่ายทอดออกมาเป็นการแสดงด้านดนตรีที่สะท้อนความคิด และมุมมองทางด้านอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในระหว่างขั้นตอนของการสร้างสรรค์นั้นจะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในระดับบุคคล และการพัฒนาทักษะความฉลาดทั้ง 7 ทักษะตามแนวคิดของกุลชา แก้วเกตุสัมพันธ์ (2563) ผ่านกิจกรรมดนตรี โดยจะเกิดการพัฒนากระบวนการคิดที่เกิดจากการวางแผนงานร่วมกัน การพัฒนาทักษะความฉลาดทางอารมณ์ในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ความฉลาดทางสังคมในการเรียนรู้การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ความฉลาดในการสร้างสรรค์ที่แต่ละกลุ่มได้ออกแบบการแสดงทั้งการเล่นดนตรี การร้องเพลง การรำ การเขียนบทละคร และการแสดง ทักษะความสามารถในการเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในระหว่างขั้นตอนกระบวนการทำงานสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจ ทักษะความฉลาดที่เกิดจากการเรียนรู้ผ่านการเล่น การทดลอง

ที่ใช้ทุกส่วนของร่างกายอย่างพร้อมเพรียงกันในขณะที่ฝึกซ้อมการแสดง และความฉลาดทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากสมาธิในขณะที่จดจ่ออยู่กับดนตรีอย่างตั้งใจ การพัฒนาทักษะเหล่านี้เกิดขึ้นจากกระบวนการของ “ดนตรี” อย่างเป็นธรรมชาติที่ช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านความสนุกสนานในการทำกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

ทักษะในช่วงต้นนี้จะมีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาฐานความคิดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของนักเรียนอาสาสมัคร และเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ ทดลอง เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ในแต่ละบุคคล และดนตรีจะเป็นรากฐานในการช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้นักเรียนได้เห็นความสามารถในตนเอง อีกทั้งยังได้เปิดมุมมองเชิงบวกต่ออัตลักษณ์ที่มีในกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเพิ่มขึ้นด้วย

4.3.4 การแสดง

กระบวนการแสดงนี้ สู่ถึงการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด และการสะท้อนตัวตนของผู้เข้าร่วมวิจัยออกมาในรูปแบบต่าง ๆ โดยรูปแบบของกิจกรรมดนตรีที่ผู้วิจัยได้ออกแบบให้กับกลุ่มอาสาสมัครนั้น จะเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่ทุกคนได้ลองทำสิ่งใหม่ อาทิ การขับร้องเพลงร่วมกัน การเขียนบทละคร การประพันธ์ การเล่นดนตรี และทักษะอื่น ๆ และในขั้นตอนสุดท้ายคือการแสดงคอนเสิร์ตของนักเรียนอาสาสมัคร ณ ถนนคนเดินสังขละบุรี ที่มีนักท่องเที่ยว และผู้ปกครองที่ได้ให้กำลังใจอยู่ข้างเวที สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ช่วยเติมเต็มให้กับนักเรียนได้ก้าวข้ามความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นก่อนการแสดงให้สามารถมีความมั่นใจในการกล้าแสดงออกเพิ่มมากขึ้น ทำให้แต่ละคนเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และผู้ปกครองก็ต่างยินดีร่วมกับนักเรียนอาสาสมัครด้วย

ขั้นตอนของการแสดงนี้มีประโยชน์ต่อนักเรียนอาสาสมัครเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยความรู้สึกนึกคิดของพวกเขาได้ถูกสะท้อนออกมาในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งละคร ดนตรี และการร่ายรำ และได้รับการยอมรับ และชื่นชมจากผู้คนภายนอก การแสดงนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาด้านจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสาร การควบคุมอารมณ์และความรู้สึกทั้งในระหว่างการฝึกซ้อม และการแสดงบนเวที ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่จะมีส่วนช่วยให้นักเรียนสามารถสร้างความตระหนักถึงถึงสิ่งตนเองได้คิดและกระทำนั้นว่าเป็นสิ่งที่น่าชื่นชม เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ และเป็นที่ยอมรับจากผู้อื่น เมื่อเติบโตขึ้นความมั่นใจและแรงผลักดันนี้จะมีความทรงจำที่ช่วยให้นักเรียนอาสาสมัครมีความมั่นใจในการทำสิ่งต่าง ๆ ให้ไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

กิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียน ประถมศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี โดยกระบวนการในการออกแบบกิจกรรมนั้น จะใช้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน และเอกสาร ในการออกแบบกระบวนการทางด้านดนตรีร่วมด้วย นำข้อมูลทั้งหมดในข้างต้นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ที่มีความสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ และวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้มากที่สุด

5.1 รูปแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

การออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นี้เป็นการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ ให้มีความเหมาะสม ในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตนเองสำหรับนักเรียน ประถมศึกษาตอนปลายในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงออกแบบกิจกรรมให้ผู้เข้าร่วมได้ศึกษาและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้คนในชุมชน เพื่อให้ทราบถึงวัฒนธรรม ประเพณีที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี โดยนำกิจกรรมดนตรีเป็นฐานในการสร้างความตระหนักถึงอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นภายในบุคคล โดยแบ่งออกเป็นช่วงต้น ช่วงกลาง และช่วงปลาย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลข้างต้นตามลำดับควบคู่ กับการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experiential learning cycle) ซึ่งเป็นแนวคิดของ David A. Kolb นักจิตวิทยา และผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาชาวอเมริกา ที่กล่าวว่าองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ ผ่านประสบการณ์ของผู้เรียน โดยมีทั้งหมด 4 ขั้น คือ

- 1) ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรง (concrete experience: CE)
- 2) การทบทวนความคิด (reflective observation: RO)
- 3) การสรุปแนวคิด (abstract conceptualization: AC)
- 4) การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ (active experimentation: AE)

ภาพที่ 5.1

Kolb's experiential learning cycle

หมายเหตุ. ภาพแนวคิด Kolb's experiential learning cycle จาก growth engineering โดย Harry Cloke, 2566, (www.growthengineering.co.uk/kolb-experiential-learning-theory/).

นอกจากนั้นยังใช้กระบวนการประเมินฐานสมรรถนะ (competency) ของผู้เรียนในแต่ละกิจกรรมร่วมด้วย ซึ่งเป็นการประเมินจากพฤติกรรม และกระทำของผู้เรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยการประยุกต์องค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ (Knowledge: K), ทักษะ (Skills: S) และ ทักษะ (Attitude: A) (อนุสร หงษ์ขุนทด, 2564) การประเมินผู้เรียนตาม K S A ในแต่ละกิจกรรมจะมีส่วนช่วยนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ และวัตถุประสงค์ของการวิจัยในกระบวนการสุดท้าย คือ การนำองค์ความรู้และทักษะที่ได้รับการจากการเข้าร่วมกิจกรรมไปพัฒนาต่อยอดสู่การสร้างสรรค์ผลงานทางด้านดนตรีที่สะท้อนมุมมองทางด้านอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของนักเรียนอาสาสมัคร

5.1.1 กิจกรรมช่วงต้น

ภายหลังจากที่ได้นักเรียนอาสาสมัครชั้นประถมศึกษาตอนปลายที่มีความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมแล้วจำนวนทั้งสิ้น 25 คน โดยแบ่งออกเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 12 คน นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 8 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 5 คน นอกจากนั้นแล้วภายหลังจากการปรึกษาร่วมกับทางโรงเรียนจึงได้เปิดรับอาสาสมัครนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มเติมเพื่อเข้ามาช่วยในการติดตามนักเรียนแต่ละกลุ่ม จำนวน 4 คน กิจกรรมในช่วงต้นสามารถแบ่งได้ ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 5.1

การประเมินกิจกรรมช่วงต้นตามกระบวนการประเมินฐานสมรรถนะ

กิจกรรม	เป้าหมายการเรียนรู้	การประเมินฐานสมรรถนะ (K-S-A)	ผลการประเมิน
1. การทำความรู้จัก	เพื่อให้ทุกคนได้รู้จักซึ่งกันและกัน และสร้างพื้นที่ปลอดภัย ร่วมกันผ่านการเรียนรู้ จังหวะอย่างเป็นธรรมชาติ	- A นักเรียนเปิดใจรับฟัง ยอมรับ ความคิดเห็นของผู้อื่น และรู้จักกัน เพิ่มมากขึ้น	- A นักเรียนมีความกล้าแสดงออกเพิ่มมากขึ้น และรู้สึกผ่อนคลาย จากการสัมภาษณ์นักเรียนผู้เข้าร่วม (P28) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า “ชอบทำกิจกรรมในห้องเรียน และกิจกรรม ละครพฤติกรรมช่วยให้รู้จักเพื่อนมากขึ้น”
2. คิดถึงจังหวะ	เพื่อประเมินความรู้พื้นฐาน ด้านดนตรี และเสริมสร้าง องค์ความรู้ของอาสาสมัคร ให้อยู่ในระดับเดียวกัน	- K นักเรียนมีความรู้พื้นฐานด้าน ดนตรีตามหลักสูตรแกนกลางขั้น พื้นฐาน พ.ศ. 2551 - S นักเรียนสามารถปฏิบัติดนตรีตาม จังหวะและตัวโน้ตได้ - A นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ดนตรี	- K นักเรียนมีทักษะพื้นฐานด้านดนตรีในระดับน้อย - S นักเรียนสามารถพัฒนาการอ่านโน้ตฉบับพลัน (sight reading) ได้ถูกต้อง และรวดเร็วขึ้นภายหลังการเข้าร่วม กิจกรรม - A นักเรียนแต่ละคนมีความสนใจ และรู้สึกสนุก ในการทำกิจกรรมดนตรีมากขึ้น จากการสัมภาษณ์นักเรียน อาสาสมัคร (P210) ให้ข้อคิดเห็นว่า “ชอบกิจกรรมตัวโน้ต เพราะช่วยให้เข้าใจและจำได้ง่าย”
3. ขวนคิดถึงอัตลักษณ์	เพื่อประเมินความรู้และ ทักษะของนักเรียน อาสาสมัครที่มีต่ออัตลักษณ์ ชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี	- K นักเรียนรู้จักอัตลักษณ์ของชุมชน ที่สอดคล้องกับปราชญ์ชาวบ้านและ คนในชุมชน - A นักเรียนมีทัศนคติที่ดีในการ มองเห็นวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ใน กลุ่มคน	- K ภายหลังจากทำกิจกรรมนักเรียนสามารถสะท้อน อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญได้ โดยมีคำสำคัญที่ปรากฏ สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ ภาษามอญ สะพานมอญ ดนตรีมอญ ชุดมอญ - A นักเรียนอาสาสมัครสะท้อนสิ่งที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของ กลุ่มตนเองเพิ่มเติม อาทิ เพลงมอญ แป้งทานาคา เจดีย์สาม องค์ เทินหม้อ แม่น้ำสามสาย และขนมเงินหยวกกล้วย ฯลฯ
4. แผนที่ชุมชน	เพื่อวางแผน และจัดระเบียบ ข้อมูลที่แต่ละคนมีออกมาใน รูปแบบแผนที่ชุมชน และ ช่วยให้ทุกคนสามารถเข้าใจ ไปในทิศทางเดียวกัน	- K นักเรียนรู้จักสถานที่ หรือบุคคลผู้ สามารถให้ข้อมูลเรื่องราวในชุมชน - S นักเรียนมีทักษะในการทำงาน ร่วมกัน - A นักเรียนเปิดรับฟังความคิดเห็น ของผู้อื่น และนำไปสู่การตกลงศึกษา เรื่องราวอัตลักษณ์ของชุมชนที่กลุ่ม สนสนใจ	- K จากการวาดแผนที่ของนักเรียนแต่ละกลุ่มสะท้อนให้เห็น ถึงความรู้ในด้านสถานที่ที่อยู่ภายในชุมชน และปราชญ์ ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน - S นักเรียนมีทักษะในการสื่อสาร สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูล ภายในกลุ่ม และทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี - A นักเรียนมีการเปิดรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และสามารถตกลงร่วมกันในการศึกษาอัตลักษณ์ที่กลุ่มของ ตนสนใจได้

กิจกรรมที่ 1 การทำความรู้จัก (Intro เตรียมความพร้อม)

วัตถุประสงค์ : เพื่อให้นักเรียนผู้เข้าร่วมทั้งหมดได้รู้จักซึ่งกันและกัน และสร้างพื้นที่ปลอดภัยร่วมกันผ่านการเรียนรู้จังหวะอย่างเป็นธรรมชาติ

เนื่องด้วยนักเรียนอาสาสมัครแต่ละคนนั้นมาจากต่างห้องเรียน และไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรี การออกแบบกิจกรรมในเบื้องต้นจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักเรียนแต่ละคนได้ทำความรู้จักกัน รู้สึกผ่อนคลายมากขึ้นในการทำงานกลุ่มร่วมกัน และเพื่อให้ความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรี กิจกรรมเริ่มต้นด้วยกิจกรรมละลายพฤติกรรม (ice breaking) โดยให้นักเรียนนั่งล้อมวงแล้วให้แต่ละคนสลับกันพูดชื่อของตนเอง และตบจังหวะที่ตนเองอยากให้เพื่อน ๆ ได้ลองทำตาม โดยการใช้การสร้างจังหวะจากร่างกาย (body percussion) เมื่อนักเรียนคนที่ 1 แนะนำตัวและตบจังหวะเสร็จเรียบร้อย เพื่อน ๆ แต่ละคนจะพูดชื่อของเพื่อน และตบจังหวะตาม จนถึงคนสุดท้ายของกลุ่ม ผู้วิจัยสังเกตได้นักเรียนแต่ละคนเริ่มเปิดใจ และเตรียมความพร้อมของร่างกายมากขึ้นกว่าการบอกชื่อของตนเองเพียงอย่างเดียว และเริ่มสร้างสรรค์จังหวะที่มีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นให้เพื่อนในกลุ่มได้ทำตามอีกด้วย ถัดมาเป็นกิจกรรมที่พัฒนาแนวคิดมาจาก eurhythmics โดย Jacque Dalcroze โดยเป็นการเคลื่อนไหวร่างกายตามเสียงจังหวะที่ได้ยิน ผ่านการเดินในจังหวะต่าง ๆ และการจินตนาการในการสร้างรูปร่างของตนเองในธีมที่กำหนด เช่น ธีมท้องทะเล ผู้เข้าร่วมแต่ละคนก็จะทำลักษณะท่าทางที่แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่อยู่ในท้องทะเล อย่างสัตว์น้ำ ปะการัง หรือโขดหินเป็นต้น การเคลื่อนไหวร่างกายในทุกส่วนโดยใช้ดนตรีเข้ามาช่วยนี้จะช่วยเพิ่มความผ่อนคลายให้กับผู้เข้าร่วมได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 5.2

กิจกรรมทำความรู้จัก

บันไดขั้นแรกของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนอาสาสมัครด้วยกัน และผู้วิจัยจำเป็นต้องสร้างพื้นที่ปลอดภัยร่วมกัน (psychological safety) เพื่อให้ทุกคนมีความเชื่อใจและกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น หรือการแสดงออกโดยไม่ต้องเกรงกลัวว่าพฤติกรรมของตนนั้นจะถูกตัดสินจากคนรอบตัว ซึ่งสิ่งนี้สอดคล้องกับหลักทฤษฎี Maslow's Hierarchy of needs ที่ได้กล่าวถึงแนวคิดทางจิตวิทยาในการที่มนุษย์มีความต้องการในการเติมเต็มความต้องการพื้นฐานและนำไปสู่ความต้องการทางกายภาพ ความปลอดภัย ความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ความเคารพทั้งจากตนเองและผู้อื่น และนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายตามอุดมคติของแต่ละคนในลำดับสุดท้าย (Urbinner, 2022) โดยความไว้วางใจนี้จะเกิดขึ้นจากตัวบุคคลเองเท่านั้น และไม่สามารถบังคับได้ การแนะนำตัวที่เริ่มเพียงการเอ่ยชื่อเพียงอย่างเดียว อาจจะไม่สามารถสร้างพื้นที่แห่งความไว้วางใจให้เกิดขึ้นได้มากนัก การใช้กิจกรรม body percussion ซึ่งมีการเคลื่อนไหวร่างกาย ประกอบกับการสร้างสรรค์เล็ก ๆ ที่จะช่วยสร้างความมั่นใจ และพัฒนาทักษะความฉลาดในการริเริ่มสร้างสรรค์ (CQ: creativity quotient) ให้กับนักเรียนอาสาสมัครอีกด้วย การกระตุ้นความกล้าแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมที่ต้องใช้การ improvisation ซึ่งหากพื้นที่ดังกล่าวไม่สามารถทำให้นักเรียนอาสาสมัครรู้สึกว่าพวกเขาถูกให้การยอมรับจากคนในกลุ่มได้ กิจกรรมภายหลังจากนี้ก็อาจจะมีความท้าทายและความซับซ้อนที่เพิ่มมากขึ้นด้วย

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมที่ 1 การทำความรู้จัก

- A นักเรียนมีความกล้าแสดงออกเพิ่มมากขึ้น และรู้สึกผ่อนคลาย จากการสัมภาษณ์นักเรียนผู้เข้าร่วม (P28) ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า “ชอบทำกิจกรรมในห้องเรียน และกิจกรรมละลายพฤติกรรมช่วยให้รู้จักเพื่อนมากขึ้น”

กิจกรรมที่ 2 คิดถึงจังหวะ (Intro เตรียมความพร้อม)

วัตถุประสงค์ : เพื่อประเมินความรู้พื้นฐานด้านดนตรี และเสริมสร้างองค์ความรู้ของอาสาสมัครให้อยู่ในระดับเดียวกัน

เมื่อทุกคนได้เริ่มกิจกรรมเคลื่อนไหวร่างกายกันสักเล็กน้อยแล้ว ต่อมาเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนได้เรียนรู้จังหวะของตนตรงตามโน้ตตัวขาว โน้ตตัวดำ โน้ตตัวกลม และตัวหยุดในจังหวะต่าง ๆ เริ่มต้นด้วยการอธิบายค่าตัวโน้ตต่าง ๆ ในดนตรี และวิธีการเล่นตัวโน้ตตามค่าจังหวะ ผลัดให้นักเรียนแต่ละคนช่วยคิดท่าทางให้กับตัวโน้ตแต่ละตัว และเริ่มกิจกรรมด้วยการให้แต่ละคนเลือกตัวโน้ต และรวมกลุ่มให้ได้ตามจังหวะที่กำหนด ผลัดกันเล่นจนสมาชิกทุกคนเริ่มที่จะคุ้นเคยกับตัวโน้ตแต่ละตัว และใช้ตัวโน้ตในกลุ่มสุดท้ายเพื่อแบ่งนักเรียนให้ละกันออกเป็น 3 กลุ่ม เมื่อได้กลุ่มในรอบสุดท้ายผลัดให้แต่ละคนเป็นโน้ตเพลงมีชีวิต และ

ให้กลุ่มอื่น ๆ เล่นตามตัวโน้ตที่แต่ละคนเป็น กิจกรรมนี้นอกจากจะฝึกให้ทุกคนได้รู้จักค่าของตัวโน้ตแล้วยังเป็นการฝึกทักษะการอ่านโน้ต (sight reading) อีกด้วย

ภาพที่ 5.3

กิจกรรมคิดถึงจังหวะ

จากการสอบถามและพูดคุยกับนักเรียนอาสาสมัคร ทำให้ทราบว่าอาสาสมัครส่วนมากนั้นไม่มีความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรี หรือไม่สามารถจดจำได้จากชั้นเรียน จึงได้ปรับการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมที่เป็นเกม (game-based learning) สลับกับการเรียนรู้ที่ผ่านการลงมือปฏิบัติ ซึ่งช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วมากขึ้น เนื่องด้วยกิจกรรมในรูปแบบเกมจะช่วยส่งเสริมทักษะในการแก้ไขปัญหา การคิดเชิงคำนวณ ความสนุกสนาน และการทำงานร่วมกัน (code genius, 2023) และพัฒนาทักษะที่เกิดจากการเล่นการลงมือปฏิบัติได้อีกด้วย (PQ: play quotient) การใช้เกมนี้เป็นเพียงเครื่องมือที่ช่วยในการเรียนรู้ และจดจำ สิ่งสำคัญที่เป็นผลลัพธ์สุดท้ายของกิจกรรมนี้คือ ความสามารถในการอ่านค่าตัวโน้ต การสร้างความมั่นใจ และเจตคติที่ดีต่อการเล่นดนตรี กิจกรรมนี้สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะความฉลาดทางปัญญา (IQ: intelligent quotient) ในการฝึกอ่านโน้ต การคำนวณ การเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ และการเคลื่อนไหวที่ซับซ้อน

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมที่ 2 คิดถึงจังหวะ

- K นักเรียนมีทักษะพื้นฐานด้านดนตรีในระดับน้อย
 - S นักเรียนสามารถพัฒนาการอ่านโน้ตฉบับพลัน (sight reading) ได้ถูกต้อง และรวดเร็วยิ่งขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม
 - A นักเรียนแต่ละคนมีความสนใจ และสนุกในการทำกิจกรรมดนตรีมากขึ้น
- จากการสัมภาษณ์นักเรียนอาสาสมัคร (P210) ให้ข้อคิดเห็นว่า “ชอบกิจกรรมตัวโน้ต เพราะช่วยให้เข้าใจและจำได้ง่าย”

กิจกรรมที่ 3 ขวนคิดถึงอัตลักษณ์

วัตถุประสงค์ : เพื่อประเมินความรู้และทัศนคติของนักเรียนอาสาสมัครที่มีต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

เมื่อแบ่งกลุ่มเรียบร้อยแล้วจึงนำเข้าสู่กระบวนการในกิจกรรมที่ให้ทุกคนได้นึกถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี คำว่า “อัตลักษณ์” หากกล่าวออกไปเพียงลอย ๆ บางคนอาจจะไม่เข้าใจความหมายของมันแต่ไม่ใช่นักเรียนอาสาสมัครกลุ่มนี้ เมื่อให้ทุกคนช่วยถอดความคำว่า อัตตะ + ลักษณะ นักเรียนอาสาสมัครสามารถให้ความหมายของคำว่าอัตลักษณ์ได้ ผู้วิจัยจึงเริ่มกิจกรรมด้วยการให้นักเรียนกลับมานั่งล้อมวงกันอีกครั้ง แล้วให้แต่ละคนได้ช่วยกันให้ข้อคิดเห็นว่าอัตลักษณ์ที่สามารถสังเกตเห็นได้จากสิ่งต่าง ๆ นี่เป็นอย่างไร โดยเริ่มจากอาชีพ และสิ่งรอบตัวที่แต่ละคนรู้จัก เช่น พระ นักเรียน ชาวสวน กาญจนบุรี ชาวต่างชาติ ฯลฯ เป็นต้น เมื่อนักเรียนรู้สึกผ่อนคลาย และรู้สึกปลอดภัยในการเสนอความคิดเห็นแล้วนั้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งกลุ่มนักเรียนออกเป็นทั้งหมด 3 กลุ่ม กลุ่มละ 8 - 9 คน ตามที่ได้แบ่งในกิจกรรมที่ผ่านมา โดยให้แต่ละกลุ่มได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี และอัตลักษณ์ของตนเอง ผลัดกันเล่าให้เพื่อนแต่ละคนได้ฟังอย่างตั้งใจโดยไม่ตัดสินซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 5.4

กิจกรรมขวนคิดถึงอัตลักษณ์มอญ อ.สังขละบุรี

นักเรียนอาสาสมัครแต่ละกลุ่มได้ให้ข้อคิดเห็น เรื่องอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี โดยเป็นกลุ่มคำที่ปรากฏขึ้นคล้ายคลึงกันในทุกกลุ่มดังนี้ คือ ภาษามอญ สะพานมอญ วัดเกาเจมน้ำ รามมอญ ดนตรีมอญ ชุมมอญ เพลงมอญ แป้งทานาคา เจดีย์สามองค์ เทินหม้อ แม่น้ำสามสาย และขนมจีนหยวกกล้วย

กลุ่มคำที่เพิ่มเติมมาของแต่ละกลุ่มนอกเหนือจากข้างต้นมีดังนี้ คือ สูดควัน ตะวันตก ใจก็นั่งยอง ขนมเทียน ลูกหลานรามัญ ทายาทหลวงพ่อดุตตะมะ ลอยเรือสะเดาะเคราะห์ ใส่ผ้าถุง ประแป้ง มีหลายเชื้อชาติ (ไทย กะเหรี่ยง มอญ) มีหลายศาสนา (พุทธ คริสต์ อิสลาม) วัดบนเขา และฆ้องวงมอญ

ความคิดเห็นของแต่ละคนที่ถูกโยนเข้ามาในกลุ่ม ถูกนำไปเขียนบนกระดาน และถูกนำเสนอให้กับเพื่อนอาสาสมัครคนอื่น ๆ ได้ทราบ สิ่งนี้ยิ่งช่วยให้พื้นที่แห่งความไว้วางใจมากขึ้น นักเรียนอาสาสมัครแต่ละคนไม่รู้สึกละอายใจในการแสดงออกถึงความเป็นตัวเอง จึงช่วยให้บรรยากาศในห้องเรียนดูเป็นธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้การทำงานเป็นกลุ่มนั้นเป็นไปด้วยความราบรื่น ตามทฤษฎีระบบนิเวศการเรียนรู้ ของบรอนเฟนเบเนอร์ ที่กล่าวถึงผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของเด็ก ในกระบวนการของกิจกรรมที่เกิดขึ้นนี้ จะส่งผลกระทบต่อเด็กในระดับจุลภาค ซึ่งเป็นสิ่งที่กระทบโดยตรงในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลทั้ง 2 ทิศทาง เมื่อผู้วิจัยสามารถสร้างพื้นที่ปลอดภัยที่เกิดขึ้นให้กับนักเรียนอาสาสมัครแต่ละกลุ่มได้ สิ่งที่จะสะท้อนออกมาจากภายในของแต่ละคนก็จะเป็นความไว้วางใจ ในการเล่าเรื่องราวของพวกเขาด้วยเช่นกัน

จากการทำกิจกรรมที่ 3 ขวนคิดถึงอัตลักษณ์ สิ่งที่นักเรียนอาสาสมัครได้แสดงความคิดเห็นเพื่อบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ในกลุ่มของตนนั้น มีความสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของปราชญ์ชุมชนอยู่บ้าง ด้วยมุมมองที่มีความต่างของทั้ง 2 ช่วงวัย อาจนำไปสู่การสร้างความตระหนักที่แตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีลักษณะของสิ่งที่พวกเขาให้ความสำคัญที่สอดคล้องกัน เช่น ภาษามอญ สะพานมอญ ดนตรีมอญ การแต่งกายด้วยชุดมอญ และประเพณีต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องทางศาสนาพุทธ ฯลฯ ในกิจกรรมนี้มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัยได้เห็นว่าแต่ละกลุ่มนั้นมีความสนใจ หรือยังขาดความรู้ในเรื่องใดบ้างเมื่อเทียบจากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมที่ 3 ขวนคิดถึงอัตลักษณ์

- K ภายหลังการทำกิจกรรมนักเรียนสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญได้ โดยมีคำสำคัญที่ปรากฏสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของปราชญ์ชาวบ้าน อาทิ ภาษามอญ สะพานมอญ ดนตรีมอญ ชุดมอญ

- A นักเรียนอาสาสมัครสะท้อนสิ่งที่บ่งบอกอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองเพิ่มเติม อาทิ เพลงมอญ แป้งทานาคา เจดีย์สามองค์ เทินหม้อ แม่น้ำสามสาย และขนมจีนหยวกกล้วย ฯลฯ

กิจกรรมที่ 4 แผนที่ชุมชน

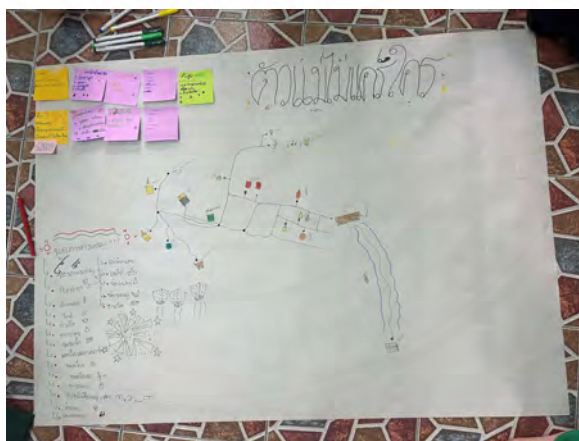
วัตถุประสงค์ : เพื่อวางแผน และจัดระเบียบข้อมูลของแต่ละคนมีออกมาในรูปแบบของแผนที่ และช่วยให้ทุกคนสามารถเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน

กิจกรรมนี้ได้แนวคิดมาจากกรณีศึกษาในกิจกรรมค่ายอักษร-ศิลป์ เพื่อน้อง ณ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจุฬา-ธรรมศาสตร์ 3 ที่ชวนกลุ่มเยาวชนมาทำแผนที่ของชุมชน เนื่องจากสถานที่มีลักษณะเป็นภูเขา และเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในชุมชน จึงมีความอ่อนไหวเป็นอย่างมากในกรณีที่มีคนนอกพื้นที่เข้าไปในบริเวณพื้นที่ของพวกเขา ผู้วิจัยจึงนำมาปรับใช้กับกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นี้ โดยเป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากการค้นหาอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ อ.สังขละบุรี โดยให้แต่ละกลุ่มได้เขียนแผนที่ของชุมชนที่แสดงอัตลักษณ์นั้น ๆ ที่แต่ละกลุ่มได้ระดมความคิดกันมาเมื่อก่อนหน้า แต่ละกลุ่มเริ่มนึกถึงสถานที่ บุคคล และเส้นทางต่าง ๆ ที่เป็นที่ยึดจำได้ดี ของนักเรียนแต่ละคน เด็ก ๆ แต่ละคนให้ความเห็นว่าผู้ปกครอง หรือบุคคลที่พวกเขารู้จักนั้นมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชนอยู่ไม่น้อย แต่ละกลุ่มได้วาดแผนที่หลักของชุมชนออกมาได้ใกล้เคียงกัน จะมีความแตกต่างเพียงรายละเอียดของบุคคลที่แต่ละกลุ่มรู้จัก

เมื่อได้แผนที่ออกมาแล้ว จึงได้ให้ในแต่ละกลุ่มได้ปรึกษา และตกลงกันว่า กลุ่มของตนเองอยากจะเดินทางไปศึกษาอัตลักษณ์ในด้านใด และจะใช้เส้นทางใดในการเดินทาง โดยไม่ให้ซ้ำกับเส้นทางของเพื่อน และนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ศึกษามาแบ่งปัน และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 5.5

ภาพวาดแผนที่ชุมชนของนักเรียน

ภาพที่ 5.6

นักเรียนอธิบายนำเสนอแผนที่ของชุมชน

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมที่ 4 แผนที่ชุมชน

- K จากการวาดแผนที่ของนักเรียนแต่ละกลุ่มสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ในด้านสถานที่ที่อยู่ภายในชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน
- S นักเรียนมีทักษะในการสื่อสาร สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในกลุ่ม และทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี
- A นักเรียนมีการเปิดรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และสามารถตกลงร่วมกันในการศึกษาอัตลักษณ์ที่กลุ่มของตนสนใจได้

5.1.2 กิจกรรมช่วงกลาง

(concrete experience: CE) และ (reflective observation: RO)

วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จากผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้านของชุมชนผ่านประสบการณ์ และการลงมือปฏิบัติ

กิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นกิจกรรมลงพื้นที่แหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน และเก็บข้อมูลซึ่งเป็นหัวใจหลักของการเรียนรู้เรื่องของอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญผ่านการสำรวจ สังเกต และสัมภาษณ์ โดยรูปแบบของกิจกรรมจะมุ่งเน้นให้นักเรียนอาสาสมัครได้เป็นผู้เรียนรู้อย่างแท้จริงในฐานะคนในชุมชน กล่าวคือในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์อันทรงคุณค่าของชุมชนที่มีอยู่มาอย่างช้านานนั้น เป็นสิ่งถูกถ่ายทอดให้เยาวชนในชุมชนได้รับรู้เพียงเล็กน้อยเท่านั้น เนื่องด้วยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามยุคสมัย จึงมีการดัดแปลงพิธีกรรม หรือขนบธรรมเนียมให้มีความทันสมัย และดัดแปลงเพื่อให้เกิดความสะดวกสบายกับผู้ที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมในยุคปัจจุบันมากขึ้น จึงมีช่องว่างของอัตลักษณ์บางอย่างที่ไม่ได้ถูกถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลัง

ได้รับทราบ ในกิจกรรมนี้จึงเปรียบเสมือนพื้นที่ห้องการเรียนรู้ขนาดใหญ่ โดยมีครูผู้สอนที่ปรากฏอยู่ทั้งพื้นที่ชุมชน

นักเรียนอาสาสมัครทั้ง 3 กลุ่มได้แบ่งเส้นทางการศึกษาออกเป็น 3 เส้นทางดังนี้

1. การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน
2. การศึกษาวัฒนธรรมทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การศึกษาด้านดนตรีมอญ

การเดินทางทั้ง 3 เส้นทางนี้แต่ละกลุ่มได้เริ่มเดินไปยังจุดหมายที่แตกต่างกัน โดยมีแผนที่ชุมชนที่แต่ละกลุ่มได้ช่วยกันสร้างขึ้นมาเป็นแนวทาง เนื่องด้วยในแผนที่นั้นจะมีข้อมูลบ้านเรือนของครูภูมิปัญญา หรือปราชญ์ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชน เมื่อได้เริ่มศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเช้าผ่านไป แต่ละกลุ่มจะกลับมาสะท้อนความคิดเห็นแลกเปลี่ยนกันในห้องเรียน ว่าแต่ละกลุ่มนั้นได้ศึกษาเรื่องราวใดมาบ้าง

กลุ่มที่ 1 การศึกษาด้านประวัติศาสตร์โดยเริ่มต้นเส้นทางด้วยการไปศึกษาข้อมูลจากแหล่งโบราณสถานในชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งประวัติของวัดจมน้ำ ประวัติของวัดวังแก้วเวการาม ประวัติของสะพานมอญ และประวัติของหลวงพ่อดุตตะ การลงพื้นที่เรียนรู้ของเด็ก ๆ ในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจากคนในชุมชนเป็นอย่างมาก โดยพ่อของนักเรียนอาสาสมัครที่ประกอบอาชีพขับเรือในอีกแง่มุมหนึ่งท่านก็เป็นผู้ที่เล่าเรื่องราวการเปลี่ยนผ่านที่พอจะจำความได้จากพ่อแม่ของท่านให้นักท่องเที่ยวได้ฟังอยู่บ้าง ท่านให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าถ้าหากเด็ก ๆ อยากรู้เรื่องอะไรก็สามารถสอบถามได้ เพราะไม่แน่ว่ามีสิ่งใดบ้างที่เด็ก ๆ รู้กันอยู่แล้ว หรือเป็นความรู้ใหม่ที่พวกเขาไม่ทราบมาก่อน

เมื่อกลับมาที่ห้องเรียน นักเรียนกลุ่มที่ 1 ได้นำเสนอข้อมูลที่ได้ทำการสืบค้นมาจากประวัติของสะพานมอญ ซึ่งสะพานนี้สร้างขึ้นโดยดำริของหลวงพ่อดุตตะ เจ้าอาวาสวัดวังแก้วเวการาม เมื่อ พ.ศ. 2529 จนถึง พ.ศ. 2530 โดยใช้แรงงานของชาวมอญ เป็นสะพานไม้ที่ใช้สัญจรไปมาของชาวมอญและชาวไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจ.กาญจนบุรี และได้เล่าต่อถึงประวัติของ “วัดจมน้ำ” ว่าเป็นวัดของชาวมอญ เป็นวัดที่หลวงพ่อดุตตะร่วมกับชาวบ้านอพยพชาวกะเหรี่ยงและชาวมอญ และร่วมกันสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2496 ที่บ้านวังกะล่ำ มีดินแดนใกล้กับชายแดนไทย – พม่า นอกจากนั้นแล้วเด็ก ๆ ได้เรียนรู้อาชีพของผู้คนในอดีตทั้งการทำนาบนภูเขา การปลูกฝิ่น กาแฟ มะพร้าว เลี้ยงสัตว์ ประมง และอาชีพอื่น ๆ ที่ไม่ได้เห็นในปัจจุบัน

ภาพที่ 5.7

ลงพื้นที่สำรวจชุมชนของนักเรียนกลุ่มที่ 1

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมช่วงกลางกลุ่มที่ 1: การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ของชุมชน

- K จากการสัมภาษณ์นักเรียนอาสาสมัครภายหลังการทำกิจกรรมช่วงกลาง นักเรียน (P210) และนักเรียนอาสาสมัครคนอื่น ๆ ได้ให้ข้อคิดเห็นสอดคล้องกันว่า “จากการเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้เรื่องประวัติของมอญ การสร้างเจดีย์ สะพานมอญ วัดจมน้ำ และประวัติของหลวงพ่อบุตรตะมา” และ (P28) “มีเรื่องราวในชุมชนที่รู้จักเพียงชื่อแต่ไม่เคยรู้รายละเอียดมาก่อน ก็เพิ่งจะได้รู้จากการเข้าร่วมกิจกรรม”

- S นักเรียนมีทักษะความเป็นผู้นำ สามารถทำงานร่วมกันและแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดี เนื่องด้วยการลงพื้นที่ที่ไม่สามารถคาดเดาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ รวมถึงทักษะการสื่อสารต่อกลุ่มของปราชญ์ชาวบ้านเพื่อสอบถามข้อมูล

- A จากการนำเสนอข้อมูล และสะท้อนคิดผ่านกระดาษหลังการสำรวจชุมชน พบว่านักเรียนแต่ละคนรู้สึกสนุกกับการเรียนรู้นอกห้องเรียนและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองจากการสัมภาษณ์นักเรียน (S23) ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “การสำรวจชุมชนช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตของตนเองมากขึ้น”

กลุ่มที่ 2 เส้นทางการศึกษาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น นักเรียนอาสาสมัครเลือกที่จะใช้เส้นทางสัญจรที่เป็นแหล่งค้าขายของชาวบ้านที่ขายให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาที่ อ.สังขละบุรี นักเรียนในกลุ่มนี้ได้เข้าไปเรียนรู้วิธีการทำอาหารดั้งเดิมอย่าง “ขนมจีนหยวกกล้วย” ซึ่งเจ้าของร้านก็ได้สอนให้ ได้ดูทีละขั้นตอน ซึ่งถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่น่าตื่นเต้น พร้อมกับความฝันที่อยากจะเปิดร้านขนมจีนเล็ก ๆ ของตนเองอีกด้วย เมื่อเดินต่อไปเรื่อย ๆ จนถึงร้านเสื้อฝ้ามอญ นักเรียนอาสาสมัครได้พูดคุยถามและสอบถามถึงลวดลายที่อยู่บนเสื้อฝ้า ทำให้รู้ว่าลวดลายที่อยู่บนเสื้อฝ้าของชาวมอญ และชุดที่เด็ก ๆ ได้สวมใส่นั้นเป็น “ลายดอกพิกุล” ซึ่งทำให้เด็ก ๆ ที่ทราบข้อมูลต่างพูดกันอย่างออกรสออกชาติ ด้วยความภาคภูมิใจของลายเสื้อ ต่อมาได้เดินทางไปต่อยังร้านขายปลาตากแห้ง ที่ชาวบ้านในชุมชนได้หาปลาและนำมาแปรรูปขาย ทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ที่มาของ “ปลาใบอ้อย และปลาหัวยุง” และได้ของฝากกลับมาคนละถุงจากร้านค้าที่ได้ไปพูดคุย และเดินต่อไปจนถึง “เจดีย์พุทธคยา” ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่ลูกอัญเชิญมาไว้ ณ ที่แห่งนี้ ให้นักท่องเที่ยวและชาวบ้านได้มากราบไหว้

ภาพที่ 5.8

ลงพื้นที่สำรวจชุมชนของนักเรียนกลุ่มที่ 2

ในช่วงบ่ายหลังจากพักรับประทานอาหาร เด็ก ๆ ได้ออกเดินทางต่อไปยังวัดที่อยู่บนภูเขาที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดพระองค์ใหญ่” ซึ่งสามารถสังเกตเห็นจากพื้นดินได้อย่างชัดเจนเมื่อมองขึ้นไปบนภูเขา วัดแห่งนี้เป็นวัดสร้างใหม่ที่กำลังอยู่ระหว่างการบูรณะซ่อมแซม และเด็ก ๆ ได้เข้าไปพูดคุยกับเจ้าอาวาสทำให้ทราบข้อมูลที่มาของการสร้างวัดแห่งนี้ขึ้น และด้วยความใจบุญของหลวงพ่อก็ได้ให้น้ำแก่เด็ก ๆ คนละขวดไว้ดื่มระหว่างทางกลับ เพราะระยะทางที่เดินค่อนข้างไกล แต่สิ่งที่เด็ก ๆ

แต่ละคนได้รับจากการเรียนรู้ในครั้งนี้ก็ถือเป็นประสบการณ์ที่หาได้ยากเช่นเดียวกัน เพราะโดยปกติพระท่านจะปฏิบัติธรรมอยู่ข้างบนภูเขาเป็นส่วนมาก

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมช่วงกลางกลุ่มที่ 2: การศึกษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

- K จากการสะท้อนคิดร่วมกันภายในกลุ่ม และการสัมภาษณ์นักเรียนพบว่าแต่ละคนได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น และสถานที่ที่ยังไม่เคยได้พบเห็น นักเรียนอาสาสมัคร (P22) ได้ให้ข้อคิดเห็นในเรื่ององค์ความรู้จากการทำกิจกรรมว่า “ได้เรียนรู้ประวัติพระองค์ใหญ่ประวัติของสะพานมอญ และดนตรีในสมัยก่อน” (S21) และ (P16) ได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่า “การลงพื้นที่สำรวจช่วยพัฒนาความรู้เกี่ยวกับชุมชน ได้รู้ที่มาของที่ไปของขนมจีนหยวกกล้วย ปลาหัวยุง และปลาใบอ้อย”

- S นักเรียนมีทักษะการสื่อสาร การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มที่พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับเป้าหมายในการศึกษาของกลุ่ม

- A จากการนำเสนอข้อมูลของนักเรียนต่อสิ่งที่พบเห็น นักเรียนช่วยกันเล่าถึงรายละเอียดที่พบเจอ เช่น ลวดลายของผ้า วิธีทำขนมจีนหยวกกล้วย และข้อค้นพบอื่น ๆ สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองด้านอัตลักษณ์ของชุมชนเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นมากขึ้น และภูมิใจกับรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ได้พบเจอจากการสำรวจ

กลุ่มที่ 3 การศึกษาด้านดนตรีมอญ เมื่อนักเรียนได้ทำแผนที่ในชุมชนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พวกเขาได้ระบุชื่อของบ้านคุณลุงนักดนตรีที่อยู่ในชุมชน แล้วเริ่มออกเดินทาง แต่เมื่อไปถึงกลับต้องเสียใจ เมื่อพบว่าคุณลุงนักดนตรีคนนั้นได้เสียชีวิตลงแล้ว จึงเดินต่อไปที่บ้านของนักดนตรีคนที่ 2 ที่สามารถเล่นเครื่องดนตรีกลอง กลับพบว่าบ้านของคุณลุงได้ถูกรื้อไปแล้วเช่นกัน แต่เด็ก ๆ ก็ยังคงเดินต่อไปจนกระทั่งพบเจอกับคุณลุงคนหนึ่ง que เล่นดนตรีมอญ และชักชวนให้เด็ก ๆ มาเรียนในช่วงเย็น เพราะ ณ ตอนนี้เป็นช่วงบ่าย นักดนตรีแต่ละคนต้องไปทำงาน และจะมาฝึกซ้อมเล่นดนตรีในช่วงเย็นของแต่ละวัน พวกเขาจึงตกลงกันว่าจะเดินกลับมาใหม่อีกครั้ง หลังจากพักรับประทานอาหารกลางวันที่โรงเรียน และสรุปกิจกรรมการลงพื้นที่ในช่วงเช้า เด็ก ๆ จึงได้เริ่มต้นในการหาข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่พวกเขาอยู่ให้มากขึ้นอีก เมื่อเดินไปถึงหน้าโรงเรียนได้พบกับคุณลุงคนหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสะพานมอญ จึงทำให้ได้ทราบข้อมูลของการสร้างสะพานมอญ การย้ายถิ่นฐานจากฝั่งเก่ามายังฝั่งมอญ และประวัติของหลวงพ่อดุตตะมะ เมื่อเดินต่อไปเรื่อย ๆ ก็พบกับร้านขายขนมจีนหยวกกล้วย จึงได้สูตรลับของทางร้านมาด้วย และ

เดินทางต่อไปสอบถามข้อมูลจากปราชญ์ชาวบ้านเรื่องประเพณีทั้ง 5 เดือนของคนมอญที่ในอดีตเคยมี แต่ปัจจุบันไม่ได้มีอีกต่อไปแล้ว โดยได้ข้อมูลมาดังนี้ คือ ในช่วงเดือนธันวาคม ถึงเดือนมกราคม ชาวบ้านจะมีประเพณีเกี่ยวข้าว ซึ่งไม่มีแล้วในปัจจุบัน ในเดือนกุมภาพันธ์จะมีประเพณีข้าวยาคุ ที่มีส่วนประกอบในการทำคือข้าวเหนียวมะพร้าว และการส่งฟืนเข้าวัดซึ่งไม่มีในปัจจุบัน ในเดือนมีนาคม ชาวมอญจะแสงบุญ อีกทั้งยังเป็นวัดเกิดของหลวงพ่อดุตตะมะ ภายหลังจากที่หลวงพ่อดุตตะมะได้จัดงานเจดีย์พุทธคยาขึ้นแทน ในเดือนเมษายน ถือได้ว่าเป็นวันสงกรานต์ หรือ วันขึ้นปีใหม่ของชาวมอญ และจะมีกิจกรรมวันขึ้นปีใหม่ทั้งหมด 6 วัน และในเดือนพฤษภาคม จะมีการจัดกิจกรรมวันวิสาขบูชา โดยจะมีการรดน้ำต้นไม้ มีตลาดนิพพาน และกิจกรรมเวียนเทียน ที่ชาวมอญทุกคนต่างให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าเป็นข้อมูลใหม่ที่พวกเขาหลายคนก็ไม่เคยได้ทราบมาก่อน เพราะไม่ได้มีให้เห็นในรุ่นปัจจุบันแล้ว

ภาพที่ 5.9

ลงพื้นที่สำรวจชุมชนของนักเรียนกลุ่มที่ 3

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมช่วงกลางกลุ่มที่ 3: การศึกษาด้านดนตรีมอญ

- K จากการสะท้อนคิดภายในกลุ่ม และการนำเสนอข้อมูลนักเรียนอาสาสมัคร ได้เล่าถึงเรื่องราวในชุมชนเกี่ยวกับประวัติการสร้างสะพานมอญ ประเพณีที่หายไปจากในปัจจุบัน และวิธีการทำอาหารท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์นักเรียนเพิ่มเติมด้านดนตรีนักเรียนอาสาสมัคร (P24) ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “ได้รู้จักเครื่องดนตรีมอญ ฝึกทักษะการตีระนาดมอญ”

- S นักเรียนมีทักษะการแก้ไขปัญหา สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีม และมีความเป็นผู้นำเนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้ชายจึงคอยช่วยเหลือทีมอื่น ๆ อยู่เสมอ และมีความตั้งใจในการศึกษาดนตรี จึงทำให้นักเรียนมีความสามารถในการประพันธ์เพลง และการเล่นดนตรีที่โดดเด่นมากกว่านักเรียนกลุ่มอื่น ๆ

- A จากการนำเสนอข้อมูลของนักเรียนชี้ให้เห็นว่า นักเรียนมีความสนใจในเรื่องราวของการสร้างสะพานมอญ การทำขนมจีนหยวกกล้วย รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายในชุมชน และพยายามที่จะนำเรื่องราวที่พบเห็นมาขับเรียงเป็นเพลงในภาษามอญ

5.1.2.1 การเรียนรู้ดนตรีมอญ (concrete experience: CE)

วัตถุประสงค์ : เพื่อศึกษาองค์ความรู้ และพัฒนาความสนใจในอัตลักษณ์ดนตรีมอญจากปราชญ์ทางด้านดนตรีมอญ

ภาพที่ 5.10

รูปถ่ายนักเรียนอาสาสมัคร และปราชญ์ด้านดนตรีมอญ

กิจกรรมในช่วงบ่ายวันถัดมา ผู้วิจัยได้เข้าไปพูดคุยกับเด็ก ๆ ถึงประสบการณ์ในการศึกษาดนตรีมอญ พบว่าแต่ละคนไม่เคยได้เห็น หรือรู้จักเครื่องดนตรีเหล่านี้มาก่อนเลย ผู้วิจัยจึงได้ประสานและได้รับความเอื้อเฟื้อจากศูนย์วัฒนธรรมมอญ ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมทางด้านดนตรีมอญ และการรำมอญ ที่ได้จัดการแสดงให้กับเด็ก ๆ ได้ชม และสอนการเล่นเครื่องดนตรี โดยปกติแล้วถึงแม้ว่าจะมีการเปิดให้ผู้สนใจเข้ามาเรียนได้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย แต่สำหรับนักเรียนอาสาสมัครกลุ่มนี้ก็ยังไม่มีโอกาสได้เข้ามาเรียนรู้เลยสักครั้ง เนื่องด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ทั้งเรื่องของการขาดความต่อเนื่องในการประสานงานระหว่างโรงเรียน โดยปกติการเล่นวงปี่พาทย์มอญจะมีเฉพาะช่วงที่มีงานสำคัญเท่านั้น การเรียนรู้ในครั้งนี้นักเรียนแต่ละคนจะได้ลองปฏิบัติเครื่องดนตรีที่ตนเองสนใจจากปราชญ์ทางด้านดนตรีที่เดินทางมาจากฝั่งพม่าเพื่อมาสอนดนตรีและการฟ้อนรำให้กับเด็ก ๆ นักเรียนบางส่วนเคยฝึกรำกับที่โรงเรียนมาแล้วบ้าง แต่ไม่มีใครที่เคยเล่นเครื่องดนตรีเหล่านี้ กิจกรรมนี้จึงเป็นเหมือนสะพานที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและความกังวลอื่น ๆ ให้หมดสิ้นไปด้วย การเรียนการสอนเพียงไม่นานทำให้นักเรียนแต่ละคนสามารถเล่นบทเพลงพื้นฐานในระดับเบื้องต้นที่ครูเพลงได้ช่วยสอน อาจจะเนื่องมาจากความคุ้นชินในทำนอง และความเชื่อมโยงบางอย่างที่ทำให้การเรียนรู้มันเกิดขึ้นอีกครั้ง

ภาพที่ 5.11

กิจกรรมเรียนรู้ดนตรีมอญ และการรำมอญ ณ ศูนย์วัฒนธรรมมอญ

ในกระบวนการสอนที่เกิดขึ้นนั้น ปราชญ์ผู้สอนดนตรีได้ใช้รูปแบบการสอนที่คล้ายคลึงกับครูสำรวจ เปรมใจ ที่มีการสอนดนตรี 3 ภาษา คือ ภาษามือ ภาษาโน้ต และ ภาษาเสียง แต่ในวิธีการสอนของปราชญ์ชุมชนนั้นจะเป็นลักษณะ 2 ภาษา คือ 1) ภาษามือโดยครูจะเล่นให้ดูเป็นตัวอย่าง และให้ผู้เข้าร่วมวิจัยลองฝึกเล่นตาม และ 2) ภาษาเสียงโดยใช้การท่องโน้ตเป็นเสียง นอย หนอย นอย ตามทำนอง ซึ่งกระบวนการสอนนี้เกิดขึ้นเพียงระยะสั้น ๆ แต่นักเรียนอาสาสมัครก็สามารถเข้าใจ และปฏิบัติตามได้อย่างรวดเร็วในบทเพลงพื้นฐาน

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมการเรียนรู้ดนตรีมอญ

- K นักเรียนแต่ละคนไม่มีองค์ความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรีมอญ ภายหลังการทำกิจกรรมทำให้นักเรียนสามารถปฏิบัติเครื่องดนตรีได้ จากการสัมภาษณ์นักเรียนได้สะท้อนสิ่งที่เรียนรู้ ดังนี้ (P211) “ได้รู้เรื่องราวของดนตรีมอญ” และ (P212) “ได้รู้เกี่ยวกับจังหวะของดนตรีมอญ”

- S นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะในการเล่นเครื่องดนตรีมอญ สามารถปฏิบัติเครื่องดนตรีในระดับเบื้องต้นได้ในบทเพลงพื้นฐาน และการไล่บันไดเสียงตัวโน้ต

- A จากการสังเกตและสัมภาษณ์นักเรียนร่วมด้วย พบว่ากลุ่มของนักเรียนผู้ชายมีความสนใจในเครื่องดนตรีประเภทเครื่องกระทบ และเครื่องตีมากกว่าเครื่องอื่น ๆ ส่วนนักเรียนหญิงจะมีความสนใจในการรำ และเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสาย สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของปราชญ์ชาวบ้าน (B21) เพิ่มเติมว่า “นักเรียนรู้จักวัฒนธรรมมอญ และฝึกทักษะการเล่นดนตรีมากขึ้น มีความสนใจในเครื่องดนตรีที่แตกต่างกัน ในกลุ่มของนักเรียนหญิงส่วนมากจะมีความสนใจด้านการรำมอญ” นอกจากนั้นแล้วปราชญ์ทางด้านดนตรีแต่ละท่านยังรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ได้สืบทอด

5.1.3 กิจกรรมช่วงปลาย

(abstract conceptualization: AC) และ (active experimentation: AE)

วัตถุประสงค์ : เพื่อประยุกต์ใช้องค์ความรู้เรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญและทักษะที่ได้จากการเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติไปสู่การสะท้อนแนวคิดผ่านการแสดงผลงานด้านดนตรี

การทำกิจกรรมในช่วงนี้จะเป็นการระดมความคิดเห็นในการสร้างสรรค์อันจะนำไปสู่การถ่ายทอดความตระหนักรู้ในเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญที่นักเรียนอาสาสมัครได้ไปเข้าร่วมกิจกรรม โดยการนำดนตรีและเรื่องราวอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มได้ทำการศึกษา มารวมเข้าด้วยกันเพื่อให้ออกมาเป็นการแสดงที่นักเรียนอาสาสมัครแต่ละกลุ่มต้องการที่จะถ่ายทอดให้ผู้ชมและบุคคลภายนอกได้รับรู้เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ

นักเรียนกลุ่มที่ 1 ได้เลือกถ่ายทอดเรื่องราวของการรำมอญ โดยบทเพลงที่นำมาใช้ในการแสดงนั้นจะเป็นบทเพลงที่เป็นภาษามอญ เพราะในปัจจุบันมีการใช้บทเพลงพม่า

ปะปนอยู่กับบทเพลงมอญ จึงทำให้ผู้ฟังอาจสับสนว่าเป็นเพลงในลักษณะเดียวกันหรือไม่ โดยเพลงที่นักเรียนอาสาสมัครได้เลือกมาใช้ประกอบการรำมอญนั้น เป็นบทเพลงสำหรับการเรียนการสอนเรื่องพญานาคที่ช่วยในการท่องจำของนักเรียน ในการรำมอญนั้นจะมีข้อจำกัดคือ ผู้รำจะไม่สามารถคิดค้นท่าทางขึ้นมาใหม่ได้ แต่จะต้องรำให้ถูกต้องตามท่วงท่ามาตรฐานที่ได้รับการยืนยันจากทางผู้เชี่ยวชาญด้านการรำมอญในฝั่งพม่าเท่านั้น ในการแสดงครั้งนี้มีนักเรียนหลายคนที่ไม่เคยรำมาก่อน แต่ทุกคนก็พยายามที่จะฝึกฝนเพื่อให้การแสดงออกมาได้อย่างสมบูรณ์แบบ

ภาพที่ 5.12

การซ้อมการแสดงของนักเรียนกลุ่มที่ 1

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมช่วงปลายของกลุ่มที่ 1: การแสดงรำมอญ

- K จากการทำกิจกรรมสำรวจชุมชน สะท้อนคิด และนำเสนอข้อค้นพบ ช่วยให้นักเรียนมีองค์ความรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น และมีความสนใจในด้านการรำมอญ
- S จากการสอบถามพบว่านักเรียนบางคนไม่มีทักษะการรำมอญมาก่อน จึงได้เรียนรู้จากเพื่อนที่มีประสบการณ์ในการเรียนรำมาจากคุณครูวิชานาฏศิลป์ในชั้นเรียนและช่วยกันฝึกซ้อมออกมาเป็นการแสดงรำมอญ
- A จากการสัมภาษณ์นักเรียนต่อมุมมองในการต่อยอดดนตรีและวัฒนธรรม นักเรียนให้ข้อมูลว่าอยากจะอนุรักษ์วัฒนธรรมและส่งต่อในรูปแบบดั้งเดิม จึงเลือกนำเสนอการแสดงรำมอญเพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะของมอญ นอกจากนั้นนักเรียนได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า (P21) “รู้สึกว้าววัฒนธรรมมอญมีความสวยงาม มีความแปลก และเสียงของเครื่องดนตรีมอญมีความไพเราะ”

นักเรียนกลุ่มที่ 2 เลือกลำยทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ของชุมชน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ออกมาในรูปแบบของการแสดงละครประกอบดนตรีในเรื่อง “ชุมชนชาวมอญ” นักเรียนอาสาสมัครได้เป็นผู้ที่ดำเนินการออกแบบการแสดงด้วยตนเอง ทั้งการเขียนบทละคร การจัดการแสดง ภาพและอุปกรณ์ประกอบฉาก และการเล่นดนตรีประกอบการแสดง ที่ช่วยเพิ่มสีสัน กับการแสดง โดยเรื่องราวที่ได้เล่าถึงต้นกำเนิดของชุมชน การประกอบอาชีพ และวิถีชีวิต ของผู้คนในอดีต ภายหลังจากการสร้างเขื่อนขึ้นจึงทำให้ทุกคนต้องย้ายถิ่นฐานมา ณ หมู่บ้าน ในปัจจุบัน และเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันอย่างน้ำท่วมฉับพลัน ทำให้สะพานมอญที่สร้างด้วยไม้ นั้น พังทลายลง ชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐต่างเข้ามาช่วยซ่อมแซมให้กลับมาสัญจรได้เหมือนเดิม จนกลายเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวทุกคนต่างต้องมาเยือน นอกจากนั้นแล้วยังได้กล่าวถึงสถานที่ท่องเที่ยว อื่น ๆ อาทิ วัดจมน้ำ วัดวังแก้วเวการราม เจดีย์พุทธคยา และกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีเพียงแค่ที่สังขละบุรี เท่านั้นอย่างการตักบาตร การหาแป้งทานาคา และการใส่ชุดประจำชาติมอญ

ภาพที่ 5.13

การซ้อมละครของนักเรียนกลุ่มที่ 2

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมช่วงปลายกลุ่มที่ 2: การแสดงละครชุมชนชาวมอญ

- K จากการทำกิจกรรมสำรวจชุมชน สะท้อนคิด และนำเสนอข้อค้นพบ นักเรียนมีข้อมูลของประวัติศาสตร์ชุมชน สถานที่ต่าง ๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย
- S นักเรียนมีความกล้าแสดงออก และมีความต้องการนำเสนอเรื่องราวของ ชุมชนในแบบร่วมสมัย จึงช่วยกันเรียบเรียงบทละครและบทพูดขึ้นมา ที่ได้เล่าถึงเรื่องราวของชุมชนโดย ใช้ข้อมูลจากการทำกิจกรรมในช่วงก่อนหน้าเป็นฐานในการต่อยอด

- A ความคิดเห็นของนักเรียนต่อการนำเสนอและอนุรักษ์อัตลักษณ์มอญ นักเรียนให้ข้อคิดเห็นว่าควรที่จะศึกษาเรื่องราวในอดีตและนำเสนอในรูปแบบที่มีความทันสมัยเพื่อให้เข้าถึงผู้คนในปัจจุบัน ครูผู้สอนที่เกี่ยวข้องให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า (B21) “นักเรียนที่ทำละครภูมิใจในการเล่าเรื่องวัฒนธรรมของตนเอง อยากจะนำเสนอให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้เรื่องราวของในชุมชน มีความพยายามในการรักษาวัฒนธรรม”

นักเรียนกลุ่มที่ 3 ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของชุมชนผ่านการประพันธ์เพลง “สังขละมีดียินดีต้อนรับ” พร้อมทั้งเล่นเครื่องดนตรี และขับร้องกลุ่ม โดยได้รับแรงบันดาลใจมาจากความงดงามและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายในชุมชน

สังขละมีดียินดีต้อนรับ

คำร้อง : นักเรียนอาสาสมัคร

ทำนอง/ เรียบเรียง : เบญจมาศ ไม้เกตุ

รู้สึกดีที่ได้เดินสะพานไม้ น้ำสามสายไหลบรรจบ
น้ำหลากสี หลายสายเราได้พบ เจดีย์พุทธคยา

*สะพานไม้อุตมะนุสร ที่ที่มีเรื่องราว ของชาวมอญ
มีภูเขาแม่น้ำทะเลหมอก คงไม่มีที่ใดอบอุ่นเท่าบ้านเรา
ซอกกาเลีย ปิคลิ และรันตริ รวมเป็นแม่น้ำสามสาย
มีลมหนาวหมอกขาวรับอรุณ คงไม่มีที่ใดเหมือนบ้านเรา

*สะพานไม้อุตมะนุสร ที่ที่มีเรื่องราว ของชาวมอญ
มีภูเขา แม่น้ำ ทะเลหมอก คงไม่มีที่ใดอบอุ่นเท่าบ้านเรา
ซอกกาเลีย ปิคลิ และรันตริ รวมเป็นแม่น้ำสามสาย
มีลมหนาวหมอกขาวรับอรุณ คงไม่มีที่ใดเหมือนบ้านเรา
คงไม่มีที่ใด.....เหมือนบ้านเรา.....

สังขละมิตียินดีต้อนรับ

คำร้อง นักเรียนอาสาสมัคร
เรียบเรียง เบญจมาศ ไม่เกด

$\text{♩} = 100$

รู้ สัก ดิ ที่ ได้

6
เดิน สะพานไม้ น้ำ สาม สาย ไหลบรรจบ น้ำ หลาก สี หลาก สาย เราได้ พบ

11
เจ ดิย์ พุท ธ ค ยา สะพาน ไม้ อุด มะ นุ สรรพ ที่ ที่ มี เรื่อง ราว ของชาว

16
มอญ มี ภู เขา แม่ น้ำ ทะเล หมอก คงไม่ มี ที่ ไต อบอุ่น เท่า บ้าน

21
ของกา เสี่ย ปี คสิและ รัน ดรี รวม เป็น แม่ น้ำ สาม สาย มี ลม

2

26

หนาวหมอกขาว รับ อ รุณ... คงไม่ มี ที่ ไต เหมือนบ้าน เรา สะพาน

31

ไม่ อด มะ นุสรณ์... ที่ ที่ มีเรื่อง ราวของ ขาวมอญ มี ญ เขา แม่ น้ำทะเล หมอก

36

คงไม่ มี ที่ ไต อบอุ่น เท่า บ้าน ของกา เสี่ย บิ คลีและรัน ดรี

41

รวม เป็น แม่ น้ำ สาม สาย มี ลม หนาวหมอกขาว รับ อ รุณ...

46

rit. - - -

คง ไม่ มี ที่ ไตเหมือนบ้านเรา คง ไม่ มี ที่ ไต เหมือนบ้าน เรา

ภาพที่ 5.14

การซ้อมการแสดงร้องเพลง

บทเพลงในข้างต้น นักเรียนอาสาสมัครได้ประพันธ์เนื้อร้องขึ้นเพื่อถ่ายทอดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองและชุมชน นอกจากนั้นแล้วนักเรียนอาสาสมัครยังมีความสนใจในการเรียนดนตรีเพิ่มมากขึ้น และอยากฝึกซ้อมเครื่องดนตรีหลากหลายประเภทของดนตรีมอญ และเครื่องดนตรีสากลอีกด้วย

การประเมินการเรียนรู้กิจกรรมช่วงปลายของกลุ่มที่ 3 : บทเพลงสังขละมีดี ยินดีต้อนรับ

- K จากการทำกิจกรรมสำรวจชุมชน สะท้อนคิด และนำเสนอข้อค้นพบ นักเรียนมีความสนใจในการศึกษาดนตรีมอญ และเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน ประเพณีที่หายไป และอาหารท้องถิ่น

- S นักเรียนมีทักษะปฏิบัติเครื่องดนตรีที่พัฒนาขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม มีความสนใจในการเล่นดนตรีที่เพิ่มขึ้น มีทักษะความเป็นผู้นำ และกล้าแสดงออก

- A จากการสังเกต และสัมภาษณ์ร่วมด้วยพบว่านักเรียนมีความสนใจในการศึกษาดนตรีตั้งแต่ก่อนการเข้าร่วมการวิจัย แต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาอย่างจริงจัง เมื่อได้เข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนของผู้วิจัย จึงทำให้เกิดการกระตุ้นในการเรียนรู้ทางด้านดนตรีที่เพิ่มมากขึ้น และได้ทดลองประพันธ์เพลงขึ้นทั้งภาษาไทย และภาษามอญ เพื่อถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนได้เข้าใจ ครูผู้สอนให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า (A10) “นักเรียนมีความสุขมากขึ้น รู้จักตัวตน และความชอบของตนเองมากขึ้น”

รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนนี้ ได้ออกแบบให้ยืดหยุ่นกับกลุ่มผู้เรียนในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาตอนปลาย ที่มีลักษณะ

นิสัยในการชอบเรียนรู้ และทดลอง การเปิดโอกาสให้นักเรียนอาสาสมัครได้ลองเรียนรู้ด้วยตนเองนี้จะช่วยนำไปสู่การพัฒนาทักษะในด้านอื่น ๆ ตามไปด้วย อาทิ ทักษะการคิด ทักษะความเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ ฯลฯ ซึ่งเป็นทักษะที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของนักเรียนในอนาคต

5.2.3.1 การแสดงคอนเสิร์ต (active experimentation: AE)

วัตถุประสงค์ : เพื่อนำเสนอการสะท้อนแนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญของนักเรียนอาสาสมัครผ่านการแสดงผลงานด้านดนตรี

เมื่อนักเรียนอาสาสมัครทุกกลุ่มได้ทำการฝึกซ้อม และเตรียมอุปกรณ์ในการแสดงคอนเสิร์ต เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ และความภาคภูมิใจที่พวกเขาได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมจากกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์แล้วนั้น ภายหลังจากการหารือร่วมกับผู้นำชุมชน จึงได้จัดการแสดงให้กับนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนได้ดูกัน ณ ถนนคนเดินสังขละบุรี โดยได้รับความอนุเคราะห์จากท่านประธานสมาคมถนนคนเดินสังขละบุรี และรองนายกเทศบาลตำบลวังกะ ทำให้นักเรียนอาสาสมัครได้มีพื้นที่ในการแสดงออกทางด้านความสามารถ และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจทั้งต่อตนเองและครอบครัว ภายในสถานที่จัดงานมีผู้คนที่เดินผ่านไปมาอย่างคับคั่ง นักท่องเที่ยวและชาวบ้านที่ขายของในตลาดก็ได้มาร่วมให้ความสนใจกับการแสดงของนักเรียนอาสาสมัครเป็นอย่างดี ในการแสดงนั้นได้รับความอนุเคราะห์จากผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ และครูภูมิปัญญาทางการรำมอญมาร่วมแสดงด้วย จึงทำให้การแสดงของพวกเรา มีสีสันและเสน่ห์ที่ผสมผสานทั้งความเป็นมอญแบบดั้งเดิมที่หาชมได้ยาก ที่จะจัดการแสดงเฉพาะช่วงที่มีพิธีใหญ่ ๆ เท่านั้น และการแสดงจากชาวมอญรุ่นใหม่ในมุมมองที่พวกเขาภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์มอญ และอยากถ่ายทอดสิ่งนี้ให้กับนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนได้ทราบ นอกจากนั้นแล้วยังได้รับความร่วมมือจากทั้งคณะครู ผู้อำนวยการ และผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนวัดวังแก้วเวภาราม ที่เปิดโอกาส และให้การสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรม และเป็นแรงผลักดันให้นักเรียนอาสาสมัครได้มีความกล้าในการแสดงออก การต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ และการพัฒนาทักษะด้านอื่น ๆ สุดท้ายนี้องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่นักเรียนอาสาสมัครได้รับประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้น ล้วนแล้วแต่มาจากคนในชุมชนที่ได้ถ่ายทอดเรื่องราวความภาคภูมิใจในความเป็น “กลุ่มชาติพันธุ์มอญ” ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่พวกเขาได้พบเจอในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ นั้น ได้ถูกรับฟังอย่างตั้งใจ และแสดงออกให้กับผู้ชมผ่านการแสดงได้เป็นอย่างดี

ในลำดับชุดของการแสดงนั้นเริ่มต้นด้วย การรำมอญของครูดาว ครูภูมิปัญญาทางการรำมอญ ตามด้วยชุดการแสดงรำมอญของนักเรียนอาสาสมัคร การแสดงละครประกอบเพลงในเรื่อง “ชุมชนชาวมอญ” ตามด้วยการแสดงขับร้องกลุ่มและเล่นดนตรีในบทเพลง “สังขละมีดียินดีต้อนรับ” และจบท้ายการแสดงด้วยการร้องเพลงร่วมกันของทั้งนักเรียน ครูผู้สอน

และผู้วิจัย ในบทเพลงสมัยใหม่ของสิงโต นำโชค ในบทเพลง “สาวเมืองกาญจน์” การแสดงที่จบลงไปนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความภาคภูมิใจของพวกเขาในการค้นพบความชอบของตนเอง และมุมมองที่เปลี่ยนแปลงไปต่ออัตลักษณ์ในความเป็นมอญของพวกเขาด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 5.15

การแสดงรำโดยครูดาว (ครูภูมิปัญญาด้านการรำ)

ภาพที่ 5.16

การแสดงรำมอญ โดยนักเรียนกลุ่มที่ 1

ภาพที่ 5.17

การแสดงชุมชนชาวมอญ โดยนักเรียนกลุ่มที่ 2

ภาพที่ 5.18

การแสดงขับร้องเพลงสังขละมิตียินดีต้อนรับ

การประเมินกิจกรรมการแสดงดนตรีดนตรีสร้างสรรค์

- K นักเรียนมีความรู้ในการจัดการลำดับการแสดง และการแสดง

ที่เพิ่มมากขึ้น

- S นักเรียนอาสาสมัครมีความตั้งใจ มีความกล้าแสดงออก มีทักษะการแสดงต่อหน้าสาธารณชนที่เพิ่มมากขึ้น และสามารถแก้ไขปัญหาได้เป็นอย่างดี

- A จากการสังเกต และสัมภาษณ์พบว่า นักเรียนมีความตั้งใจในการนำเสนอสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์มอญ และวัฒนธรรมของตนอย่างภาคภูมิใจ จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนเพิ่มเติมได้ให้ข้อคิดเห็นว่า (A10) “นักเรียนมีความสนใจมากขึ้นที่ได้แสดงออกในความเป็นมอญ มีความสนใจในชุมชนเพิ่มมากขึ้น รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถอธิบายสิ่งที่เรียนรู้มาได้”

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลายเพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี ของนักเรียนอาสาสมัครนั้น ได้ถูกออกแบบโดยใช้กระบวนการทางด้านดนตรีเข้าไปมีส่วนช่วยในการสร้างความเข้าใจ และการสร้างความตระหนักในกลุ่มของนักเรียนอาสาสมัคร โดยการเก็บข้อมูลภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้ ได้เป็นการสอบถามความคิดเห็น การสังเกตการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนอาสาสมัครด้วยตัวของพวกเขาเอง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนานักเรียนร่วมด้วย ทั้งก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม และภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรม

6.1 สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลในรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากนักเรียนอาสาสมัคร ปรากฏุชุมชน ครูผู้สอน ผู้ปกครอง และผู้บริหารสถานศึกษา มาวิเคราะห์ร่วมกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการกระบวนการวิจัย และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา (descriptive) โดยสามารถสรุปผลการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) ข้อมูลความรู้พื้นฐานทางด้านดนตรี 2) การพัฒนาองค์ความรู้ในด้านเนื้อหา 3) ข้อมูลความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์มอญ และ 4) รูปแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1.1 ข้อมูลความรู้พื้นฐานด้านดนตรี

จากนักเรียนอาสาสมัครชั้นประถมศึกษาตอนปลายจำนวน 25 คน มีนักเรียนที่มีทักษะการเล่นดนตรีอยู่จำนวนน้อยมาก และระยะเวลาที่เล่นดนตรีนั้นอยู่ในช่วง 1 – 3 สัปดาห์ และจำนวนมากที่สุดคือระยะเวลา 1 ปี เครื่องดนตรีส่วนใหญ่ที่นักเรียนอาสาสมัครได้เล่น คือ เมโลเดียน นักเรียนมีความรู้พื้นฐานสำหรับการอ่านโน้ตจากการในวิชาดนตรี และการเข้าร่วมวงโยธวาทิตของโรงเรียน จากการเข้าร่วมกิจกรรมนักเรียนอาสาสมัคร (S31) ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสนใจด้านดนตรีสามารถเล่นเครื่องดนตรีทรัมเป็ต (trumpet) และเป็นตัวแทนของโรงเรียนในการประกวดวงดนตรี

ลูกทุ่งอีกด้วย นักเรียนอาสาสมัครได้พบว่าตัวเองมีความชอบ และสนใจทางด้านดนตรีในการบรรเลง และการประพันธ์เพลงเป็นอย่างมาก

ภาพรวมพื้นฐานทางด้านดนตรีของนักเรียนอาสาสมัครคนอื่น ๆ นั้นอยู่ในระดับน้อย ผู้วิจัยจึงได้ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องของจังหวะโดยเริ่มจากสิ่งใกล้ตัว เพื่อช่วยเพิ่มความมั่นใจให้กับนักเรียนอาสาสมัครแต่ละคน และเปิดพื้นที่ให้นักเรียนอาสาสมัครได้มีส่วนร่วมในการเล่นเครื่องดนตรี ศึกษาดนตรีจากผู้เชี่ยวชาญในดนตรีมอญ และให้นักเรียนได้เป็นผู้สร้างสรรค์ จึงมีส่วนช่วยให้นักเรียนได้มีความกล้าแสดงออกมาก และมีความภาคภูมิใจในขณะที่ย่อส่วนเรื่องราว มุมมองที่มีต่ออัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ของตนมากขึ้นด้วย

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ทั้งนักเรียนอาสาสมัครผู้เข้าร่วม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยและผู้เข้าร่วมท่านอื่น ๆ เห็นคล้ายตามกันว่านักเรียนกลุ่มทดลองมีการพัฒนาทักษะ และเจตคติต่อการเรียนดนตรีในทางที่ดีขึ้น สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่ตนมีไปพัฒนาต่อยอดได้

6.1.2 การพัฒนาองค์ความรู้ ความเข้าใจด้านเนื้อหา

6.1.2.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และชุมชน

จากการสัมภาษณ์ และสังเกตนักเรียนอาสาสมัคร ได้ให้ข้อคิดเห็นดังนี้ (P21) ได้ไปในสถานที่ที่ยังไม่เคยไป (P22) รู้ประวัติพระองค์ใหญ่ ประวัติของสะพานมอญ และดนตรีในสมัยก่อน (S21) และ (P16) ได้มีความเห็นสอดคล้องกันว่าได้พัฒนาความรู้เกี่ยวกับชุมชน ได้รู้ที่มาของที่ไปของขนมจีนหยวกกล้วย ปลาหัวงู และปลาใบอ้อย (P24) ได้รู้จักเครื่องดนตรีมอญ และฝึกทักษะการเล่นระนาดมอญ (P15) ข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างวัดที่อยู่บนภูเขา (P27) สาเหตุที่ชาวบ้านไม่ยอมย้ายถิ่นฐาน และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (P28) มีหลายอย่างที่ไม่รู้ (P210) และนักเรียนอาสาสมัครคนอื่น ๆ ได้เห็นสอดคล้องกันว่าจากการเข้าร่วมกิจกรรม ทำให้พวกเขาได้เรียนรู้เรื่องประวัติของมอญ การสร้างเจดีย์ สะพานมอญ วัดจมน้ำ และประวัติของหลวงพ่อดุตตะมะ

นอกจากนั้นแล้วจากมุมมองของผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนได้ให้ความเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนอาสาสมัครเกี่ยวกับองค์ความรู้ในด้านประวัติศาสตร์ และเนื้อหาของชุมชนว่า (A10) การเข้าไปเรียนรู้อาจจะยังไม่ค่อยลึกซึ้งสักเท่าไร จะต้องทำกิจกรรมให้เกิดความต่อเนื่อง และยาวนานขึ้นอีก (B21) จะมีนักเรียนบางกลุ่มที่ไม่มีความรู้เรื่องเหล่านี้เลย และจะมีบางกลุ่มที่พอมีความรู้อยู่บ้างจากการปลูกฝังของที่บ้าน แต่ถ้ารู้จักตั้งแต่แรกเห็น เด็ก ๆ ก็ฟังจะมารู้จักตอนที่ได้ทำกิจกรรม (B22) นักเรียนมีความรู้เพิ่มมากขึ้นแต่ยังไม่ถึงขั้นที่ลึกซึ้ง มีความรู้บ้างจากการที่เข้าไปคุยก็ได้ข้อมูลเรื่องราวบุคคล เรื่องราวที่สำคัญ มุมมองของพ่อค้าแม่ค้า ความภาคภูมิใจที่ได้เกิดเป็นคนไทย และมีความเข้าใจมากขึ้นในความเป็นมนุษย์

6.1.2.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับดนตรี และความเชื่อมโยงกับชุมชน

จากการสัมภาษณ์นักเรียนอาสาสมัคร แต่ละคนได้ให้ความเห็นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือได้รู้จักเครื่องดนตรีมอญ และได้เล่นเครื่องดนตรีมอญ (S23) ได้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าได้รู้เรื่องโน้ตมอญ ชื่อเครื่องดนตรีในภาษามอญ (P211) ได้รู้เรื่องราวของดนตรีมอญ (P212) ได้รู้เกี่ยวกับจังหวะของดนตรีมอญ และ (P213) ได้เรียนรู้วิธีการรำมอญ นอกจากนั้นแล้วในความคิดเห็นของนักเรียนอาสาสมัครต่อรูปแบบของดนตรีที่ความเหมาะสมในชุมชนของพวกเขา นักเรียนอาสาสมัครได้ให้ความเห็นว่าที่มีความแตกต่างกันไป โดยมีจำนวนหนึ่งความคิดเห็นว่าดนตรีมอญในแบบดั้งเดิมที่มีอยู่นั้นมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของในชุมชน และมีจำนวนกว่าครึ่งหนึ่งของกลุ่มนักเรียนอาสาสมัครที่คิดเห็นว่าดนตรีแบบผสมผสานทั้งความเป็นมอญแบบดั้งเดิม และความเป็นมอญสมัยใหม่มีความเหมาะสม (S23) อยากให้ดนตรีเป็นแบบใหม่จะได้มีเพลงฟังเยอะ ๆ (P16) ถ้านดนตรีในแบบผสมผสานน่าจะเล่นได้ง่ายมากขึ้น สอดคล้องกับความเห็นของ (P210) ว่าสามารถเล่นได้ง่ายและเรียนรู้ได้ง่าย และมีเพียงจำนวนน้อยที่คิดว่าดนตรีที่เหมาะสมกับชุมชนของพวกเขาควรเป็นดนตรีในรูปแบบใหม่ไปเลย

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้เรียน ทั้งกลุ่มของครูผู้สอน ผู้ปกครอง และผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ทางด้านดนตรีผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบขึ้นนั้นว่า (A10) นักเรียนมีความสุขมากขึ้น รู้จักตัวตน และความชอบของตนเองมากขึ้น (B21) รู้จักวัฒนธรรมมอญ และฝึกทักษะการเล่นดนตรีมากขึ้น มีความสนใจในเครื่องดนตรีที่แตกต่างกัน ในกลุ่มของนักเรียนหญิงส่วนมากจะมีความสนใจด้านการรำมอญ (B22) นักเรียนได้ความรู้ทางด้านดนตรี และการเรียนรู้จังหวะเพิ่มมากขึ้น กิจกรรมดนตรีช่วยให้เห็นว่าดนตรีที่มีอยู่สามารถเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และถูกถ่ายทอดเป็นเรื่องราวของชุมชนได้ ดนตรีถูกส่งต่อให้เป็นเรื่องราวของเด็ก ๆ เอง และ (B11) ทักษะด้านดนตรีมีมากขึ้น มีทักษะการแต่งเพลง และทักษะในการจัดการแสดง

6.1.3 ข้อมูลเกี่ยวกับความตระหนักในอัตลักษณ์ของตน

6.1.3.1 การเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ของตนผ่านการทำกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

นอกเหนือจากการเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ที่นักเรียนอาสาสมัครได้รับทราบแล้ว ผู้วิจัยยังพบว่านักเรียนอาสาสมัครแต่ละคนมีทัศนคติที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมต่ออัตลักษณ์ที่มีในชุมชนของพวกเขา (P21) รู้สึกว่าวัฒนธรรมสวยงาม แปลก เสียงของเครื่องดนตรีมอญมีความไพเราะ (P27) คิดเห็นว่าสะพานไม้เป็นสิ่งที่มีความเป็นเอกลักษณ์ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยว (P212) เห็นคุณค่าในอัตลักษณ์เพิ่มขึ้น มอญมีสาระมากขึ้น และอยากเล่นดนตรีนอกจากนั้นแล้วมุมมองของนักเรียนอาสาสมัครในการเรียนรู้เรื่องราวอัตลักษณ์ของตนผ่านกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

ยังได้มุมมองที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ในเบื้องต้น (P22) รู้สึกว่ากิจกรรมช่วยให้ผ่อนคลาย สนุก เรียนรู้ง่ายขึ้น (S23) เข้าใจวิถีชีวิตของตนเองมากขึ้น และ (P28) เราทำไม่เป็นก็ทำเป็นเพราะเขาสอน ภูมิใจว่าตัวเองสามารถเล่นได้

ภายหลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์สิ่งที่นักเรียนอาสาสมัครคิดว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของความเป็นชาวมอญ อ.สังขละบุรี คือ ดนตรีมอญ ที่มีความแตกต่างไม่เหมือนกับคนอื่น เครื่องดนตรีมอญ ภาษามอญ การแต่งกาย ประวัติศาสตร์อาหาร และวิถีชีวิตที่เรียบง่าย จากความคิดเห็นข้างต้น นักเรียนอาสาสมัครได้ให้คำตอบไปในทิศทางที่สอดคล้องกันและมีใบหน้าที่ยิ้มแย้ม ตาเป็นประกายในขณะที่ให้สัมภาษณ์ ซึ่งแตกต่างไปจากเดิมก่อนที่จะเข้าไปลงพื้นที่เรียนรู้ในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนทั้งกลุ่มผู้ปกครอง ครูผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า (A10) นักเรียนมีความสนใจมากขึ้นที่ได้แสดงออกในความเป็นมอญ มีความสนใจในชุมชนเพิ่มมากขึ้น รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถอธิบายสิ่งที่เรียนรู้มาได้ (B21) นักเรียนที่ท่าละครภูมิใจในการเล่าเรื่องวัฒนธรรมของตนเอง อยากจะนำเสนอให้คนอื่น ๆ ได้รับรู้เรื่องราวของในชุมชน มีความพยายามในการรักษาวัฒนธรรม (B22) นักเรียนรู้สึกภูมิใจ มีหลายครั้งที่นักเรียนพยายามแต่งเพลงให้เป็นภาษามอญ เพื่อที่จะสื่อสารกับคนมอญในพื้นที่ได้ ภูมิใจในการใส่ชุดที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวเองและการเป็นคนมอญ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือครูภูมิปัญญา ก็รู้สึกภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์มอญ

6.1.4 การออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

6.1.4.1 รูปแบบของกิจกรรม

จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ปกครอง ครูผู้สอน และผู้บริหารสถานศึกษา ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการออกแบบกิจกรรมว่า (B21) เป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสม ช่วยให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้จากสิ่งที่ไม่ได้มีในโรงเรียน ชอบกิจกรรมนอกห้องเรียน เพราะประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้โดยตรงอาจจะเข้าใจได้ดีกว่าการเรียนการสอนตามทฤษฎีในหนังสืออย่างเดียว (B22) กิจกรรมช่วยสร้างแรงกระตุ้นให้เด็ก ๆ ได้ดี ได้เจอผู้คนจริง ๆ การนั่งคิดตามที่สอนอาจจะเป็นเรื่องที่ยากกว่าการให้เด็ก ๆ ได้ไปเจอด้วยประสบการณ์จริง

จากความคิดเห็นของนักเรียนต่อรูปแบบของกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบ นักเรียนส่วนมากมีความชื่นชอบในการไปเรียนรู้ที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญ เพราะได้เล่นเครื่องดนตรี (P212) ชอบตอนที่เขาเล่นดนตรีให้ดู (P15) ชอบไปเรียนดนตรี นักเรียนบางส่วนมีความชื่นชอบกิจกรรมในช่วงต้นก่อนที่จะลงพื้นที่ชุมชนอีกด้วย (P28) ชอบทำกิจกรรมในห้องเรียน และกิจกรรม

ละลายพฤติกรรมช่วยให้รู้จักเพื่อนมากขึ้น (P210) ชอบกิจกรรมตัวโน้ต เพราะช่วยให้เข้าใจ และจำได้ง่าย และมีนักเรียนบางส่วนที่ชอบกิจกรรมในช่วงกลางในการลงพื้นที่ชุมชนด้วย

6.1.4.2 การพัฒนาทักษะในด้านอื่น ๆ

กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่เปิดกว้าง ทำให้นักเรียนอาสาสมัครมีความสนใจในเรื่องราวของชุมชนมากขึ้น รู้จักการทำงานกลุ่ม รู้จักแบ่งปัน การแบ่งหน้าที่ในการทำงาน นักเรียนบางคนก่อนที่มาร่วมจะสนใจแต่ตนเองที่ต้องรับผิดชอบ พอมาเข้าร่วมก็พยายามที่จะหาพื้นที่ให้เพื่อนในกลุ่มได้มีส่วนร่วมมากขึ้น พยายามดึงความสามารถของตัวเองขึ้นมาใช้ และพยายามเรียนรู้ในสิ่งที่ยังไม่เคยเรียนรู้มาก่อน มีบางส่วนที่ยังหาตัวเองไม่เจอบ้าง แต่ส่วนมากถึง 90 เปอร์เซ็นต์ได้พัฒนาเรื่องตัวตนของตัวเองมากขึ้น

ทั้งนี้มีหลากหลายกิจกรรมที่ผู้วิจัยได้ออกแบบโดยที่นักเรียนอาสาสมัครไม่เคยมีประสบการณ์ร่วมมาก่อน แต่นักเรียนทุกคนก็เปิดใจที่จะเรียนรู้และฝึกฝน พยายามที่จะก้าวข้ามขีดความสามารถของตนขึ้นไปอีกระดับโดยที่ไม่ได้แข่งขันกับคนอื่น ๆ แต่มองที่ตนเองเป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพตามความสนใจของตน

6.2 อภิปรายผล

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการอภิปรายผลการศึกษาที่สอดคล้องกับเฉพาะกับวัตถุประสงค์ และคำถามของงานวิจัย โดยจะอภิปรายตามลำดับดังนี้

6.2.1 คำถามวิจัยข้อที่ 1

จากคำถามวิจัยที่ว่า “กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์มีส่วนช่วยในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนประถมศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี ได้หรือไม่ อย่างไร” นั้น จากการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ การลงพื้นที่ภาคสนาม และสรุปข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่านักเรียนอาสาสมัครชั้นประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนวัดวังแก้วเวการาม จำนวน 25 คน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ที่อาศัยอยู่ใน อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี มีการเปลี่ยนแปลงในด้านทัศนคติ และพฤติกรรมการแสดงออก สอดคล้องกับทฤษฎีนิเวศวิทยาของ Urie Bronfenbrenner ที่กล่าวถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้ระหว่างนักเรียนด้วยกันเองในขณะที่ทำงานร่วมกัน การเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้าน การเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดในช่วงเวลาอันเหมาะสมต่อการเรียนรู้ และการเสริมสร้างทักษะกระบวนการทางด้านดนตรีจากการออกแบบกิจกรรมดนตรีของผู้วิจัย และการเรียนรู้ผ่านปราชญ์

ทางด้านดนตรีในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพในตัวบุคคลของนักเรียนอาสาสมัคร และความสนใจในด้านอื่น ๆ ตามมาอย่างมีนัยสำคัญ

6.2.2 คำถามวิจัยข้อที่ 2

จากคำถามวิจัยว่า “กระบวนการดนตรีสร้างสรรค์รูปแบบใดที่มีความเหมาะสมในการสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์ในตนเองสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาในกลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี” ผู้วิจัยพบว่าการเรียนรู้ดนตรีเพียงอย่างเดียวอาจทำให้ความเข้าใจในอัตลักษณ์ของนักเรียนนั้นเป็นไปอย่างผิวเผิน แต่เมื่อนักเรียนอาสาสมัครได้เรียนรู้เรื่องราวของชุมชนตนเองมากขึ้น ทำให้เกิดความรู้สึกรัก ห่วงแหน และความภาคภูมิใจ ทำให้แต่ละคนมีความสนใจในวัฒนธรรมที่เฉพาะด้านมากขึ้น การใช้ดนตรีเข้าไปในกิจกรรมมีส่วนช่วยในการพัฒนาอัตลักษณ์ของนักเรียนในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยกระบวนการดนตรีถูกใช้ในการสะท้อนประสบการณ์ และการตระหนักรู้ภายในตัวบุคคลที่ไม่สามารถอธิบายได้เพียงคำพูด โดยแสดงผ่านการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านดนตรีที่สะท้อนอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้แสดง จากทั้งคำพูด น้ำเสียง ท่าทาง และการแสดงออกทางสีหน้า

จากทฤษฎีของ Rudolf Steiner และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี ที่กล่าวถึงการรับรู้ด้านดนตรีของแต่ละบุคคล ที่เกิดจากการฟังจนนำไปสู่ความซาบซึ้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ และถูกถ่ายทอดผ่านนักเรียนอาสาสมัครที่เป็นผู้ถ่ายทอดการแสดงให้กับผู้ชมนั้น ประสบการณ์ที่นักเรียนอาสาสมัครได้พบเจอนั้นเป็นความรู้สึกที่มีความสลับซับซ้อน ทั้งนี้ก็มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลด้วย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ฌ็อง-ฌัก สัทธจิตต์ ว่าด้วยความซาบซึ้งทางด้านสุนทรียศาสตร์นั้น เป็นประสบการณ์ที่รับรู้ได้เพียงผู้เดียวไม่สามารถใช้ประสบการณ์ของคนอื่นมารู้ได้เนื่องจากเป็นความรู้สึกส่วนบุคคลภายในใจ (ฌ็อง-ฌัก สัทธจิตต์, 2561)

นอกจากนั้นแล้วการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์เพื่อสร้างความตระหนักในอัตลักษณ์ชาติพันธุ์นั้น ยังใช้แนวคิดในการอนุรักษ์วัฒนธรรมแบบเดียวกันกับโคดาไล (Zoltan Kodály, 1882-1967) ที่นำดนตรีมาช่วยในการถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านบทเพลงพื้นบ้านที่ทุกคนรู้จักกันดี จากการสังเกตและสัมภาษณ์ นักเรียนอาสาสมัครมีความคุ้นชินกับดนตรีที่อยู่ในวัฒนธรรมของตนในระดับหนึ่ง แต่เมื่อได้ลองเล่นเครื่องดนตรีของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน โดยครูชาวมอญที่เดินทางมาจากพม่า ยังเป็นการเพิ่มพูนความรู้สึกในความรักและห่วงแหนวัฒนธรรมในกลุ่มของตนได้มากกว่าการขับร้องเพลงในยุคปัจจุบันเสียมากกว่า และสามารถเรียนรู้ในสำเนียงที่ตนคุ้นชินได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนั้นในความเห็นของนักเรียนอาสาสมัครต่อมุมมองทางด้านดนตรีที่พวกเขามองผ่านชุมชนนั้น นักเรียนทุกคนต่างให้ความเห็นว่าดนตรีที่มีความเหมาะสมกับชุมชน

ของพวกเขา นั้น ก็คือดนตรีมโหรีทั้งในรูปแบบผสมผสาน และดนตรีมโหรีแบบดั้งเดิมที่พวกเขาได้ยีนตั้งแต่เกิดนั่นเอง

การดำเนินงานวิจัยนี้เป็นกระบวนการที่ช่วยให้นักเรียนอาสาสมัครได้เปิดรับมุมมองทางด้านดนตรี วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ในกลุ่มของพวกเขา จากคำกล่าวของนักเรียนอาสาสมัครก่อนเข้าร่วมกระบวนการที่มองข้ามความสำคัญในวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของตน เมื่อนักเรียนอาสาสมัครได้เข้าร่วมกระบวนการพวกเขาได้มีทัศนคติ และการแสดงออกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด แม้จะเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงภายในบุคคลในกลุ่มย่อย แต่สิ่งนี้อาจจะเป็นการจุดประกายความฝันให้ชุมชน หรือ อ.สังขละบุรี ได้ต่อไปในอนาคต

6.2.3 การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

6.2.3.1 จุดแข็ง (strengths)

- (1) ชุมชน เห็นความสำคัญในการรักษา และสืบทอดวัฒนธรรมในชุมชน โดยมีการชักชวนให้เยาวชนเข้าร่วมประเพณีต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอเพื่อสืบสืบทอดวัฒนธรรม
- (2) โรงเรียน มีการสอดแทรกเนื้อหาที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนในห้องเรียน อาทิ ภาษามอญ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการรำ
- (3) ผู้นำชุมชน และผู้นำทางศาสนา มีความเข้มแข็ง และมีความสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อน และรักษาวัฒนธรรมในชุมชน
- (4) ชาวบ้านในชุมชนให้ความร่วมมือในการส่งต่อองค์ความรู้เฉพาะด้าน และมีความรู้ในอัตลักษณ์อย่างลึกซึ้ง จึงสามารถช่วยให้ข้อมูลต่าง ๆ แก่เยาวชนได้เป็นอย่างดี
- (5) เยาวชน มีความสนใจใคร่รู้ มีความคิดสร้างสรรค์ เปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี

6.2.3.2 จุดอ่อน (weaknesses)

- (1) จำนวนของคนเมือง หรือคนต่างถิ่นที่เข้ามาพักอาศัย ค่าขาย และทำธุรกิจภายในชุมชนนั้นมีจำนวนมากจึงทำให้เกิดวัฒนธรรมประติสัเพื่อแสวงหาผลกำไรส่วนบุคคล
- (2) การอพยพย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์มอญตั้งแต่ช่วงวัยรุ่นจนถึงวัยกลางคน เพื่อเข้ามาหารายได้ในกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ส่งผลให้เกิดช่องว่างของช่วงอายุในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
- (3) สถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ (covid-19) ส่งผลให้กิจกรรมในชุมชนถูกงดเว้น และเกิดช่องว่างทางสังคมระหว่างผู้คนในชุมชน

(4) การขาดแคลนบุคลากรทางด้านดนตรีมอญในชุมชน เนื่องด้วยปราชญ์ทางด้านดนตรีเป็นชาวมอญที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่า จึงไม่สามารถพำนักในชุมชนได้เป็นระยะเวลานาน จึงทำให้การเรียนการสอนเกิดความไม่ต่อเนื่อง

6.2.4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

จากการดำเนินวิจัยผู้วิจัยพบว่า หากผู้ที่มีความสนใจในการนำกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์เพื่อช่วยสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์นั้นควรที่จะเป็นผู้มีองค์ความรู้ หรือทักษะทางด้านดนตรี และควรพิจารณาถึงหลักต่าง ๆ เพื่อช่วยให้บรรลุสู่เป้าหมายดังต่อไปนี้

6.2.4.1. กลุ่มเป้าหมาย ควรพิจารณาตามช่วงอายุ บริบททางด้านสังคม วิถีชีวิต และข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวแปรที่นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมทั้งระยะเวลา และกิจกรรมภายใน

6.2.4.2. ความตระหนักทางวัฒนธรรม คือการตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ค้นพบ การดำเนินกิจกรรมเพื่อไปสู่การสร้างความตระหนักรู้ในอัตลักษณ์นั้น ไม่ได้หมายถึงการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการยอมรับวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมเดิมของตนเช่นกัน

6.2.4.3. ระยะเวลา ควรมีความต่อเนื่องในการทำกิจกรรมเพื่อช่วยขัดเกลาความคิด และความรู้สึก จนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวตน

6.2.4.4. การสะท้อนคิดของผู้เข้าร่วม ควรสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการแสดงความคิดเห็น หรือ ความรู้สึกภายในของแต่ละบุคคล โดยผู้นำกิจกรรมและผู้เข้าร่วมทั้งหมดจะต้องปฏิบัติตนเป็นผู้ฟังที่ดี เคารพ ให้เกียรติซึ่งกันและกันอยู่เสมอ

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน ผู้นำชุมชน ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนอาสาสมัครนั้น นอกเหนือจากการแสดงที่ถนนคนเดินสังขละบุรี จ.กาญจนบุรีแล้ว ยังอยากให้มีการแสดงของนักเรียนอาสาสมัครที่โรงเรียนในเขตพื้นที่ และพื้นที่อื่น ๆ ของชุมชน อีกด้วย นอกจากนั้นแล้วยังอยากให้เป็นโครงการต่อเนื่องเพื่อสร้างความตระหนักในระดับที่ลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์นักเรียนอาสาสมัครนั้น นักเรียนอยากให้มีคุณครูที่ทำกิจกรรมด้านดนตรีมาสอนในพื้นที่ และพาพวกเขาไปเรียนกิจกรรมนอกห้องเรียนอีกหลาย ๆ ครั้ง และอยากให้เพื่อนนักเรียนร่วมชั้นคนอื่น ๆ ได้มีประสบการณ์เหมือนกับที่พวกเขาได้มาร่วมเรียนรู้

ในมุมมองของผู้วิจัยนั้น มีความคิดเห็นว่าการกิจกรรมดังกล่าวหากได้ถูกนำไปเรียนรู้ในการผสมผสานกับรายวิชาดนตรี ภาษา และวิชาสังคมศึกษา ที่กล่าวถึงการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้น

จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายในกลุ่มเป้าหมายที่มากขึ้นอีกด้วย เนื่องด้วยลักษณะช่วงวัยของผู้เรียนเป็นช่วงที่มีความอยากเรียนรู้ กล้าคิด กล้าทดลอง เมื่อมีสถานที่ หรือบุคคลที่ได้เป็นผู้สร้างโอกาสและพื้นที่การเรียนรู้แล้วนั้น จะเป็นสิ่งที่ปลูกฝังอุปนิสัยในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตลอดจนการพัฒนาต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาชุมชนของพวกเขาให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี และสิ่งต่าง ๆ ที่ส่งผลให้วิถีชีวิตของพวกเขาต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลง

รายการอ้างอิง

- เครือข่ายสถานะบุคคลเชียงราย. (2566). “มอญพลัดถิ่น” คนชายขอบแห่งล้งชะบุรี ความเป็นไทย ในสายเลือดมอญ. สืบค้นจาก <http://www.tobethai.org/?p=675>
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะศิลปกรรมศาสตร์. (2564). *ดนตรีบำบัดคลายเครียด บรรเทาปวด ได้ผล จุฬาฯ ต่อยอดงานวิจัย เพิ่มนักเฝ้าระวังในสังคม*. สืบค้นจาก <https://www.chula.ac.th/highlight/50199/>
- ชาญณรงค์ อุดมสุขดำริ. หัวหน้าคณะรื้อถอนมอญหงสากาญจนธานี. (1 ธันวาคม 2566). สัมภาษณ์.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2561). *สังคตินิยมความซาบซึ้งในดนตรีตะวันตก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2562). ประวัติดนตรีไทยศึกษา: มุมมองทางทฤษฎีการศึกษา. *วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ* ปีที่ 20(2), 35-51.
- ณฤตล เพือกอำไพ. (2558). *การศึกษา ลีฮ์เต็น ดนตรีในพิธี ว่อน ะ ช่าง ขาวมอญบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี*. [วิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม, กระทรวงวัฒนธรรม]. 15-24.
- ทัศน์ัย แซ่ลิ่ม. (2564). ‘ระบบนิเวศการเรียนรู้’ กับทิศทางใหม่ของการศึกษาที่ไปไกลกว่ารั้วโรงเรียน. สืบค้นจาก <https://www.thekommon.co/learning-ecosystem-intro/>
- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2555). *เศรษฐกิจศาสตร์เล่มเดียวอยู่*. กรุงเทพฯ: ธนาคารแห่งประเทศไทย.
- ธีระเกียรติ เจริญเศรษฐศิลป์. (2561). *MQ เด็กกับสติปัญญาทางศีลธรรม*. สืบค้นจาก www.schoolflix.org: <https://cache-igetweb-v2.mt108>.
- นภาพร อัคระรังษิกุล. (2562). *ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง*. งานประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิตประจำปี 2562, ปทุมธานี, ประเทศไทย
- นรินทร์พล ตรีนันสกุล. (2564). *10 ทักษะแห่งอนาคตสำหรับการทำงานในศตวรรษที่ 21*. สืบค้นจาก <https://whenioldup.com/2021/05/25/>
- นริศรา โฉมศิริ. (2547). *การศึกษาบริบททางภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมของชื่อชาวมอญ : กรณีศึกษาชาวมอญ บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี*. (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาศาสตร์)). มหาวิทยาลัยมหิดล.

- นันทิ์ เชียงชนะนา และสมชัย ตระการรุ่ง. (2558). วิธีการบำบัดทางดนตรี: การวิเคราะห์เนื้อหาจากงานวิจัย. *วารสารสาธารณสุขศาสตร์* 45(2), 116-133.
- นาฏรินทร์ พัฒนเรืองรักษ์. (2562). การถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทยของครูสำรวย เปรมใจ. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* (6), 69-77.
- นิติ ภาวครพันธุ์. (2558). *ชวนถก ขาดิและขาดิพันธุ์* (เล่มที่ 1). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. (2550). มานุษยวิทยา อนุชาเนย์ และชาลส์ คายส์. *ความอิทธิพลอิทธิพลของมโนทัศน์ชาติพันธุ์*. *วารสารสังคมศาสตร์* ปีที่ 19(1), 189-192.
- แพง ชินพงศ์. (2559). *ทำไมต้อง "ดนตรี"*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/qol/detail/9590000029144>
- มนต์ชัย กระเข้มอญ. ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ. (30 พฤศจิกายน 2566). สัมภาษณ์.
- มนต์ชัย กระเข้มอญ. ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ. (30 พฤศจิกายน 2566). สัมภาษณ์.
- มนตรี โคตรคันทา. (2564). *ความหลากหลายชาติพันธุ์เผ่าไทยในอีสาน*. สืบค้นจาก <https://www.isangate.com/new/isan-ethnos.html>
- มาณิสา บุญชูศรี. (2556). *การธำรงเอกลักษณ์ของวงปี่พาทย์มอญหงสาวดี ชุมชนมอญบ้านวังกะ*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ยุพิน โภคธิตยกุล. (2560). *ค่ายอักษร-ศิลป์ เพื่อน้อง โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจุฬา-ธรรมศาสตร์ 3*, หน้า 4.
- วรรณดี สุทธิธารกร. (2561). *การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- วัฒนวุฒิ ช้างชนะ. (2563). ดนตรีบำบัด: ความสุขสงบอันเป็นสมาธิสู่จินตนาการที่เปิดกว้าง. *วารสารดนตรีบ้านสมเด็จพระยา 2*(1). สืบค้นจาก chrome-extension://efaidnbmninnnibpcapjpcglclefindmkaj/http://ejs.bsru.ac.th/musicjournal/uploads/files/journals/journal2_1/02_Article9.pdf
- วุฒิ บุญเลิศ. (2566). *พระยาศรีสุวรรณคีรี เจ้าเมืองสังขละบุรี นายด่านพระเจดีย์สามองค์*. สืบค้นจาก <https://imnvoices.com/?p=4291>
- ไวยเดช หลักคงคา. (2525). *รวบรวมเกร็ดพงศาวดารและประวัติศาสตร์ชนชาติมอญ*. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- ศุภพร สุวรรณภักดี. (2562). *ค่ายอักษร-ศิลป์ เพื่อน้อง (Creative Music and Art Camps)*. สืบค้นจาก <http://www.pgvim.ac.th/aksornsilpa/index.html>
- ศุภพร สุวรรณภักดี. *รักษาการแทนรองอธิการบดี สถาบันดนตรีกัลยาณีวัฒนา*. (14 ตุลาคม 2566). สัมภาษณ์.

ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. (2566). *ประวัติ/ที่มาของชุมชนชาติพันธุ์มอญ* (อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี).

สืบค้นจาก <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/49>

สกุลกร ยาไทย. (2563). *กลุ่มชาติพันธุ์: มอญ*. สืบค้นจาก

<https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/133>

สถาบันดนตรีกลายาณวัฒนา. (2018). *โครงการพัฒนานักศึกษาสู่วิชาชีพทางด้านดนตรี. PGVIM Newsletter Vol.12, 14-15.*

สถาบันดนตรีกลายาณวัฒนา. (2562). *หลักสูตรดุริยางคศาสตรบัณฑิต*. สืบค้นจาก

<http://www.pgvim.ac.th/th/index.php>

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). (2566). *หลักจริยธรรมในคน*. สืบค้นจาก

<http://www.crecthai.org/html/th/index.php>

สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. (2555). *คู่มือแนวทางปฏิบัติตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 23*

มีนาคม 2553 การให้สิทธิ (คืนสิทธิ) ขั้นพื้นฐาน ด้านสาธารณสุขกับบุคคลที่มีปัญหาสถานะและสิทธิ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2550). *อัตลักษณ์*. สืบค้นจาก <http://legacy.orst.go.th/>

สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนการเรียนรู้. (2564). *นิเวศการเรียนรู้: เรื่องเก่าบนวิถีใหม่*. สืบค้นจาก

<https://drive.google.com/drive/folders/1gIHPlre7buYa9ERBx1rOJhwXCcehGyWF?fbclid=IwAR0WKwko02hplZpF6GotL-J19wgd8UcVUS68soR629wrHWkhQBsAz2GMun0>

สุรพร เกิดสว่าง. (2563). *เมื่อตัวตนหาย: เรื่องของ Loss of identity*. สืบค้นจาก

<http://johjaionline.com/opinion/loss-of-identity/>

อคิน รพีพัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*.

กรุงเทพฯ: ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร.

อโณทัย นิติน. (2551). *ผีแมน มัง เมือง และไทยใหญ่ จากเสี่ยงสู่การข้ามพรมแดนเวลา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม. รวมบทความวิจัย “ศิลปากรวิจัย” ครั้งที่ 2, หน้า 45-51.*

อโณทัย นิติน. *รักษาการแทนอธิการบดี สถาบันดนตรีกลายาณวัฒนา. (7 พฤศจิกายน 2566).*

สัมภาษณ์.

อนุสร หงษ์ขุนทด. (2564). *การศึกษาระบบสมรรถนะ (competency based education: CBE)*.

สืบค้นจาก <http://krukob.com/web/news-14/>

อภิชาติ ทวีพิเศษ. (2552). *วงก่วนกว่าดมอญ: ดนตรีชุมชนมอญ บ้านวังกะ หมู่ 2 ตำบลหนองลู*

อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- อริยญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). *อัตลักษณ์ : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อรรณณ ทับสกุล. (2546). *หลวงพ่อดุตตะ : ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่ สังขละบุรี*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อรัญ จิตตะเสน และคณะ. (ม.ป.ป.). *หลักการและวิธีการบริหารจัดการชุมชน*. สืบค้นจาก chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dol.thaihealth.or.th/
- อรัญญา เจริญหงษา. รองนายกเทศบาลตำบลวังกะ. (29 พฤศจิกายน 2566). สัมภาษณ์.
- อานันท์ นาคคง. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยศิลปากร. (3 พฤศจิกายน 2566). สัมภาษณ์.
- Andrew Reese. (2015). *How Can Music Inspire Social Change?*. Retrieved from <https://facingtoday.facinghistory.org/how-can-music-inspire-social-change>
- Anitane. (2018). *MUSIC EDUCATION HELPS THE SOCIAL AND EMOTIONAL DEVELOPMENT OF CHILDREN IN JALISCO, MEXICO*. Retrieved from <https://musiceducationworks.wordpress.com/2018/11/28/music-education-helps-the-emotional-development-of-children-in-mexico/>
- Atkins, J. (2021). *Say It Loud: How Music Changes Society*. Retrieved from <https://www.udiscovermusic.com/in-depth-features/how-music-changes-society/>
- Barrrett, J. R. (2007). The researcher as instrument: learning to conduct qualitative research through analyzing and interpreting a chiral research. *Music Education research* (3), 417 - 425.
- British Kodály Academy. (2022). *Kodály Approach*. Retrieved from <https://kodaly.org.uk/about-us/kodaly-approach/>
- Canadian International School. (2019). *Learning in a real world context*. Retrieved from <https://www.cis.edu.sg/learning/steam>
- Charles F. Keyes. (1979). *Ethnic Adaptation and Identity: The Karen on the Thai Frontier with Burma*. Philadelphia: Institute for the study of human issue.
- code genius. (2023). *Gamification เกมเพื่อการศึกษา ยกกระต๊อบการเรียนรู้ให้สนุกและได้ความรู้*. Retrieved from <https://codegeniusacademy.com/gamification/>

- de.unknown. (2020). *What is identity?*. Retrieved from <https://medium.com/de-unknown/what-is-identity->
- Dotsero. (2020). *ดนตรีกับความผูกพันที่มีต่อชีวิตมนุษย์*. Retrieved from <https://www.dotsero.org>
- Eriksen, T. H. (1993). *Ethnic and nationalism: Antropological perspectives*. London: Pluto press.
- Freud, S. (2019). *Introductory lectures on psychoanalysis*. Retrieved from <https://www.Digireads.com>.
- Josh Halliday. (2017). *How to improve the school results: not extra maths but music, loads of it*. Retrieved from https://www.theguardian.com/education/2017/oct/03/school-results-music-bradford?CMP=share_btn_tw
- Mamykid. (2020). *ดนตรีช่วยเสริมพัฒนาการให้ลูก*. Retrieved from <https://www.mamykid.com/>
- May, K. T. (2018). *Remembering Maestro José Antonio Abreu*. Retrieved from <https://blog.ted.com/>
- Musical U Team. (2021). *What is the Kodály Method?*. Retrieved from <https://www.musical-u.com/learn/what-is-kodaly-and-how-does-it-relate-to-ear-training/#>
- neurohealth. (2024). *THE SCIENCE OF BRAINWAVES – THE LANGUAGE OF THE BRAIN*. Retrieved from <https://nhahealth.com/brainwaves-the-language/>
- PSYCHOLOGY NOTES HQ. (2021). *What is Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory?*. Retrieved from <https://www.psychologynoteshq.com/bronfenbrenner-ecological-theory/>
- SCHL/CHNG MKRS. (2022). *การสูญหายของอัตลักษณ์ท้องถิ่น*. Retrieved from <https://www.schoolofchangemakers.com/knowledge/36055/>
- Sumalee Phonkhunsap. (2018). The Identity of I-san People in the Novel "Kham Ai" of Yong Yasothon. *Proceedings of 14th International Conference on Humanities and Social Sciences 2018*(14), 270-275. Retrieved from <https://hs.kku.ac.th/ichuso/2018/ICHUSO-069.pdf>

- UNCMS. (2016). *UN Chamber Music Society of the United Nations*. Retrieved from <http://unchambermusic.org/>
- UNDP Panama. (2017). *A Symphony of hope. Panama*. Retrieved from <https://stories.undp.org/a-symphony-of-hope>
- United Nations. (2013). *In Venezuela, Music Provides Hope for Impoverished Youth*. Retrieved from <https://www.un.org/youthenvoy/>
- Weber, M. (1997). *"What is an ethnic group?" in the Ethnicity reader: nationalism, multiculturalism and migration*. Cambridge: Polity Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก

รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

MUSIC CREATIVITY FOR PRIMARY STUDENTS: DEVELOPING AWARENESS OF MON
ETHNIC IN SANGKHLABURI DISTRICT

แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกที่ผู้วิจัยได้ทำขึ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อศึกษาและออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์สำหรับนักเรียนประถมศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นี้จะถูกรวบรวมเพื่อนำไปใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์ในพื้นที่ดังกล่าว โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประกอบด้วยแบบสอบถามทั้งหมด 4 ชุด แบ่งออกเป็น

1. แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์
2. แบบสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรม เรื่องราวประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ
3. แบบสัมภาษณ์อาสาสมัครนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม
4. แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน เพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม

แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์

เรื่อง รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา

เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อศึกษาและออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์สำหรับนักเรียนประถมศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นี้จะถูกรวบรวมเพื่อนำไปใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป โดยมีข้อคำถามทั้งหมด 5 ข้อ ดังต่อไปนี้

1. กระบวนการในการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ผ่านการทำความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมและดนตรีนั้นควรทำการศึกษาในมิติทางด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

2. แนวทาง หรือวิธีถ่ายทอดกิจกรรมทางด้านดนตรีสำหรับผู้ที่ไม่สามารถศึกษาได้อย่างต่อเนื่องควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

3. ข้อควรระวังในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

.....

.....

4. กิจกรรมอื่น ๆ ที่ท่านเคยมีส่วนร่วม หรือรู้จักเพื่อพัฒนา เสริมสร้างอัตลักษณ์ให้กับเยาวชนในพื้นที่ต่าง ๆ นั้น มีแนวทางการดำเนินการอย่างไร

.....

.....

5. คำแนะนำอื่น ๆ เพิ่มเติม

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชน

เกี่ยวกับวัฒนธรรม เรื่องราวประวัติศาสตร์ และอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์มอญ

เรื่อง รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อศึกษาและออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์สำหรับนักเรียนประถมศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นี้จะถูกรวบรวมเพื่อนำไปใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์ในพื้นที่ดังกล่าวต่อไป โดยมีข้อคำถามทั้งหมด 5 ส่วนในประเด็นที่แตกต่างไปดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไป

1.1 วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และเยาวชนรุ่นใหม่เป็นอย่างไร

.....

.....

1.2 ในระยะ 1 – 5 ปีที่ผ่านมา ชุมชนของท่านมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง

.....

.....

1.3 กิจกรรมใดบ้างในชุมชนที่ท่านนับว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างมากต่อชาวมอญ อ.สังขละบุรี

.....

.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลรูปแบบแนวทางในการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในชุมชน

2.1 เยาวชนมีส่วนร่วมอย่างไรบ้างในการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

.....

.....

2.2 เยาวชนเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือได้รับการถ่ายทอดในรูปแบบใดบ้าง

.....

.....

2.3 เยาวชนได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ และข้อมูลของชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลกิจกรรมทางด้านดนตรีภายในชุมชน

3.1 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมด้านดนตรีเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

3.2 กระบวนการ หรือแนวทางในการถ่ายทอดดนตรีภายในชุมชนเป็นอย่างไร

.....

.....

3.3 ยกตัวอย่างบทเพลงที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวมอญ และที่มาของบทเพลงนั้นๆ

.....

.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของชาวมอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

4.1 สิ่งที่แสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นชาวมอญคืออะไร

.....

.....

4.2 สิ่งใดบ้างที่เป็นอัตลักษณ์ที่มีมาตั้งแต่ในอดีต แต่กำลังสูญหายไปในปัจจุบันคือเรื่องใด

.....

.....

ส่วนที่ 5 ข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ผู้เข้าร่วมกิจกรรม

เรื่อง รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อศึกษาและออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์สำหรับนักเรียนประถมศึกษากลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี โดยเป็นการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีที่ผู้วิจัยได้ออกแบบ ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นี้จะถูกรวบรวมเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ และพัฒนากระบวนการออกแบบกิจกรรมดนตรีเพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจต่อไป โดยมีข้อคำถามดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

รหัส.....ระดับชั้น.....

โรงเรียน.....เครื่องดนตรีที่เล่น.....ระยะเวลาที่เล่น.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจทางด้านเนื้อหา

เด็ก ๆ ได้รับความรู้อะไรเพิ่มเติมบ้างเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ หรือข้อมูลภายในชุมชน

.....

เด็ก ๆ ได้รับความรู้ทางด้านดนตรีเพิ่มขึ้นอย่างไรบ้าง และกิจกรรมดนตรีแบบใดที่มีความเหมาะสมกับชุมชนของเรา

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับความตระหนักในอัตลักษณ์ของตน

กิจกรรมดนตรีที่เข้าร่วมช่วยให้เด็ก ๆ เข้าใจ และเห็นคุณค่าในอัตลักษณ์ที่มีในชุมชนของเรา
อย่างไรบ้าง

.....

จากการเข้าร่วมกิจกรรม หนูคิดว่าอะไรที่บ่งบอกถึงความเป็นชาวมอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี

.....
.....

ส่วนที่ 4 ข้อมูลอื่น ๆ เพิ่มเติม

สิ่งที่ชื่นชอบจากการเข้าร่วมกิจกรรม

.....
.....

ข้อเสนอแนะ หรือข้อคิดเห็นอื่น ๆ เพิ่มเติม

.....
.....

แบบสัมภาษณ์ผู้ปกครอง ครูผู้สอน ผู้บริหารสถานศึกษา
หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนเพื่อสังเกตการเปลี่ยนแปลงภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม
 เรื่อง รูปแบบกระบวนการดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนสำหรับนักเรียนประถมศึกษา
 เพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อศึกษา และออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์นอกห้องเรียนเพื่อสร้างความตระหนักเกี่ยวกับอัตลักษณ์สำหรับนักเรียนประถมศึกษา กลุ่มชาติพันธุ์มอญ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี โดยเป็นการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีที่ผู้วิจัยได้ออกแบบ ซึ่งข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์นี้จะถูกรวบรวมเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ และพัฒนากระบวนการออกแบบกิจกรรมดนตรีเพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้ที่สนใจต่อไป โดยมีข้อคำถามดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

รหัสอายุ.....
 ตำแหน่ง/บทบาทหน้าที่..... ความเกี่ยวข้องกับนักเรียน.....
 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อเยาวชนจากการเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

ท่านคิดว่านักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์ทางด้านดนตรีเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร

.....

ท่านคิดว่านักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเพิ่มขึ้นหรือไม่ อย่างไร

.....

ท่านคิดว่านักเรียนมีความตระหนัก หรือความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง หรือชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชนที่สังเกตเห็นเพิ่มเติม

.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบกิจกรรมดนตรีสร้างสรรค์

ความเหมาะสมของรูปแบบในการดำเนินกิจกรรม

.....

.....

สิ่งที่ท่านชื่นชอบจากการมีส่วนร่วม หรือสังเกตเห็นระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรม

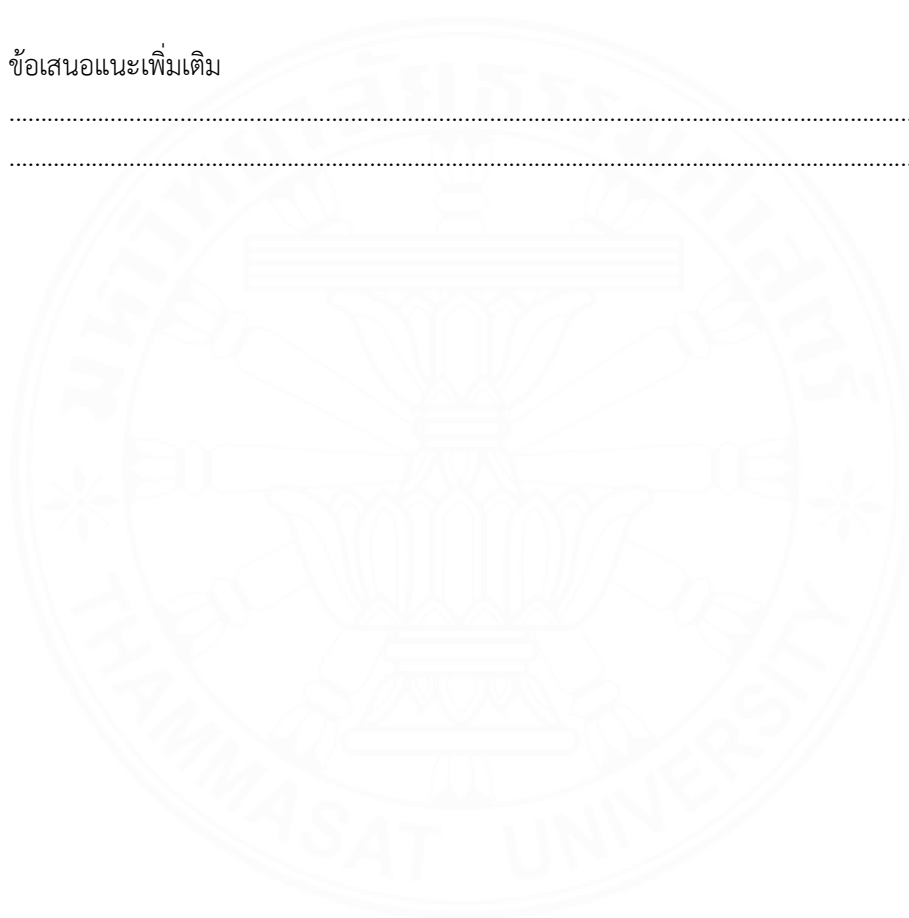
.....

.....

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

ภาคผนวก ข

รูปภาพประกอบการทำกิจกรรมทำความรู้จัก

รูปภาพประกอบการลงพื้นที่สำรวจชุมชน

รูปภาพประกอบการถอดบทเรียนจากการลงพื้นที่

รูปภาพประกอบการเรียนรู้ด้านดนตรีที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญ

รูปภาพประกอบการฝึกซ้อมและการแสดงคอนเสิร์ต

